

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI DİPLOMATİKASINDA MODERN BİR
BELGE TÜRÜ: EVRAK-I SAHİHA**

MERVE KARAMAN

2501131556

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÜLDEN SARIYILDIZ

İSTANBUL-2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MERVE KARAMAN Numarası : 2501131556
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ Danışmanı : PROF. DR. GÜLDEN SARIYILDIZ
Tez Savunma Tarihi : 28.08.2018 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "Osmanlı Diplomatikasında Modern Bir Belge Türü: Evrak-ı Sahiha"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. GÜLDEN SARIYILDIZ		Kabul
2- PROF. DR. MEHMET CANATAR		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ EKREM TAK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. RIFAT GÜNALAN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ FİLİZ DİĞİROĞLU		

ÖZ

OSMANLI DİPLOMATİKASINDA MODERN BİR BELGE TÜRÜ: EVRAK-I SAHİHA

MERVE KARAMAN

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemiyle beraber devletin birçok alanında modernleşme çalışmalarına başlanmıştır. Atılan adımların başarıya ulaşması için gereken şartlardan en önemlisi, yetersiz kalan ve artırılması gereken mali gelir olmuştur. Devlet gelirine katkı sağlaması için bürokrasi alanında uygulamaya konulan çalışmalardan biri de “evrak-ı sahiha” adıyla çıkarılan belge grubu olmuştur ve tezde bu belge grubu incelenmiştir.

Evrak-ı sahihanın ele alındığı bu çalışma, evrak-ı sahihanın ilk çıkarıldığı tarihten (1845), evrak-ı sahiha olarak adlandırılan belge türlerinin üzerine pul yapıştırılma uygulamasına geçildiği tarihle (1882) sınırlı tutulmuştur. Tezde, evrak-ı sahihanın bu zaman zarfındaki gelişim aşamaları, idaresinin nasıl bir sisteme sahip olduğu, evrak-ı sahiha uygulamasında oluşan sıkıntılar ve sorunlara bulunan çözümler ele alınmıştır. Evrak-ı sahihayı kapsamlı şekilde açıklamaya çalıştığımız tezimizde; tanımlar, örnekler, çıkarılmış kanunlar, uygulanan tarifeler ve idari kurallara ağırlık verilmiştir.

Araştırmada arşiv belgelerini tarama, belgelerin analizi, belgelerin çevirisi ve betimleme metotları kullanılmıştır. Tezin temel kısmının oluşmasına Süleyman Sûdî’nin “Defter-i Muktesid” adlı eseri, Düstur dergisinin 1.Tertibi, Osmanlı Arşivinden edinilen belgeler ve maliye defterleri büyük katkı sağlamıştır. Araştırmalar neticesinde bulunan kaynaklar incelenerek evrak-ı sahihaya dair bilgiler teze aktarılmış ve çalışma sonucunda hedeflenen amaca ulaşılmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evrak-ı Sahiha, Damgalı Kâğıt, Resm-i Damga, Senet, Hüccet, İlmühaber.

ABSTRACT

A MODERN DOCUMENT IN THE OTTOMAN DIPLOMATIC: EVRAK-I SAHİHA

MERVE KARAMAN

In the Ottoman Empire during the Tanzimat period, modernization efforts started in many areas of the state. The most important requirement for the success of these efforts, has been to increase insufficient financial income. In order to increase state income one of the efforts to be implemented in field of bureaucracy has been the document group issued under the name of "evrak-ı sahiha" and this document group is examined in this thesis.

This study examines all the aspects of evrak-i sahiha, specifically the period from its first institutionalization in 1845, until the practice of stamping on papers under the evrak-i sahiha title in 1882. In this thesis, the development phases of evrak-i sahiha, system of administration, issues during implementation and solutions in addressing these issues during the specified period are examined. In an aim to explain Evrak-ı sahiha in the most comprehensive way, our work pays special attention to; definitions, examples, issued policies, applied tariffs and administrative rules.

In the research, archival documents were scanned, documents were analyzed, translation of documents and portrayal methods have been used. Süleyman Sûdî's "Defter-i Muktesid", the first series of the Düstur journal, documents and financial records from Ottoman Archives have contributed greatly to the formation of the main parts of this thesis. Information regarding evrak-i sahiha in majority of resources that were examined during the research phase, have been incorporated into the thesis and utmost effort have been made to reach the goals of this paper.

Key Words: Evrak-ı Sahiha, Damgalı Kâğıt (Stamped Paper), Resm-i Damga (Official Stamp), Senet (Bond), Hücet (Script), İlmühaber (Certificate).

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti Tanzimat döneminde her alanda yaşanan sıkıntılar modernleşme girişimlerini zorunlu kılmıştır. Girişimler için öncelikli ihtiyaç yeterli bir mali bütçe olmuştur. Bu alanda çeşitli araştırmalar yapıp, çözüm yolları aransa da belli bir süre düzenli bir sistem oturtulamamıştır. Evrak-ı sahiha üretimi, bulunan çözüm yollarından biri olurken aynı zamanda diplomatika ve bürokrasi alanında da yenileşmeye katkı sağlamıştır. Bu çalışmada evrak-ı sahiha belge grubu ve evrak-ı sahihanın zaman içerisinde gösterdiği gelişimi incelenecektir.

Evrak-ı sahiha konusu sözlük ve ansiklopedik sözlük gibi yayınlarda kısa bilgiler şeklinde karşımıza çıkarken, bazı yayınlarda ilişkili olduğu başlıklar altında birkaç cümle ile bahsedildiği görülmüştür. Günümüz alfabesiyle hakkında yazılmış bilgi yok denilecek kadar azdır. Konuya dair geniş çaplı bilgi daha çok Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv belgelerinden ve yazma eserlerden edinilmiştir. Belgeleri analiz etmek, bilgilerin doğruluğundan emin olmak için farklı belgeleri de inceleyerek ulaşılan bilgiler düzgün bir ifade ile anlaşılır şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Evrak-ı sahiha belge grubu soğuk damga vurularak resmiyet kazanan evraklardır. İleri tarihlerde bu belge grubuna da pul yapıştırılması uygun görülünce, evrak üzerine yapılan soğuk damga uygulaması kaldırılmıştır. Belli evraklarda gelir elde etmek amacı ile damga uygulamasının başlandığı tarih olan 1845 yılından, pul uygulamasının daha geniş kullanım alanı olmasından ve evrak-ı sahiha olarak belirtilen belge türleri üzerine de pul uygulama şartı getirilmesinden dolayı tez konusu evrak-ı sahihada pul uygulamasına tamamen geçildiği 1882 yılında sınırlı tutulmuştur.

Tez çalışmam ile başlayan yolculukta, her aşamada yol gösteren, bilgi ve birikimini her fırsatta aktarmaktan yorulmayan, sadece eğitim alanında değil her konuda yardımcı olan, sevgili danışman hocam Prof. Dr. Gülden SARIYILDIZ' a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHA

1.1. EVRAK-I SAHİHANIN TANIMI.....	5
1.2. EVRAK-I SAHİHANIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	5
1.3. KIYMETİNE GÖRE EVRAK-I SAHİHANIN SINIFLARI.....	8
1.3.1. Nisbî Evrak-ı Sahiha	9
1.3.2. Maktû' Evrak-ı Sahiha	18
1.4. EVRAK-I SAHİHANIN BASIMI	25
1.4.1. Evrak-ı Sahihanın Basım Masrafları	28
1.4.2. Kâğıt Kalitesi Düşük Bozulmuş ve Eksik Basılmış Evrak-ı Sahiha	30
1.4.2.1. Kâğıt Kalitesi Düşük Evrak-ı Sahiha	30
1.4.2.2. Bozulmuş Evrak-ı Sahiha.....	31
1.4.2.3. Eksik Basılmış Evrak-ı Sahiha.....	32
1.5. EVRAK-I SAHİHANIN DAĞITIMI VE SATIŞI.....	32
1.5.1. Evrak-ı Sahihanın İstanbul ve Taşrada Dağıtımı	32
1.5.1.1. Dağıtım Sırasında Kaybolan Evrak-ı Sahiha	34
1.5.2. Evrak-ı Sahihanın İstanbul ve Taşrada Satışı.....	35
1.5.2.1. Evrak-ı Sahiha Satılacak Yerlerin İlanı.....	37
1.5.3. Evrak-ı Sahiha Bayileri ve Satıcı Gelirleri.....	39
1.5.4. Satışlardan Artan Evrak-ı Sahiha	40

İKİNCİ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHANIN BÜROKRATİK VE HUKUKİ İDARESİ

2.1. EVRAK-I SAHİHANIN BÜROKRASİDEKİ YERİ	42
2.2. EVRAK-I SAHİHA İDARESİ	44
2.2.1. Evrak-ı Sahiha Dairesinde Görevli Memurlar	47
2.2.1.1. Evrak-ı Sahiha Müdürü	47
2.2.1.2. Evrak-ı Sahiha Muhasebecisi	47
2.2.1.3. Evrak-ı Sahiha Mümeyyizi	48
2.2.1.4. Varidat Muhasebecisi	49
2.2.1.5. Deng ve Damga Mümeyyizi	49
2.2.1.6. Veznedar	50
2.2.1.7. Evrak-ı Sahiha Ve Tezakir-i Mütenevvia Muhasebecisi	50
2.2.1.8. Evrak-ı Sahiha Damga Ve Tadaad Mümeyyizi	50
2.2.1.9. Evrak-ı Sahiha Ser-Muaddidi	51
2.2.2. Evrak-ı Sahiha Memur ve Veznedar Tayini	54
2.3. EVRAK-I SAHİHA GELİRLERİ	55
2.3.1. Evrak-ı Sahiha Giderleri	61
2.4. EVRAK-I SAHİHA HASILAT DEFTERLERİNİN DÜZENLENMESİ	63
2.5. EVRAK-I SAHİHA İLE İLGİLİ HUKUKİ DURUMLAR	64
2.5.1. Evrak-ı Sahiha Nizamına Uymayanlara Uygulanacak Yaptırım	65
2.5.2. Evrak-ı Sahihada Hile Ve Sahtekarlık	65
2.5.2.1. Sahte Evrak-ı Sahiha Basımı Ve Tespiti	67
2.5.2.2. Âdi Kâğıda Basılan Evrak-ı Sahiha	68
2.6. EVRAK-I SAHİHA KANUNNAME VE NİZAMNAMELERİ	69
2.6.1. 22 Mayıs 1845 Tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesi	69
2.6.2. 10 Mayıs 1853 Tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesi	70
2.6.3. 2 Ekim 1861 Tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi	70
2.6.4. 2 Aralık 1873 Tarihli Resm-i Damga Nizamnamesi	70
2.6.5. 17 Aralık 1882 Tarihli Resm-i Damga Kanunu	71
2.6.6. Evrak-ı Sahihadan Damga Puluna	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHA TÜRLERİ VE ÖRNEKLERİ

3.1. EVRAK-I SAHİHANIN SINIFLARINA TÂBİ EVRAK TÜRLERİ	76
3.1.1. Evrak-ı Nisbîye Tâbi Olan Belge Türleri	76
3.1.2. Evrak-ı Maktûaya Tâbi Olan Belge Türleri	76
3.2. TANIMLARI VE ÖRNEKLERİYLE EVRAK-I SAHİHA TÜRLERİ	77

3.2.1. Senet.....	77
3.2.1.1. Makbuz Senedi.....	79
3.2.1.2. Kefâlet Senedi	81
3.2.1.3. İbrâ Senedi	83
3.2.1.4. Taahhüt Senedi.....	83
3.2.1.5. Vakıf Temessükü	84
3.2.1.6. Borç Senedi	86
3.2.1.7. Havâle Senedi.....	87
3.2.2. Hüccet	88
3.2.2.1. İdâne ve Bey' ü şirâ Hücceti	89
3.2.2.2. Mübayaa Hücceti	92
3.2.3. Arzuhal.....	92
3.2.3. İ'âm	96
3.2.4. İlmühaber	98
3.2.5. Takrîr.....	99
3.2.6. Tezkire.....	100
3.2.7. Kassâm	102
3.2.8. Mazbata	103
 3.3. BAZI EYALET VE SANCAKLARDA SARF OLUNAN EVRAK-I SAHİHANIN MİKTARI CİNSİ VE BEDELİ	 105
3.3.1. Ankara Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha.....	105
3.3.2. Şam Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha	115
3.3.3. Tırhala Sancağında Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha	118
3.3.4. Bağdat Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha	122
3.3.5. Yanya Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha.....	126
 SONUÇ.....	 129
 KAYNAKÇA	 132
 EKLER.....	 136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Soğuk evrak-ı sahiha damgası.....	78
Şekil 3.2: Senet.....	79
Şekil 3.3: Makbuz senedi.....	80
Şekil 3.4: Makbuz senedi.....	80
Şekil 3.5: Kefâlet senedi (30 paralık).....	81
Şekil 3.6: Kefâlet senedi (3 kuruşluk).....	82
Şekil 3.7: Kefâlet senedi	82
Şekil 3.8: İbrâ senedi	83
Şekil 3.9: Taahhüt senedi	84
Şekil 3.10: Vakıf temessükü	85
Şekil 3.11: Temessük kaydı	85
Şekil 3.12: Borç senedi	86
Şekil 3.13: Borç senedi	86
Şekil 3.14: Borç senedi	87
Şekil 3.15: Havâle senedi	88
Şekil 3.16: İdâne hücceti.....	89
Şekil 3.17: İdâne ve bey' ü şîrâ hücceti.....	90
Şekil 3.18: İdâne ve bey' ü şîrâ hücceti	91
Şekil 3.19: İdâne ve bey' ü şîrâ hücceti	91
Şekil 3.20: Mübayaa hücceti	92
Şekil 3.21: Arzuhal (1 kuruşluk).....	94
Şekil 3.22: Arzuhal (30 paralık)	94
Şekil 3.23: Arzuhal (2 kuruşluk).....	95
Şekil 3.24: Arzuhal	96
Şekil 3.25: İ'lâm	97
Şekil 3.26: Mahallata kaydiyye ilmühaberiyle müruriyye ilmühaberi.....	98
Şekil 3.27: Kaydiyye ve müruriyye vesaire ilmühaberi ve esliha tezkire senedi.....	99
Şekil 3.28: Kassâm defteri.....	103
Şekil 3.29: İ'lâm ve mazbata ve senedât-ı saire.....	104

Şekil 3.30: Ankara eyaleti evrak-ı sahiha defteri.....	115
Şekil 3.31: Şam eyaleti evrak- sahiha defteri	118
Şekil 3.32: Tırhala sancağı evrak-ı sahiha defteri	121
Şekil 3.33: Tırhala sancağı evrak-ı sahiha defteri	122

KISALTMALAR LİSTESİ

A.AMD.	: Sadaret Amedi Kalemi Evrakı
A.DVN.	: Sadaret Divani Kalemi Evrakı
A.DVN.MKL.	: Sadaret Divani Kalemi Mukavelenameler
A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
A.M.	: Sadaret Müteferrik Evrakı
A.MKT.	: Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı
A.MKT.MHM.	: Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Kalemi Evrakı
A.MKT.MVL.	: Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı
A.MKT.NZD.	: Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı
A.MKT.UM.	: Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
C.ADL.	: Cevdet Adliye
C.MF.	: Cevdet Maarif
C.ML.	: Cevdet Maliye
HR.MKT.	: Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi
İ.DH.	: İrade Dahiliye
İ.MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İ.MVL.	: İrade Meclis-i Vala

KB.MAA.FE.	: Kıbrıs Milli Arşiv Fetva Eminliği Evrakı
ML.VRD.d.	: Maliye Varidat Defterleri
MVL.	: Meclis-i Vala
No	: Numara
OTDTS	: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü
s.	: Sayfa
SDAO	: Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
ŞD.	: Şura-yı Devlet
YB.021.	: Yabancı Arşivler Makedonya Arşivi
YEE.	: Yıldız Esas Evrakı
YEE.KP.	: Yıldız Kâmil Paşa Evrakı

GİRİŞ

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimin güçlenmesinde etkili olacak en önemli adımın mali alanda olacağı anlaşılmıştır. Sistemli ve yeterli bir mali temelin oluşturulması için mali meselelerin çözümlenmesi, idari reformların başarıya ulaşması hedef alınmıştır. Mali kaynakların yetersizliği sorununa çözüm bulmak amacıyla gelirler konusunda kapsamlı düzenlemelere gidilmiştir. Düzenlemelerden biri de “evrak-ı sahiha” adıyla bir belge türü üretilmesi olmuştur. Resmi dairelerde yapılacak işlemlerde ve şahsi işlerde kullanılması için devlet eliyle belli bir ücret karşılığında satılacak olan evrak-ı sahihanın kullanımı zorunlu kılınmış; böylece devlete katkı sağlayacak devamlı bir gelir imkânı yaratılmıştır.

Çalışmanın hipotezi, Tanzimat döneminde devlete gelir getirmesi amacıyla çıkarılmış olan “evrak-ı sahiha” adlı belge grubunun üzerine kurulmuştur. Tezin amacı ise mali sıkıntılar yüzünden gelir elde etme çabası ile uygulamaya konulan evrak-ı sahihanın çıkarılış amacına ulaşp ulaşmadığını araştırarak hipotezin doğruluğunu sınamak ve Osmanlı diplomatikasında modernleşmenin yaşandığı bir bölümü göstermektir.

Daha önce üzerine hususi araştırma yapılp, geniş anlamda günümüz alfabesinde yazılı bir kaynak sunulmamış olan bu konunun hipotezini gerçekleştirmek amacıyla yararlanılan başlıca kaynaklar, arşiv belgeleri olmuştur. Evrak-ı sahihanın ilk üretilmeye başlandığı tarih olan 1845 yılından, evrak-ı sahiha belgelerinde damga uygulamasının kaldırılıp; evrak-ı sahiha olarak adlandırılan belge türleri üzerinde sadece pul kullanılmaya başlandığı 1882 yılına kadar olan süre, araştırmanın tarih aralığı olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya öncelikle Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi kataloğu taranarak başlanmıştır. Osmanlı Arşivinde bulunan, Tanzimat dönemiyle beraber basımına başlanan devlet kanunlarının yer aldığı Düstur 1. Tertibi incelenmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı kataloğu taranarak çeşitli belgelerden ve gazetelerin evrak-ı sahiha ile ilgili haber ve ilanlarından yararlanılmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi yayınlarından

faýdalanılmıştır. Arşiv belgeleri ve yazma eserlerin analizi yapılmış, günümüz Türkçesine çevrilerek daha anlaşılır şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Taramalar yapılırken, “Evrak-ı Sahiha”, “Varaka-i Sahiha”, “Nisbî Evrak-ı Sahiha”, “Maktû’ Evrak-ı Sahiha”, “Damgalı Kâğıt”, “Resm-i Damga”, “Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi”, “Sahte Evrak-ı Sahiha”, “Âdi Kâğıt” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Evrak-ı sahiha denilen belge grubunun içinde bulunan belge türü örneklerine ulaşmak için ise “Senet”, “Hüccet”, “İlmühaber”, “İ’lâm”, “Arzuhal”, “Tezkire”, “Mazbata”, “Kassâm” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerin yazılışları için Ferit Develioğlu’nun “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat” adlı eserinden faydalanılmıştır.

Araştırmalar sonucunda; Düsturdan edinilmiş evrak-ı sahiha kanun ve nizamnameleri ile Süleyman Sûdî’nin Defter-i Muktesid adlı yazma eserde genişçe yer verilmiş olan evrak-ı sahiha bilgileri, tezin temel konularına büyük katkı sağlamıştır. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi’nden alınan belgelerin de özellikle evrak-ı sahiha türleri kısmının zenginleşmesinde önemi büyüktür. Yakın zamanda konumuzun doğrudan ele alındığı bir çalışma olan Kurtuluş Demirkol’un “Evrak-ı Sahiha İdaresi: Osmanlı İmparatorluğunda Resmi Evrakların Tekelleşmesi” adlı makalesinden de istifade edilmiştir. Ancak bu makale evrak-ı sahihanın mali yönünü ele almış, evrak-ı sahiha uygulamasının çıkarılış amacına ulaşip ulaşmadığını incelemiştir. Tezimizde ise evrak-ı sahiha; basımı, kullanımı, dağıtımı, satışı, memurları, kanunları, cezaları, gelir ve giderleri ile bir bütün olarak ele alınmıştır.

Tezde birbirine benzer ve birbiri yerine kullanılan birçok terim olduğu görülecektir. Bu duruma bir açıklık getirecek olursak; kullandığımız en genel terim tezimizin adı da olan “evrak-ı sahiha” dır. Arşiv belgelerinde ve kaynak olarak kullandığımız diğer eserlerde “evrak-ı sahiha” yerine onun tekil hali olan “varaka-i sahiha” teriminin kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca “varaka-i sahiha” ibaresi; senet, i’lâm, hüccet gibi evrak-ı sahiha belgeleri üzerindeki soğuk damga içerisinde de kullanılmıştır. Bu evraklar için kullanılan bir diğer tabir de “damgalı kâğıt” terimidir. “Resm-i damga” terimi ise daha çok evrak-ı sahiha belgelerinde pul kullanımının başlamasıyla yaygınlaşan tabir olmuştur. Tez içerisinde, yukarıda belirtilen terimlerin

hepsi konu bütünlüğünün bozulmaması amacıyla kaynaklarında yazılı olduğu haliyle kullanılmıştır.

Tezin birinci bölümü, evrak-ı sahihanın tanımı, basımı, dağıtım ve satışı konularından oluşmaktadır. Evrak-ı sahihanın tanımı ile başlayan tez, nisbî ve maktû' kısımlarının açıklamalarıyla devam etmektedir. Ardından evrakların nasıl basıma hazırlandığı, basım işlemleri, basım sırasında karşılaşılan birtakım durumlar üzerinde durulmuştur. Basım işlemleri biten evrakların kullanılmak üzere İstanbul ve taşraya dağıtılması, dağıtımın İstanbul ve taşrada nerelere yapılacağı, evrak-ı sahihayı teslim alan satıcıların yaptığı işlemler ve satışlardan elde ettiği gelirler yine birinci bölümde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, evrak-ı sahihanın üretilmeye başlanmasıyla beraber idarede kendine nasıl yer açtığı ve müdür, memur gibi personelin nasıl temin edildiğine değinilmiştir. Evrak-ı sahihanın gelirleri de incelenerek çıkarılma amacına ulaşıp ulaşılmadığı konusunda değerlendirmeye gidilmiştir. Bunun yanı sıra evrak-ı sahihanın kullanımında usulsüzlük yapanların hukuki açıdan ne gibi yaptırımlarla karşılaştığı konusuna, yararlandığımız kaynaklar ışığında açıklık getirilmiştir. Son olarak evrak-ı sahiha nizamnameleri çıkarıldığı tarih sırasıyla ve farklılıkları ile beraber dile getirilerek, evrak-ı sahihanın geçirdiği değişim süreci ortaya konulmuştur.

Evrak-ı sahihanın türlerini örnekleriyle beraber incelediğimiz üçüncü bölümde ise türler kendi içinde tarih sıralamasına konularak hem uygulama biçiminde hem de evrak-ı sahiha uygulamasının diplomatika alanında geçirdiği değişimler örnekler verilerek açıklanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin farklı yerlerinde hangi tür, kaç adet, kaç paralık evrak-ı sahiha kullanıldığını göstermek üzere belirlenen beş adet mevkiinin evrak-ı sahiha defterleri listelenip değerlendirmesi yapılmıştır.

Tezin sonuç kısmında, Tanzimat döneminde mali ve bürokratik ihtiyaç olarak üretilmeye ve kullanılmaya başlanan evrak-ı sahihanın; genel bilgileri özetlenerek üretilme amacına ulaşıp ulaşılmadığı, aksaklıkların neler olduğu konusunda değerlendirme yapılmıştır. Evrak-ı sahiha belge grubunu tüm yönleriyle açıklığa kavuşturmaya çalıştığımız bu tez, Osmanlı diplomatikasına ve bu konu üzerine dair

araştırma yapmak isteyenlere faydalanabilecekleri bir kaynak olursa amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHA

1.1. EVRAK-I SAHİHANIN TANIMI

Evrak-ı sahiha; 22 Mayıs 1845/15 Cemaziyülevvel 1261 senesinde uygulamaya konulan kıymetli kâğıtlara verilen isimdir. Bu kâğıtlar damgalı olduğu için bunlara “Damgalı kâğıt” da denilirdi.¹ Damgalı kâğıt tabirinin tam karşılığı ise Tanzimat’tan sonra devlete gelir sağlamak amacıyla üretilmeye başlanan kıymetli evraka verilen isim olarak tanımlanmıştır.² Evrak-ı sahiha aynı zamanda “varaka-i sahiha” tabiri ile ifade ediliyordu. Varaka-i sahihanın tanımı ise hükümetçe belirlenen fiyatlarla satılan kıymetli evrak şeklinde açıklanmıştır. Üzerlerine işaret konulduğu için “evrak-ı sahiha” olarak isimlendiriliyordu. Osmanlılarda evrak-ı sahiha aynı zamanda 2 Aralık 1873/11 Şevval 1290 tarihinde yürürlüğe girecek olan ve maliyenin önemli gelir kalemlerinden birisi olan “damga resmi”nin de temelini oluşturmaktadır.³

1.2. EVRAK-I SAHİHANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Tanzimat döneminde Osmanlı bürokratları İmparatorluğun idari ve toprak bütünlüğünün sağlanmasının merkezi devletin güçlenmesine, bunun ise yeterli ve sağlam bir mali tabanın oluşturulmasına bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Bu mali meselelerin çözümlenmesini idari reformların başarıya ulaşmasının temel şartı olarak görüyorlardı. Merkezi yönetimin bu dönemdeki en önemli mali problemi mali kaynakların yetersizliği idi.⁴ Bu nedenle Tanzimat döneminde birçok alanda kapsamlı düzenlemelere girilmiş ancak reformların ağırlığını mali konular oluşturmuştur. Çünkü diğer bazı sorunların çözümü de doğrudan mali durumun düzeltilmesiyle

¹ Mehmet Zeki Pakalın, “Evrak-ı Sahiha”, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.I, s. 574.

² Mehmet Zeki Pakalın, “Damgalı Kâğıt”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.I, s. 391.

³ Mehmet Zeki Pakalın, “Varaka-i Sahiha”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 582.

⁴ Tefik Güran, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları, 1841-1861”, **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C.XIII, No:17, s. 79.

ilgiliydi.⁵ “Mali bunalımdan kurtulmak için üretim arttırılarak sağlıklı bir gelir mekanizmasının kurulması yerine, iç borçlanma (esham), memur maaşlarında kesinti yapma, zorunlu tasarruf, damgalı kâğıt (evrak-ı sahiha) çıkartılması gibi tedbirlere başvurulmuştur.”⁶ İhtiyaç duyulan para darlığını gidermek için başvuru olan diğer yöntem ise mevcut vergi oranlarının arttırılması ve olağanüstü vergilerin çıkartılması olmuştur.⁷

Devlete ilave yeni gelirler sağlama kapsamında çıkarılan evrak-ı sahiha, halkın kendi arasındaki ticari işlemlerde ve devlet dairelerindeki resmi işlemlerde kullanılacaktı. Evrak-ı sahihaya ihtiyacı olanlar evrakları, satışını yapmakla yetkilendirilen kişilerden satın alabilecekti. Osmanlı Devleti’nde evrak-ı sahiha kullanımına başlandığı tarih 1845 senesinin Eylül ayıdır.⁸ 1845 senesinin Eylül ayına kadar damgalı kâğıt kullanımı yoktu. Osmanlı Devleti, o tarihlerde gittikçe artan giderler nedeniyle maliye alanında sıkışıklık yaşamaktaydı.⁹ Bu sıkışıklık sırasında İspanya baş tercümanının oğlu Telmas tarafından verilen layiha üzerine çıkarılacak damgalı kâğıdın devlete gelir getireceğinin anlaşılmasıyla Meclis-i Zirâât’in ve Meclis-i Vâlâ’nın uygun görmesi üzerine damgalı kâğıt çıkarılmıştır.¹⁰ Şöyle ki genel ve özel alışveriş ve diğer işlemlerde kullanılan senetler ve evrak çeşitlerinin yenilenerek damgalı kâğıtlara yazılması hakkında ne şekilde işlem yapılacağı matbu evraklarla tarif edilerek bildirilmiştir.¹¹ Evrak-ı sahiha çıkarıldığı ilk tarih olan 1845 yılından 1852 yılına kadar, sekiz yıllık sürede ilk çıkarıldığı şekliyle kullanılmıştır. Bu sekiz senede edinilen tecrübe ile evrak-ı sahiha uygulamasında gerekli görülen düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerden biri evrak-ı sahihanın ondalık ücret ile

⁵ Ahmet Uzun, “Tanzimat Döneminde Vergilere İlişkin Temel Sorunlar 1840-60”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 39.Seri, 2012, s. 91, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/iumamk/issue/753/8156>, 24.01.2017.

⁶ Ali Akyıldız, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-56)**, İstanbul, Eren yayıncılık, 1993, s. 126-127.

⁷ Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 18-19.

⁸ Süleyman Sûdî, **Defter-i Muktesid**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1307, C.III, s. 160, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 11.04.2017.

⁹ Ahmed Lütfî, **Tarih-i Lütfî**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1328, C.VIII, s. 12; Mehmet Zeki Pakalın, “Damgalı Kâğıt”, **a.g.e.**, C.I, s. 391.

¹⁰ Pakalın, “Damgalı Kâğıt”, **a.g.e.**, C.I, s. 391.

¹¹ Ahmed Lütfî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 8.

sattırılması olduğu gibi, bazı işlemlerde eşitsizlik olduğu ileri sürülerek azami sınır miktarının 150 kuruştan 500 kuruşa çıkarılmasıdır. Bu işlem aslında eşitsizliğinin giderileceği bahane edilerek verginin artırılmasını amaç ediniyordu.¹² Bu süreçten sonra damga resminin uygulama alanı etraflı olarak 1861 yılında çıkarılan nizamnameye göre şekillendirilmiştir.¹³ İlk kullanımından itibaren geçen 16 yılda edinilen tecrübe üzerine hazırlanan 25 maddelik “Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi” ile damgalı kâğıt uygulaması daha düzenli ve sağlam hale getirildi.¹⁴ Devlete yeni gelir sağlaması amacıyla basılıp satılmaya başlanan evrak-ı sahiha bir müddet ticari işlemlerde kullanıldı.¹⁵ 2 Aralık 1873 yılında uygulamaya konulan “Damga Nizamnamesi”¹⁶ ile evrak-ı sahiha uygulaması bir kat daha yoluna konularak damgalı kâğıtların yanında kullanılmak üzere ilk defa pullar da çıkarıldı.¹⁷

Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinden sonra çıkarılan Resm-i Damga Kanununa göre, damgalı kâğıt kullanımında değişiklikler olmuştur. Evraklardan alınan damga vergisinin uygulanması 1873 tarihiyle beraber üç şekildedir. Birincisi; damgalı kâğıt yani varaka-i sahihaydı. İkincisi; resmi kâğıdın damgalanması şeklindeydi. Üçüncüsü de kâğıdın üzerine damga pulu yapıştırılmasıydı.¹⁸ Birinci şekilde belirtilen varaka-i sahiha kullanımı, soğuk damga ile damgalanan evraklar ile oluyordu ve varaka-i sahihanın ilk uygulanma biçimiydi. Resm-i mevzu verilerek kâğıdın damgalanması işlemi, şirket ve borsaların hisse senetleriyle tahvillerinin miktarına göre %1 hesabıyla bir defalık damga resmi olarak kâğıdın damgalattırılması şeklinde gerçekleştiriliyordu.¹⁹ 1882 tarihine gelindiğinde damga resminin uygulama ve kullanımı iki şekilde olmaya başlamıştır. Birincisi resm-i mevzu verilerek kâğıdın damgalanmasıdır. İkincisi kâğıdın üzerine damga pulu yapıştırılmasıdır.²⁰ Bu bilgidен

¹² Pakalın, “Evrak-ı Sahiha”, **a.g.e.**, C.I, s. 575.

¹³ Çakır, **a.g.e.**, s. 53.

¹⁴ Pakalın, “Damgalı Kâğıt”, **a.g.e.**, C.I, s. 392.

¹⁵ BOA, MVL, No: 238/78, 21 Şevval 1267.

¹⁶ Pakalın, “Damgalı Kâğıt”, **a.g.e.**, C.I, s. 392.

¹⁷ Pakalın, “Varaka-i Sahiha”, **a.g.e.**, C.III, s. 583.

¹⁸ **Düstur**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1293, 1. Tertip, C.III, s. 304, (6. Bent).

¹⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 305, (9. ve 10. Bent).

²⁰ **Resm-i Damga Kanunu**, İstanbul, 1298/1300/1882, s. 7-8, (8.- 9. Bent), (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 20.11.2016.

de anlaşılaçağı üzere Damga Nizamnamesi uygulamaya konulduktan sonra damga resminin ilk kullanım şekli olan damgalı kâğıt (soğuk damga) kullanımı kaldırılmıştır. Daha sonra 1882 tarihli Resm-i Damga Nizamnamesinin ilanından itibaren bir senelik müddet verilmiş ve bu müddet sonuna kadar mevcut olan evrak-ı sahiha kullanımda kalmış, bir yıllık sürenin bitmesinden sonra evrak-ı sahiha kullanımı men edilmiştir.²¹

1.3. KIYMETİNE GÖRE EVRAK-I SAHİHANIN SINIFLARI

Evrak-ı sahiha kıymetlerine göre iki sınıfa ayrılmış ve bu iki sınıfa dahil olan belgeler için ayrı ayrı ücret tarifeleri düzenlenmiştir. Evrak-ı sahihanın iki kısma ayrılması ve işlem hacmine göre kıymetinin yazılmasındaki amaç tedavüldeki her türlü adi evrakın yerini almasını sağlamaktı ve evrakın işlem hacmine göre kıymetinin olması da evrak satışından azami kâr elde etmek içindi.²² Evrak-ı sahiha sınıf isimleri nisbî ve maktû' evrak-ı sahiha olarak belirlenmiştir. Gerek resm-i maktûa ve gerek resm-i nisbîye tâbi olan her çeşit işlem ve evrak, bağılı oldukları tarifede gösterilen bahalarına göre evrak-ı sahihaya yazılacaktı.²³ Nizamnamelere baktığımızda evrak-ı sahihanın kısımları olan nisbî ve maktû' evrak-ı sahiha özelliklerinin ve bu kısımlara tâbi olan belge türlerinin belirtildiğini görüyoruz. 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde, evrak-ı sahiha iki kısma ayrılmakla kalmamış. Nisbî evrak-ı sahiha kendi içinde evrak-ı nisbîye-i nizamiyye ve evrak-ı nisbîye-i şer'iyye olarak ikiye ayrılmış, maktû' evrak-ı sahiha da yine kendi içinde varaka-i maktûa-i nizamiyye ve varaka-i maktûa-yı şer'iyye şeklinde ikiye bölünmüş, tamamı 4 çeşit olarak belirlenmiştir.²⁴ Evrak-ı sahihanın şer'iyye ve nizâmiyye isimleriyle ikiye ayrılmış olması, kullanım yerleri olan mahkemelerin ilişkisinden dolayı olup, başka maksada bağılı değildi.

Aşağıda ayrı ayrı ele alacağımız nisbî ve maktû' evrak-ı sahihaya tâbi belge türlerine dair nizamnamelerle beraber bir rakam belirtilmiştir. Farklı tarihlere ait arşiv

²¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 190.

²² Kurtuluş Demirkol, "Evrak-ı Sahiha İdaresi: Osmanlı İmparatorluğunda Resmi Evrakların Tekelleşmesi", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, No:6, 2017, s. 878, (Çevrimiçi) <http://www.itobiad.com/issue/28774/308836>, 07.02.2018.

²³ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 304, 2.12.1873.

²⁴ Sûdî, **a.g.e.**, s. 175.

belgelerinde de bu konuyla ilgili bilgilere rastlamaktayız. 1848 yılında 300 cins evrak basılıp dağıtılacağı bilgisini arşiv belgesinden öğrenmekteyiz²⁵ bununla beraber yine aynı yılda Maliye Nezareti'nin ilanı ile basılmış olan 310 çeşit evrak olduğu görülmektedir.²⁶ 1856 yılına ait bir belgede ise evrak-ı sahiha ve senedât-ı şer'iyyenin toplam 396 çeşit olduğu belirtilmiştir.²⁷

1.3.1. Nisbî Evrak-ı Sahiha

Kıymetleri yönünden kendi içinde ikiye ayrılmış olan evrak-ı sahiha sınıf isimleri nisbî ve maktû' evrak-ı sahiha olarak belirlenmişti, bu bölümde nisbî evrak-ı sahiha sınıfının özellikleri, içerdiği tarifeler hakkında bilgiler verilecektir. Nisbî evrak-ı sahihada; içinde kıymeti yazılı olan kâğıtların fiyatlarıyla havi oldukları ücretin miktarı ve derecesi bulunmaktaydı. Tarifede nisbî evrak-ı sahihaya tâbi tutulan evrak 62 çeşide bağlı olmakta ve her birinin değeri en az 20 para (pare) ve en çok 150 kuruş olmak üzere çeşitli fiyatlara ayrılmış bulunmaktaydı.²⁸ Evrak-ı sahiha, satılacağı paranın miktarına göre az veya çok kıymetli kâğıtlara yazılacak ve bundan dolayı paranın miktarı çoğaldıkça vergisi de o nispette çoğalacaktı. Bunun için kıymetli evrak en az 100 ve en çok 100.000 olmak üzere belirlenerek sınırlanmıştı. 100 kuruştan aşağı ücret için varaka-i sahiha düzenlenmediği gibi 100.000 kuruştan yukarı muameleler için de varaka-i sahiha düzenlenmeyecekti.²⁹ Burada belirtilen 100 kuruştan kasıt, belgenin düzenleneceği işlemde bahsi geçen ücret miktarıdır.

22 Mayıs 1845 tarihli evrak-ı sahihanın nizamı gereğince rüsûm-ı nisbîye tarifesi aşağıdaki tabloda verilmiştir.³⁰ Tarifenin içerisindeki çeşitlerin yazılı olan kısmı “an” ve “ıla” ifadeleri ile belirtilmiş ve karşılıklarına evrak ücretleri “fiyat” başlığı altında sıralanmıştır.

²⁵ BOA, A.MKT.MVL, No: 8-A/55, 1264.

²⁶ BOA, A.MKT.MVL, No: 8-A /55, 1264.

²⁷ BOA, A.MKT.NZD, No: 95/32, 23 Muharrem 1273.

²⁸ Pakalın, “Evrak-ı Sahiha”, **a.g.e.**, C.I, s. 575.

²⁹ Pakalın, “Evrak-ı Sahiha”, **a.g.e.**, C.I, s. 575.

³⁰ Sûdî, **a.g.e.**, s. 191-192.

An	İla	Fiyat	An	İla	Fiyat
100	500	½ (20 para)	30000	31000	31
500	1000	1 (kuruş)	31000	32000	32
1000	2000	2	32000	33000	33
2000	3000	3	33000	34000	34
3000	4000	4	34000	35000	35
4000	5000	5	35000	36000	36
5000	6000	6	36000	37000	37
6000	7000	7	37000	38000	38
7000	8000	8	38000	39000	39
8000	9000	9	39000	40000	40
9000	10000	10	40000	41000	41
10000	11000	11	41000	42000	42
11000	12000	12	42000	43000	43
12000	13000	13	43000	44000	44
13000	14000	14	44000	45000	45
14000	15000	15	45000	46000	46
15000	16000	16	46000	47000	47
16000	17000	17	47000	48000	48
17000	18000	18	48000	49000	49
18000	19000	19	49000	50000	50
19000	20000	20	50000	55000	55
20000	21000	21	55000	60000	60
21000	22000	22	60000	65000	65
22000	23000	23	65000	70000	70
23000	24000	24	70000	75000	75
24000	25000	25	75000	80000	80
25000	26000	26	80000	85000	85

26000	27000	27	85000	90000	90
27000	28000	28	90000	95000	95
28000	29000	29	95000	100000	100
29000	30000	30	*		150

*100000 kuruştan yukarı tüm meblağdaki işlemlerin bu 150 kuruşluk varakaya yazılması zorunludur.

10 Mayıs 1853/1 Şaban 1269 yılında çıkarılan ikinci Evrak-ı Sahiha Kararnamesi ile “100.000 guruştan yukarı veya yakın” ibaresi ile 150 kuruş kıymetindeki damgalı kâğıtlar kaldırılmış, her 50.000 kuruşta 50 kuruş artmak üzere 100.000 kuruştan 500.000 kuruşa ve daha yukarı meblağa mahsus olmak üzere yeniden 8 çeşit evrak daha çıkarılmıştır.³¹ Bu 8 çeşit; 100 bin kuruştan 150 bin kuruşa, 150 bin kuruştan 200 bin kuruşa, 200 bin kuruştan 250 bin kuruşa, 250 bin kuruştan 300 bin kuruşa, 300 bin kuruştan 350 bin kuruşa, 350 bin kuruştan 400 bin kuruşa, 400 bin kuruştan 450 bin kuruşa, 450 bin kuruştan 500 bin kuruşa şeklindeydi. Böylece 62 çeşitten ibaret olan “damgalı kâğıtların bir çeşidi iptal edilip 61 çeşide düşürülmüş ve eklenen 8 çeşitle sayı 69’a çıkarılmıştı. Evrak-ı sahiha-i nisbîye bahasının 500 kuruşa kadar çıkarılmasına; 150.000 kuruştan fazla bedele sahip pek çok vergi bulunması ve beklenen gelirin kayıp edilmemesi isteği sebep olmuştu.

1853 tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesiyle, 1845 yılı Evrak-ı Sahiha Kararnamesindeki tarifeye ek olarak çıkarılan tarife aşağıda verilmiştir.³²

Mündericat		Fiyat	Mündericat		Fiyat
İla	An	Kuruş	İla	An	Kuruş
100000	150000	150	300000	350000	350
150000	200000	200	350000	400000	400
250000	250000	250	400000	450000	450
250000	300000	300	450000	500000	500

³¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 170.

³² Sûdî, **a.g.e.**, s. 192.

2 Ekim 1861 /27 Rebiülevvel 1278 tarihli nizamname gereğince, evrak-ı nisbîye; mahâkim-i nizâmiyye için 48, mahâkim -i şer’iyye için 28, toplam 75 çeşit varaka-i sahiha düzenlenmiştir.³³ Defter-i Muktesid’de belirtilen evrak-ı sahiha sayısında bir karışıklık olmuştur. Tarifeye bakıldığında evrak-ı nisbî-yi nizâmiyyenin 48, evrak-ı nisbî-yi şer’iyyenin 27 çeşidi olduğu ve toplamda 75 çeşit olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

2 Ekim 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi gereğince düzenlenmiş olan mahâkim-i nizâmiyye tarifesi aşağıda gösterildiği gibidir.³⁴

Mündericat		Fiyat	Mündericat		Fiyat
An	İla	Kuruş	An	İla	Kuruş
100	1000	½	350001	400000	200
1001	2000	1	400001	450000	225
2001	4000	2	450001	500000	250
4001	6000	3	500001	600000	300
6001	8000	4	600001	700000	350
8001	10000	5	700001	800000	400
10001	15000	7,5	800001	900000	450
15001	20000	10	900001	1000000	500
20001	25000	12,5	1000001	1250000	625
25001	30000	15	1250001	1500000	750
30001	35000	17,5	1500001	1750000	875
35001	40000	20	1750001	2000000	1000
40001	45000	22,5	2000001	2250000	1125
45001	50000	25	2250001	2500000	1250
50001	60000	30	2500001	2750000	1375

³³ Sûdî, **a.g.e.**, s. 176.

³⁴ BOA, HH., No:24949; Sûdî, **a.g.e.**, s. 193.

60001	70000	35	2750001	3000000	1500
70001	80000	40	3000001	3250000	1625
80001	90000	45	3250001	3500000	1750
90001	100000	50	3500001	3750000	1875
100001	150000	75	3750001	4000000	2000
150001	200000	100	4000001	4250000	2125
200001	250000	125	4250001	4500000	2250
250001	300000	150	4500001	4750000	2375
300001	350000	175	4750001	5000000*	2500

*5000000 kuruştan yukarı meblağı içeren senetler de 5000000 kuruşluk varakaya yazılması nizam gereği uygun görülmüştür.

1861 yılı Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde gösterilen tarifiede mahâkim-i nizâmiyye için düzenlenen evrak-ı nisbîye tâbi olan evrak bahası en az 20 para ile en çok 2.500 kuruş arasında iken; evrak düzenlenebilecek en düşük meblağ yine 100 kuruş olmuş en yüksek meblağ ise 5.000.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Evrak-ı sahihanın düzenleneceği meblağ aralığı 1845 ve 1853 yıllarında çıkarılan tarifelerde 1000'er 1000'er artarken, 1861 yılı evrak-ı sahiha tarifesinde meblağ aralıkları 2000'er, 5000'er, 50.000'er, 100.000'er, 250.000'er gibi rakamlarla kademe kademe artmaktadır. 1845 ile 1853 yılı tarifelerinde "1000-2000, 2000-3000" arası şeklinde gösterilirken, 1861 yılında küsuratlar da hesaba katılarak "1001-2000, 2001-4000" şeklinde düzeltmeye gidilmiştir. Evrak bahaları konusunda da değişiklikler yapılmıştır. 1845 yılı tarifesinde 1'er kuruş artan evrak bahaları, bu yeni tarife ile beraber 1 kuruş, 2,5 kuruş, 5 kuruş, 25 kuruş, 50 kuruş ve 125 kuruş şeklinde meblağ aralığında olduğu gibi kademe kademe artış göstermiştir.

2 Ekim 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi gereğince mahâkim-i şer'iyeye için düzenlenen evrak-ı sahiha tarifesini aşağıda verilmiştir.³⁵

³⁵ "Evrak-ı Sahiha Tarifesinin Bakiyesidir", **Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis**, 28 Recep 1278, No:315, s. 3-4, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 18.06.2017.

Kıymet-i varaka	Min	İla	Sınıf-1 varaka
Kuruş	Kuruş	Kuruş	Adet
0,5	100	1000	1
1	1001	2000	2
2	2001	4000	3
3	4001	6000	4
4	6001	8000	5
5	8001	10000	6
7,5	10001	15000	7
10	15001	20000	8
12,5	20001	25000	9
15	25001	30000	10
17,5	30001	35000	11
20	35001	40000	12
22,5	40001	45000	13
25	45001	50000	14
30	50001	60000	15
35	60001	70000	16
40	70001	80000	17
45	80001	90000	18
50	90001	100000	19
75	100001	150000	20
100	150001	200000	21
125	200001	250000	22
150	250001	300000	23
175	300001	350000	24
200	350001	400000	25
225	400001	450000	26
250	450001	500000	27

*500000 kuruştan yukarı meblağı havi olan hüccetler dahi 500000 kuruşluk varakaya yazılacaktır.

Mahâkim-i şer'iyeye için düzenlenen evrak-ı nisbîye, evrak bahası ve meblağ aralığı olarak aynı mahâkim-i nizâmiyye tarifesindeki gibidir. Tek fark bu tarifiede azami sınır 500.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Cerîde-i Havâdis gazetesinde ilan edilen tarifenin tablosu, kâğıt kıymeti ve kuruş başlıklarıyla daha açıklayıcı şekilde düzenlenmiştir.

2 Ekim 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi ve 2 Aralık 1873 tarihli Damga Nizamnamesinde belirtilen ve nisbî evrak-ı sahihaya tâbi olan belge türlerinin isimleri şunlardır;

- a. Her çeşit tahvîlât senetleri
- b. Emr ü havâle tahvîl senetleri
- c. Poliçe
- d. Makbuz senetleri
- e. Bonolar
- f. Fiyatı üzerine açıkça yazılan taahhüd, kefâlet, şirket ve diğer mukavelât senetleri
- g. Şer'î mahkemelerden verilen idâne, bey' ü şirâ hüccetleri, kassâm defterleri, i'lâmât ve mazbatalar³⁶
- h. İbrâ senetleri
- i. Emânet senetleri
- j. Tüccar ve kişiler arasında kullanılan tüm senetler
- k. Sigorta poliçeleri
- l. Rüsûm-ı maktû' tarifesinde gösterilen evrakın dışında kalan fiyatı üzerinde yazılı tüm senetler resm-i nisbîye tâbidir.³⁷

Yukarıda da değinildiği gibi evrak-ı sahihanın 1845 tarihiyle beraber uygulamaya başlanmasından itibaren, uygulama esnasında edinilen tecrübelerle dayanılarak zaman zaman evrak-ı sahiha uygulamasında iyileştirilmelere gidilmiştir.

³⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1289, s. 89-90, (5. Bent).

³⁷ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 303-304.

Bu yolda yeni bir uygulamayı da içinde barındıran 1873 tarihli Resm-i Damga Nizamnamesine göre evrak-ı sahiha tarifeleri aşağıda tablolar halinde verilmiştir. Rûsûm-ı nisbîye tarifesi için iki tarife yapıp, bunlardan biri varaka-i sahihaya, diğeri çeşitli renklerle düzenlenen pullara tahsis edilmiştir.³⁸ Varaka-i sahihanın çeşit miktarı yirmi beş adet iken, pulların çeşidi de yirmi adette sınırlandırılmıştır.³⁹

2 Aralık 1873 tarihli Resm-i Damga Kanununa göre varaka-i sahiha için hazırlanmış olan tarife aşağıda verilmiştir.⁴⁰ 1873 yılına gelindiğinde 100 kuruş değerinden başlayan evrak-ı sahihanın 5.000.000 kuruşa kadar çıktığı görülmektedir. Değerine göre evrak-ı sahihadan alınan vergi ise 1 kuruş ile 2500 kuruş aralığında tutulmuştur.

Varaka-i sahiha				Rûsum	
Kuruş		Kuruş		Para	Kuruş
100	Kuruştan yukarı	1000	Kuruşa kadar	20	
1000	“	2000	“		1
2000	“	4000	“		2
4000	“	6000	“		3
6000	“	8000	“		4
8000	“	10000	“		5
10000	“	15000	“	20	7
15000	“	20000	“		10
20000	“	30000	“		15
30000	“	40000	“		20
40000	“	50000	“		25
50000	“	75000	“	20	37
75000	“	100000	“		50
100000	“	150000	“		75
150000	“	200000	“		100
200000	“	300000	“		150
300000	“	400000	“		200
400000	“	500000	“		250
500000	“	750000	“		375
750000	“	1000000	“		500
1000000	“	1500000	“		750

³⁸ Sûdî, **a.g.e.**, s. 185.

³⁹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 186.

⁴⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 311.

1500000	“	2000000	“		1000
2000000	“	3000000	“		1500
3000000	“	4000000	“		2000
4000000	“	5000000	“		2500

Damga resminin diğer kullanım şekli olan evrak üzerine pul yapıştırma uygulamasına ait olan vergi tablosu ise aşağıdaki gibidir.⁴¹ Varaka-i sahihaden farklı olarak pul yapıştırılacak evrakın değeri en çok 2.000.000 kuruşta sınırlı tutulmuştur. Değerine göre pullardan alınacak ücret ise 1 kuruş ile 1000 kuruş aralığındadır. Ancak Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde 100 kuruşluktan aşağı muameleler için kâğıt basılıp vergi alınmıyorken, Damga Nizamnamesinde 100 kuruştan aşağı muameleler için onar paralık pullar basılmış ve bu evraklarda 10 paralık pulların kullanılması kararlaştırılmıştır.⁴²

17 Aralık 1882/6 Safer 1300 tarihli Resm-i Damga Kanunu gereğince düzenlenen tarife, 1873 tarihli Resm-i Damga Kanunundaki gibi nisbî ve gayri nisbî olarak iki kısma ayrılmış, çoğu maddeler de önceki gibi düzenlenmiş ve her pul için başka başka renkler seçilmiştir.⁴³ Bu tarihten itibaren geçerli olan tarife aşağıda verilmiştir.

Mündericat		Fiyat		Mündericat		Fiyat	
İla	An	Kuruş	Para	İla	An	Kuruş	Para
100	1		10	45000	40001	22	20
1000	101		20	50000	45001	25	...
2000	1001	1	...	55000	45001	27	20
4000	2001	2	...	60000	55001	30	...
6000	4001	3	...	65000	60001	32	20
8000	6001	4	...	70000	65001	35	...
10000	8001	5	...	75000	70001	37	20

⁴¹ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 312.

⁴² Sûdî, **a.g.e.**, s. 187.

⁴³ Sûdî, **a.g.e.**, s. 196.

15000	10001	7	20	80000	75001	40	...
20000	15001	10	...	85000	80001	42	20
25000	20001	12	20	90000	85001	45	...
30000	25001	15	...	95000	90001	47	20
35000	30001	17	20	100000	95001	50	...
40000	35001	20	...	110000	100001	55	...

*Her on bin kuruş ve küsuru için beşer kuruş vergi alınacaktır.

1.3.2. Maktû' Evrak-ı Sahiha

İki kısma ayrılan evrak-ı sahihanın nisbî evrak-ı sahiha kısmını yukarıda değerlendirmiştik. Evrak-ı sahihanın diğer kısmında ise maktû' evrak-ı sahiha yer almaktadır. Maktû' evrak-ı sahiha içerisinde, evrakın düzenleneceği meblağın kıymeti yazılı değildir, sadece maktû' fiyata tâbi tutulan evrak çeşitlerinin bulunduğu kısım⁴⁴ Resm-i maktû'; evrak, senedât ve ilanatin çeşit ve mahiyetine göre düzenlenmiştir.⁴⁵ Evrak-ı sahiha-i maktûaya, nisbî evrak-ı sahiha türlerinden farklı olan senet, hüccet, i'lâmât ve mevâd-ı saire yazılacaktır.⁴⁶ İçerisinde isimleri yazmayan maktû' evrak-ı sahihaların düzenleniş biçimi evrak-ı nisbîye gibi birer sınır belirlenmemiş ve aşağıda gösterildiği şekilde sayfayı ortalayarak yazılmıştır.⁴⁷

Mukavelât ve kefâlet vesaire dair sened

lafzı itlak olunan mevâd yazılmak

üzre resmi

kâğıd

aded

1

kuruş

1

⁴⁴ Pakalın, "Evrak-ı Sahiha", **a.g.e.**, C.I, s. 575.

⁴⁵ Mehmed İbrahim, **Pul Rehberi: Damga Resmi, Hazine Pulları, Belediye Pulları**, İstanbul, 1340/1924, s. 9.

⁴⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 90, (5. Bent).

⁴⁷ Sûdî, **a.g.e.**, s. 165.

22 Mayıs 1845 tarihli kanunname gereğince düzenlenen rûsûm-ı maktûa tarifesi aşağıda verilmiştir.⁴⁸

Cins-i evrak	Kuruş Para
Mukavele ve kefâlet vesaire dair senet lafzı olan mevâd yazılmak üzere resmi kâğıt	1
Bilcümle vakıflar tarafından verilmekte olan hâne, dekâkîn, ve besâtîn temessükâtı yazılmak üzere resmi kâğıt	3
Maslahatlı arzuhaller yazılmak üzere hünkârî resmi kâğıt	1
Battâl	30

Evrak-ı sahihanın 300 cins olarak basılıp yerlerine gönderilmesi hususu ilan edilmişti. Ardından 20 cins kadar evrak-ı sahiha hakkında, 3 veya 5 kuruşluk fiyatlar ile bir cins evrak basılarak “i’lâm ve hüccet yazılmak için varakadır” tabiri işaret olunması ve “senedât-ı şer’iyye yazılmak için varakadır” tabiri ile 3 kuruşluk fiyat ile bir cins varaka-i sahiha bastırılıp diğerleri gibi yerlerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Evrak-ı sahiha tarifesinde yazılı olmayan ve basılıp yerlerine gönderilecek olan senedât-ı şer’iyyenin çeşit ve cinsleri aşağıda verilmiştir.⁴⁹

- Bâ-fermân-ı âlî veya fermân-nâme-i sâmi istilâm buyrulan husûsâta cevap tahriri için
- Final maddesi için i’lâm
- İsbât verâset tahrîri için i’lâm ve hüccet
- Mahlûl cihetlerin tevcîhi istidasıyla i’lâm yazılacak
- Sulh ve ibrâ tahriri için i’lâm
- İflas i’lâmı tahriri için
- Keşf-i bina tahriri için i’lâm ve hüccet
- Taksim-i bina tahriri için i’lâm ve hüccet
- İstihkak hücceti tahriri için
- Vakfiye tahriri için

⁴⁸ Sûdî, **a.g.e.**, s. 196-197.

⁴⁹ BOA, A.MKT.MVL, No:8-A/55, 1264.

- Vakıf nizamına dair i'lâm tahriri için
- Fesh-i nikah tahriri için
- Hibe hücceti tahriri için
- Şüf'a nizamına dair i'lâm ve hüccet
- Ta'zir i'lâmı tahriri için
- Def-i muâraza hücceti yazılmak için
- Der-aliyye irsal olunacak muârazadan men i'lâmı
- Der-aliyye irsal olunacak ferâğ ü intikal i'lâmları

2 Ekim 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi gereğince evrak-ı maktûa da kendi içinde iki bölüme ayrılarak; mahâkim-i nizamiyyeye mahsus olmak üzere 7, mahâkim-i şer'iyyeye mahsus olmak üzere 5 çeşit olarak toplam 12 çeşit evrak düzenlenip basılmıştır.⁵⁰ Bu nizamname gereğince mahâkim-i nizamiyye için düzenlenen evrak-ı maktûa tarifesi aşağıda gösterilmiştir.⁵¹

Cins-i evrak	Kuruş	Para
Mecâlisten eşhâs beyninde semen ve meblağ üzerine olmayan hüküm mazbatalarıyla, memleket meclislerinden der-aliyyeye ve sair mahallere her hususun inhası zımında ashâb-ı mesâlih yedlerine verilen inha mazbatalarının her nevi yazılmak için varaka-i maktûa	10	
Meblağ-ı muayyen üzerine olmayan taahhüd ve kefâlet ve mukavele senetleri yazılmak için varaka-i maktûa	10	
Masalih-i zatiyyeye dair resmen yazılacak tezkire ve takrîr için varaka-i maktûa	3	
Hünkârî arzuhal	2	
Âdi arzuhal	1	
Kaydiye ve müruriye ilmühaberi	1	
Esliha tezkiresi	1	
Cem'an yedi cinstir	7	

⁵⁰ Sûdî, **a.g.e.**, s. 177.

⁵¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 197.

2 Ekim 1861 tarihli nizamnameye göre mahâkim -i şer’iyye için düzenlenen evrak-ı maktûa tarifesi aşağıda listelenmiştir.⁵²

Cins-i evrak	Kuruş	Para
İdâne ve bey’ ü şirâ hüccetlerinden maada her nevi hücec-i şer’iyye yazılmak için varaka-i maktûa	10	
Mahâkim-i şer’iyye ile mecalisden hükm-i meblağ-ı muayyen üzerine olmayarak verilecek i’lâmât yazılmak için varaka-i maktûadır	10	
Defter-i kassâm şeklinde defter-i muhasebe yazılmak için varaka-i maktûa	5	
İzinname	1	
Mürasele		20
Cem’an beş cinstir	5	

Tarifelerde çeşitleri ayrı ayrı verilmeyen ve varaka-i sahihaya yazılması gereken bir belge türü olan ilmühaberlerin de çeşitleri bulunmaktadır. Şehremaneti tarafından 12 çeşit ilmühaber için varaka-i sahiha yazılması ve ilmühaberlerin bahaları hakkında varakanın sureti ilan edilmiştir. Varaka-i sahiha-i nizamiyye yazılması gereken ilmühaber çeşitleri aşağıda sıralanmıştır.⁵³

⁵² Sûdî, a.g.e., s. 198.

⁵³ **Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis**, 4 Şaban 1278, No: 318, s. 2, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt.yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 18.04.2017. (Memleketlerden ticaret için İstanbul’a gelmekte olan Müslüman ve gayrimüslimlerden mahalleye ve han defterine kayıt olmak için almakta oldukları ilmühaberlerin yazılması, mühürlenmesi konusunda varaka-i sahiha bahasından başka kalem ücreti de alınırdı. İmam, muhtar, muhbir ve han oda başı tarafından alınan bu ücretler konusunda alabildiği kadar akçe alındığı anlaşılmış. İkişer üçer sene kayıtsız olarak mahalle ve hanelerde oturan kişilerden dahi para alındığı ya da “üç beş gün önce gelmiş ve tezkiresi kaybolmuş” ibaresiyle yalan ilmühaber alanların olduğu da anlaşılmış. Bu durumun nüfus kayıtlarını da olumsuz etkilediği ve şahsa zanaata göre elde edilmesi gereken hazine gelirlerinin kaybına sebep olduğu belirtilmiştir. Bundan sonra 12 çeşit ilmühaber için varaka-i sahiha bahası olan otuz paradan, kalem ücreti olarak da adliyenin belirlediği miktardan fazla vergi alınması, kayıtsız şekilde mahallelerde ve hanlarda adam oturtulması kesinlikle yasaklanmış ve oturanların da nizama uygun olarak kayıt olmaları teklif edilmiştir. Bu teklifi reddedenler olur ise imam, muhtar, muhbir ve han odabaşlarının zabtiye memuruna haber vermesi gerekmiş. Ve sözü edilen kalem ücretinin olması gerekenden fazla talep edildiği duyulur ise bunun için de ceza uygulanmıştı. Bu usulsüzlüklerin önüne geçmek amacıyla evrak türleri ve bahaları herkesin haberi olması için ilan edilmiştir).

Evrak türü	Kâğıt parası	Kalem ücreti
Yol tezkiresiyle taşradan gelip mahallelere kayıt olmak için verilen ilmühaberlerden	30	90
Taşraya gitmek için alınan mürur tezkiresi için verilen ilmühaberlerden	30	30
Bir mahalleden diğer mahalleye nakil edilince verilen ilmühaberlerden	30	70
Esnaf tezkiresi almak için verilen kaydı yazılı ilmühaberlerinden	30	10
Mecidiye tezkiresi kaybolunca kaydına uygun şekilde yeniden	30	30
Mecidiye tezkiresi almak için verilen ilmühaberlerden	30	30
Han ve dükkanların satışında evkaf-ı hümayuna verilecek ilmühaberlerden	30	90
Esham ve vazife satışında maliye hazinesine verilen ilmühaberlerden	30	30
Bazı dava ve diğer hususlar için verilen ilmühaberlerden	30	20
Han ve dükkanların kontratı için zaptiye tarafından verilecek ilmühaberler için	30	10
Bedel yazılmak için mahallesi tarafından askeriye verilecek ilmühaberlerden	30	30
Diğer mahallede nikah için oturduğu mahalle tarafından verilecek ilmühaberlerde	30	170
Bazı yoksul dullardan olan hatunlardan elbise anbarından asker çamaşırı dikmek için elbise anbarına verilen ilmühaberlerden	30	00

2 Aralık 1873 tarihinde ilan edilen Resm-i Damga Kanununda bulunan maktû' evrak-ı sahiha tarifesi ve maktû' evrak-ı sahiha rüsumu aşağıda tablo halinde verilmiştir.⁵⁴ 1861 tarihli Varaka-i Sahiha Nizamnamesinde varaka-i maktûaya tâbi tutulan evrak, mevkiileri itibariyle iki kısma ayrılmışken, Damga Nizamnamesiyle birlikte yeniden oluşturulan evrak-ı maktûa tarifesinde bunların hepsi bir araya getirilmiş ve yeniden çıkarılan çek, kayıt sureti ve gazete pulları da ilave edilerek bir sütun üzerine tarifesi düzenlenmiştir.⁵⁵

⁵⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 313.

⁵⁵ Sûdî, **a.g.e.**, s. 186.

Para	Rûsum	Cins-i Evrak
	10	Mahkeme ve meclislerden üzerinde bedeli yazılı olmayarak verilen i'lâm ve hüküm mazbatalarıyla, idare meclislerinden Der-aliyyeye vesair mahallere hitaben hükümet dairelerine verilen mazbataların her çeşiti
	10	Değeri üzerinde yazılı olmayan taahhüt, kefâlet, mukavele ve ibrâ senetleri
	10	İdâne ve bey' ü şirâ hüccetlerinden başka üzerinde bedeli yazılı olmayan her çeşit hücec-i şer'iyye
	4	Şahıslara mahsus işlere dair resmen yazılacak tezkire ve takrir
	1	Şahıslar tarafından yapılan ilannamelerin her sayfası
	4	Kayıt sureti
10		Havâle senedi
	2	Rikab-ı hümayun-ı şahaneye verilen arzuhal
	1	Adi arzuhal
	1	Kayıt ve mürur vesaire ilmühaberleri
	1	Esliha tezkiresi
	10	İzinname
20		Mürasele
2		Gazete
10		Çek

Evrak-ı maktûaya dahil olan evrak türleri için düzenlenen tarife 2 Aralık 1873 tarihli nizamname ile gerek meblağ olarak gerek şekil olarak aynı olup ilave olarak kambiyo, esham satımına dair bordrolar, nota diye tabir edilen pusulalar, hesap cari pusulalarıyla her çeşit protestolar ve demiryolu ilmühaberleri getirilmiştir, 17 Aralık 1882 yılındaki evrak-ı maktûa rûsumu aşağıda gösterildiği şekildedir.⁵⁶

Rûsum-ı maktûa tarifesinde bulunan evrak cinsleri aşağıda tablo halinde verilmiştir:⁵⁷

⁵⁶ Sûdî, **a.g.e.**, s. 189-190.

⁵⁷ Resm-i Damga Kanunu Ve Rûsum-ı Maktua Nizamnamesi, İstanbul, 1893, s. 26-27, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 14.12.2016.

Para	Kuruş	Evrak cinsi
	10	Mahkeme ve meclislerden üzerinde bedeli yazılı olmayarak verilen i'lâm ve hüküm mazbataları ile idare meclislerinden Der-aliyeye vesair mahaller hitaben hükümet dairelerine verilen mazbataların her çeşidi
	10	Yazılarak hazırlanmış ve mahkeme huzurunda sözlü şekilde kayıt edilen (kütüğe geçirilen) vekaletnameler
	3	Kayıt sureti
10		İhbarname ve hamûle senedi, nevl mukavelesi ve nakliyye senedi
20		Kişilerin birbirine verdiği makbuz ve ibrâ senetleri
10		Posta ve telgraf makbuz senetleri
	3	Emânet senetleri
	10	Kefâlet senetlerinin ve ticaret mukavele namelerinin ve kompro ve mevâd-ı ticariyye ve hukukiyye bağlı şirket mukavele namelerinin her bir nüshası
	2	Rikab-ı hümayun-ı şahaneye takdim olunan arzuhal
	1	Âdi arzuhal
	1	Kayıt ve mürur vesaire ilmühaberleri, icar ve isticar mukavele varakaları
	10	İzinname
20		Mürasele
2		Gazeteler ve kişiler arasında yapılan ilannameler
20		Çek
20		Kambiyo veyahut esham alım ve satımına dair bordrolar ve nota tabir olunan pusulalar ve hesap pusulaları ve hesab-ı cari
	3	Şahıs işlerine dair resmen yazılacak tezkire ve takrir
	2	Her çeşit protestoların her bir nüshası
20		Demiryolu ilmühaberi

1.4. EVRAK-I SAHİHANIN BASIMI

Halk arasında ve devlet kurumlarında işlem gören bazı belge türlerinin 22 Mayıs 1845 yılında çıkarılan evrak-ı sahiha uygulamasına tâbi olmasıyla beraber evrak-ı sahiha basımı da başlamıştır. Diğer bazı belge türleri gibi, alışveriş işlemlerinde ödenecek ücrette karışıklık oluşmaması için halk arasında kullanılmakta olan senet çeşitlerinin de yapılan düzenleme ile evrak-ı sahihaya yazılması gerekli görülmüştür. Bundan sonra i'lâm ve hüccet gibi senedât-ı şer'îyye ve alışverişe dair tüm senet çeşitlerinin güvenli şekilde kullanılabilmesi bakımından her bir kâğıdı içine alan damgalar hazırlanmış ve gerekli evraklara takım takım damgalar basılmıştır.⁵⁸

1845 yılından itibaren evrak-ı sahiha basımı için gereken evrak Ceride Muhasebecisi tarafından tahmin üzerine hesaplanacaktı her sene için ne çeşit ve ne kadar evrakın basım ve kullanımına lüzum görünür ise, cinsleri ve miktarını belirten resmi bir takrîr hazırlanıp Maliye Nezareti'ne gönderilirdi. Maliye Nezareti'nin onayı üzerine evraklar basıma hazırlanmak üzere alınmış olurdu.⁵⁹

1845 yılında çıkarılan ilanname üzerine belirlenen evrak-ı sahihanın basım aşaması ise şu şekildedir; öncelikle kâğıtlar Takvimhane-i Amire'de⁶⁰ basılarak, müfredat pusulalarıyla beraber memurlar vasıtasıyla Darphane'ye gönderilir ve orada sayılarak damga memurlarına teslim edilirdi. İkinci olarak, Takvimhane'den verilmiş olan müfredat pusulası kaydedilmek üzere Ceride Muhasebesine gönderilir, oradaki memurlar aracılığıyla basılacak evrakların içinden çıkan sakat ve yıpranmış evraklar cinsi cinsine toplam sayıdan düşürüldükten, eksik ve fazlaları olup olmadığı kontrol

⁵⁸ BOA, C.ML, No:342/14085.

⁵⁹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 167.

⁶⁰ Takvimhane-i Amire hem bir matbaa hem de gazeteye basılacak olan haber ve yazıların toplandığı, düzenlendiği, tercümelerin yapıldığı yer olarak aynı zamanda bir yazı işleri dairesidir. (Güldane Çolak, Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Amire'nin Yeri Ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 5). Takvimhane Matbaası Takvim-i Vekayi'nin basımı için kurulmuş bir matbaa olmakla beraber farklı materyallerinde basıldığı bir yerdir. (A.e., s. 53). Takvimhane Matbaası'nda devletin tüm matbaa işlerini yüklenen bir kurum olarak Takvim-i Vekayi, evrak-ı sahiha ve kitap dışında kanunname, nizamname, talimat, muahedename, el ilanları, varidat-ı öşriyye ve rusumiyyeye dair tarife, Türkçe ve Fransızca olarak basılan karantina tarifesi de basılmıştır. (A.e., s. 90).

edildikten sonra orada üzerlerine damga vurulurdu. Son olarak, damgalanmış evrak cinsleri sergi pusulalarına yazılarak Maliye Hazinesi Veznedarbaşına emanet edilirdi. Maliyenin Nezareti'nin resmi emri olmadıkça gerek Takvimhane'de gerek Darphane'de hiçbir kâğıt parçası basılmazdı.⁶¹ Evrak-ı sahiha Tabhane'de basılır, Hazine-i Hassa'da damgalanır ve Maliye Hazinesi veznesine teslim edilirdi.⁶² Her sene eylül ayından önce damgalı kâğıtlar çıkartılır, Ceride Muhasebecisi ile mümeyyiz kâtiplerinin huzurlarında sayıldıktan sonra denk denk bağlanarak üzerleri mühürlenirdi.⁶³

2 Ekim 1861 yılından itibaren evrak-ı sahihanın basımı için belli bir düzen oluşturulmuş ve bu düzene göre basım aşamaları sırasıyla yerine getirilmiştir. Arzuhaller, takrîr ve tezkire kâğıtları dışında kalan her çeşit evrak-ı sahiha birinci mertebede tuğra-i hümayun damgaları ile damgalanacaktı. Arzuhaller, takrîr ve tezkire kâğıtları ise kendilerine mahsus olan soğuk damga ile damgalandıktan sonra ikinci mertebede nezaret damgası ile damgalanacaktı.⁶⁴ Evrak-ı sahihaya birinci mertebede basılacak olan tuğra-i hümayunlu damgalar ve takrîr, tezkire kâğıtlarına mahsus olan soğuk damgalar Damgahane'de basılacaktı. Bu damgalar Damgahane'de özel olarak ayrılmış kilitli bir dolaba konulacaktı. Bu dolap ve damgalar, Damgahane memurunun sorumluluğunda olacaktı.⁶⁵

İkinci mertebede basılacak olan nezaret damgası ise varidat muhasebecisinin sorumluluğunda bulunacaktı. Nezaret damgasını basan makine, evrak-ı sahiha müdürünün yanında bir odada kullanılacaktı.⁶⁶ Birinci mertebedeki tuğra-i hümayunlu damgalar evrak-ı sahihanın ön yüzüne, ikinci mertebedeki nezaret damgaları ise evrak-ı sahihanın arka yüzüne basılacaktı.⁶⁷

Damgahane memuru aldığı kâğıtları, sorumluluğunda bulunan damgaların muhafaza edildiği dolaptan çıkarıp kâğıtları birinci mertebede bulunan tuğra-i

⁶¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 167.

⁶² BOA, İ.MVL, No:350/15247, 02 Recep 1272.

⁶³ Pakalın, "Damgalı Kâğıt", **a.g.e.**, C.I, s.392.

⁶⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (5. Bent).

⁶⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (6. Bent).

⁶⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (7. Bent).

⁶⁷ Pakalın, "Varaka-ı Sahiha", **a.g.e.**, C.III, s. 583.

hümayun damgaları ile damgalardı. Eğer damgalama esnasında yırtılmış ve sakatlanmış kâğıt var ise onları da damgalanan kâğıt ile birleştirerek önceden aldığı kâğıdın hesap ve adediyle aynı olarak evrak-ı sahiha müdürüne teslim ederdi.⁶⁸ Bu bilgiden anlaşılacağı üzere; evrak-ı sahihanın basım masrafları konusunda Maliye Nezareti'nde bir sorun olmaması ya da basım aşamasında art niyetli kişiler tarafından herhangi bir yolsuzluğa fırsat vermemek için zarar görmüş, yırtılmış evrak da damgalanan evraklarla beraber evrak-ı sahiha müdürüne teslim edilirdi.

Evrak damgalattırma ihtiyacı duyuldukça; evrak-ı sahiha müdürü gereken kâğıtları veznedardan teslim alırdı. Bu işlem için öncelikle Veznedar istenilen evrakları bölümlerine ayırır ve evrak-ı sahihanın; cinsini, miktarını ve ne fiyatla damgalatacaklarını açık açık yazılmış bir pusula hazırlardı. Daha sonra veznedar hazırlamış olduğu belgeleri ve pusulayı Damgahane memuruna teslim ederdi. Damgahane memuru ise vezne kayıtlarında tutulması için kâğıtların sadece adedini belirterek bir senet verirdi ve evraklar usulüne göre damgalanmaya başlanırdı. Ancak numunelerinde gösterildiği gibi üzerlerine bazı yazı basılacak olan evrakların yazıları ise damga işleminden önce müdür tarafından belirlenen yerde bastırılırdı.⁶⁹

Varaka-i sahiha muamelatı; 2 Aralık 1873 yılında çıkarılan Damga Nizamnamesiyle Rüşumat Emanetine geçtikten sonra nizamnamede tarif edildiği üzere ham evrakın Maliye Meclisinin satın alması ile elde edilen kâğıtların yazılarıyla tuğralarının Matbaa-i Amire'de basılması, ona mahsus olan kâğıtların özel olarak inşa edilen kâğıt fabrikasında imali gibi işler bir kenara bırakılmıştı. Fabrikadan gönderilen tezgâh ve makineler Galata Gümrüğünün üst katında muhafaza edilip uygun bir yere yerleştirilmiştir. Bu yere damga matbaası adı verilerek, tarih-i tertip kitaba kadar gerek damga idaresine gelen pullar gerek posta ve telgraf pulları orada basılması kararlaştırılmıştır.⁷⁰

Her ne kadar önlemler alınmaya çalışılsa da evrak-ı sahiha üzerinde yolsuzluk ve sahtecilik yapan kişiler hep olmuştur. Bunların bir örneği evrak-ı sahiha üzerine

⁶⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 97, (9. Bent).

⁶⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96-97, (8. Bent).

⁷⁰ Sûdî, **a.g.e.**, s. 184-185.

basılan damganın taklit edilmesidir. Hükümet, damganın taklit edilememesi için damgalar üzerinde birtakım değişikliklere gitmiştir. İstanbul ve taşrada kullanılmakta olan her çeşit evrak-ı sahiha üzerine birinci derecede siyah mürekkep ile basılmakta olan damgaların taklidi çok kolay olduğu fark edilmiştir ve damgaların taklidi yapılamayacak şekle getirilmesi ya da en azından taklidinin daha zor hale getirilmesi düşünülmüştür.⁷¹ Öncelikle Bâbîâlî’de oluşturulan özel komisyon; mavi, eflatun ve pembe renklerin litografya⁷² ve fotografya tekniği ile taklidinin mümkün olmayacağını dile getirmiştir. Bu damganın yazısı sülüs hattı ile yazılmış ve ilk zemini mavi renk ile basıldıktan sonra üzerine eflatuni boya ile damga basıldığı, ikinci olarak nezaret damgasının yerine pembe boya basılmak üzere bir mühür yapıldığı takdirde taklidinin zor olacağı belirlenmiştir.⁷³

1.4.1. Evrak-ı Sahihanın Basım Masrafları

Evrak-ı sahihanın basım masrafı olarak ele aldığımız bu başlık altında ne gibi masraf türleri olduğu ve bunların ne şekilde karşılandığı konusunda örnekler verilecektir. Başlıca masraflar; satın alınan kâğıtlar, kâğıt üzerine vurulacak damgalar, basım için gerekli tezgâhlar ve basım işinde görevli tezgâh hademelerinin maaşlarından oluşmaktaydı.

Takvimhane-i Amire’de basılan 20.000 adet tapu senedinin kâğıt bedeli ve diğer masraflarının tutarı olan 2800 kuruşun Maliye Hazinesi’nden ödenmesi gerektiği Maliye Hazinesi’ne bildirilmişti.⁷⁴ 1849 senesi haziran ayının başından ağustos ayı sonuna kadar 3 aylık sürede Takvimhane-i Amire’de basılan ve damga vurulmak üzere Darphane-i Amire’ye teslim edilen 207.258 adet varaka-i sahiha ve senedât-ı şer’iyyenin ücreti olan 7830 kuruş, hazinenin evrak-ı sahiha hasılatından karşılanacaktı.⁷⁵ Maliye Nezareti’nin tahririnde belirtildiği üzere 1850 senesi aralık ayı

⁷¹ BOA, İ.MMS, No:32/1309, 13 Rebiyülevvel 1283.

⁷² Litografi (taşbasmacılığı); taş kalıp kullanılan bir basım tekniğidir. Bu basım tekniği, Kalkschifer denilen su ve yağı emme özelliği olan taş kalıba kimyasal yöntemlerle çoğaltılacak numune geçirilmesiydi (Güldane Çolak, Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Amire’nin Yeri Ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 43-44).

⁷³ BOA, İ.MMS, No: 32/1309, 13 Rebiyülevvel 1283.

⁷⁴ BOA, MVL, No: 329/15, 03 Recep 1267.

⁷⁵ BOA, MVL, No:328/60, 27 Cemaziyülahır 1267.

başından 1852 senesi şubat ayı sonuna kadar olan 15 aylık süreçte Takvimhane-i Amire'de basılan, darb-ı damga olunup hazineye teslim edilen varaka-i sahihanın masrafiyla, 1849 senesi eylülünden 1851 senesi Kasım sonuna kadarki hasılatı olan 30.421 kuruş Maliye Hazinesi'nin bünyesine alınmıştı.⁷⁶

Evrak-ı sahiha basımında masraf tutarının fazla olmaması için yapılacak mecburi harcamalarda tasarrufa gidilerek daha uygun fiyattaki kağıtlar satın alınırdı. Maliye Nezareti, Takvimhane-i Amire'nin ihtiyaç duyduğu kâğıtların satın alınması için Takvim-i Vekayi için kâğıdın her bir topunun eski fiyatından 18 kuruş eksik olarak 92, senedât-ı şer'iyye için battal kâğıdın 33 kuruş aşağı olarak her bir topunu 197, varaka-i sahiha için gereken kâğıdın 8 kuruş eksik olarak her bir topunu 52, mürur ve esnaf tezkireleri kâğıdının 11 kuruş azaltılarak her bir topunun 69 kuruş olmak şartı ile verilmesi konusunda kontrat imzalamıştı.⁷⁷

1851 senesi Ekim ayının başından 1856 senesi aralık ayının sonuna kadar olan 58 ay süresinde Takvimhane-i Amire'de basılarak Hazine-i Hassa'ya teslim olunan evrak-ı sahiha ve senedât-ı şer'iyye basımına mahsus 3 adet tezgâh hademesinin maaşları 1 yük 62.000 kuruşun ödenmesi yine Maliye Hazinesi'nin sorumluluğundaydı.⁷⁸

Bir başka belgede yine Defterhane-i Amire için Takvimhane'de basılan tapu senetlerinin basım masrafı hakkında Maliye Nezareti'nin takrîrinde; tapu gelirlerinin hazineye geri dönmesi sebebiyle bu konuda ortaya çıkan masrafların da hazineden ödenmesinin doğru olacağı belirtildi.⁷⁹

Evrak-ı sahiha damgasının art niyetli kişiler tarafından taklit edilerek sahte evrak-ı sahiha basılması ve bu yolla devlet bütçesinin zarara uğratılması üzerine damga şeklinde değişiklik yapılması kararlaştırıldı. Sahteciliğin önüne geçmek amacıyla evrak -ı sahiha damgasının taklit edilemeyecek şekilde üretilmesi için lazım olan 2038 adet damganın 80.000 kuruş karşılında belli bir müddette imal edilmesine

⁷⁶ BOA, MVL, No:342/66, 09 Zilkade 1270.

⁷⁷ BOA, İ.MVL, No:341/14719, 23 Muharrem 1272.

⁷⁸ BOA, A.AMD, No:81/99, 12 Cemaziyülahır 1274.

⁷⁹ BOA, İ.MVL, No:471/21326, 06 Safer 1279.

dair sözleşme yapılmıştı. Sözü edilen damga kalıplarının 80.000 kuruştan 20.000 kuruş azaltarak 60.000 kuruşa imal edilmesi ve başka yerlere gönderilecek 800 parçasının 2 ay zarfında, kalanının ise bu müddetin bitiminden 2 ay geçtikten sonra teslim edilmesi kararlaştırılmıştı.⁸⁰

Yine sahteciliğin önüne geçmek maksadıyla evrak-ı sahihanın arka yüzüne soğuk damga ile matbu nezaret damgası vurularak, evrakların taklit edilmesinden ortaya çıkabilecek pek çok sakıncanın engellenmesi amaçlanmış, bu işlemi yerine getirmek için de 4 adet litografya makinasının 8466,5 kuruşa satın alınması uygun görülmüştü.⁸¹

1.4.2. Kâğıt Kalitesi Düşük Bozulmuş ve Eksik Basılmış Evrak-ı Sahiha

Evrak-ı sahiha resmi işlemlerde ve mahkemelerde kullanılan resmi evraklar olduğu ve üzerinde işlem yapıldıktan sonra senelerce saklanması gerekeceği için kâğıtların kalitesi önem arz etmektedir. Kaliteden kasıt, kâğıdın yapısının çabuk yırtılacak şekilde ince olmaması, üzerinde yazı yazılması zor olacak kadar kaba ve kalın olmaması ve çabuk küflenip sararacak şekilde malzemesinin kötü olmamasıdır.

1.4.2.1. Kâğıt Kalitesi Düşük Evrak-ı Sahiha

Evrak-ı sahiha belgeleri devletin her yerine gönderilip kullanılacağı ve saklanması gerekeceği için kaliteli ve dayanıklı şekilde üretilmesi daha uygun bulunmuştur. Bu nedenle kalitesi düşük olan ve çabuk yıpranan belge türlerinin zaman zaman iyileştirilmiş şekilde yeniden imal edilmesi istenmiştir. Bu şekilde gerek basılıp satılmakta olan varaka-i sahihanın çok kaba olmasından dolayı bunların kalitelerinin iyileştirilmesi⁸² gerek dayanıksız ve ince olan evrak-ı sahiha kâğıtlarının pışkin olması istenmiştir.⁸³ Örneğin; vakıf temessükatı (borç senedi) için basılan varaka-i sahihanın uygunsuzluğu nedeniyle çabuk yıpranacağı ve bundan sonra da lazım olacağı için bu

⁸⁰ BOA, İ.MMS, No:32/1309, 13 Rebiyülevvel 1283.

⁸¹ BOA, İ.DH, No:496/33667, 1279.

⁸² BOA, A.MKT.MHM, No: 101/71, 17 Rebiyülevvel 1273.

⁸³ BOA, C.MF, No: 121/6020, 29 Rebiyülevvel 1264.

evrakın numunesine uygun olarak yeniden basılması ve basım masrafları ile evrakın Evkaf-ı Hümayun tarafından karşılanması uygun görülmüştür.⁸⁴ Bazen iyileştirilmiş evrak-ı sahiha örnekleri istenilen kaliteye uygun olup olmadığı kontrol edilmektedir. Bu amaçla, tapu senetlerinde kullanmak üzere yeniden basılan evrak-ı sahihanın her cinsinden birer tanesinin, kalitesine uygun olup olmadığı kontrol edilirdi.⁸⁵

Meclis-i Vâlâ'da kullanılmakta olan varaka-i sahihanın yazı yazmaya uygun olmadığı görülmüş. Bu sebeple her bir varaka-i sahiha topu Takvimhane-i Amirede 45'er kuruş karşılığında basılmakta iken yazı yazmaya uygun olmamasından dolayı basımından vazgeçilmiş. Bundan sonra evrak-ı sahiha numunesine uygun şekilde İzmir fabrikasında 6 kuruş karşılığında basılmasının daha uygun olacağı kararlaştırılmıştır.⁸⁶

Bazen basılıp satılmakta olan varaka-i sahihanın çok kaba olmasından dolayı bunların kalitelerinin iyileştirilmesi istenilmiştir. Bu istek Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁸⁷ Bazen de dayanıksız ve ince olan senedât-ı şer'iyye kâğıtlarının pîşkin olması istenmiştir.⁸⁸

1.4.2.2.Bozulmuş Evrak-ı Sahiha

1278 senesinde Halep'e gönderilen çeşitli evrak-ı sahihadan olan 2125 kuruşluk on kıta kâğıdın kullanıma uygun olmadığı, yüzeyinin sararmış olması nedeniyle iptal edildiği belirtilmiştir. Ederi olan 21.250 kuruşun ise hazinenin gelir ve giderlerine dahil olduğu, gereğinin yerine getirilmesi isteği ilgili mercie havâle edilmiştir.⁸⁹

Maliye Hazinesi'nden taşraya belli miktarda gönderilen evrak-ı sahihanın sayım sırasında belirtilen miktardan fazla çıkmış olduğu, başındaki memurun dikkatsizliği yüzünden kullanılamaz hale gelen 40 kuruşluk kadar evrak bedelinin Veznedarbaşına

⁸⁴ BOA, A.MKT.MHM, No:80/89, 02 Rebiyülahır 1272.

⁸⁵ BOA, MVL, No:838/125, 07 Zilhicce 1276.

⁸⁶ BOA, A.AMD, No:42/22, 03 Cemaziyülevvel 1269.

⁸⁷ BOA, A.MKT.MHM, No:101/71, 17 Rebiyülevvel 1273.

⁸⁸ BOA, C.MF, No:121/6020, 29 Rebiyülevvel 1264.

⁸⁹ BOA, MVL, No:773/20, 07 Rebiyülevvel 1281.

verilmesi ve bunun bir senelik masrafı 900 kuruş fazla görüldüğü için zararın ödenmesi beyan edilmişti.⁹⁰

1.4.2.3.Eksik Basılmış Evrak-ı Sahiha

İstanbul ve Bilâd-ı Selâsede kullanılmak ve satılmak için hazineden eski postahane nazırına teslim edilen evrak-ı sahihanın 15 yük 49.906 kuruşluk evraktan 15 yük 39.135 kuruşluğu sağlam olduğu için bunlardan geriye kalan 10771 kuruşluk evrakın siyah boya ile lekelenmiş ve bir takımının da nezaret damgası olup siyah damgası olmadığı için birazının kullanılıp satılamayacağı konusunda karar alınmıştır.⁹¹

1.5. EVRAK-I SAHİHANIN DAĞITIMI VE SATIŞI

1.5.1. Evrak-ı Sahihanın İstanbul ve Taşrada Dağıtımı

Evrak-ı sahiha çıkarıldıktan sonra her yerde artık bu evrakın kullanılması emredilmişti. Belirlenen işlemlerde evrak-ı sahiha kullanılmaması halinde ise işlemlerinin kabul edilmeyeceği ve hukuki sürecin başlayacağı 1853 tarihinde de bildirilmişti. Bu nedenle alışveriş işlerinde kullanılmakta olan ve diğer evrak-ı sahihanın satın alınmasında zahmet çekilmemek üzere her cinsinden İstanbul ve Bilâd-ı Selâsenin tüm mevkilerinde, tüm şehir ve kasabalarda her zaman gerektiği kadar bulundurulması kararlaştırılmıştı.⁹² Ayrıca kışın evrak temini zor olacağından yaz mevsiminde her yerin ihtiyaç duyduğu evrak-ı sahihayı temin etmesi gerekmekteydi.⁹³

Meclis-i Vâlâ, 1856 yılından itibaren yazılacak her çeşit senet için gerekecek evrak-ı sahihanın kolaylıkla bulunup alınabilmesi konusunda gereken yerlere uygun miktarda evrak gönderilmesini kararlaştırdı. Evrak-ı sahihanın her cinsinden İstanbul, Bilâd-ı Selâse ve taşra dahil tüm şehir ve kazalarda her zaman yeterli miktarda bulundurulması gerekli görüldü. Her bir eyalet ve sancakda mevcut olan evrak-ı

⁹⁰ BOA, A.MKT.MVL, No:82/77, 05 Rebiyülevvel 1273.

⁹¹ BOA, MVL, No:1031/69, 06 Muharrem 1282.

⁹² BOA, İ.MVL, No:269/10356, 12 Recep 1269.

⁹³ Demirkol, **a.g.e.**, s. 880.

sahiha'nın ve senedât-ı şer'iiyyenin mevcudu az kaldığı gibi bitmesi beklenmeden, lüzumlu miktarın bir ay önceden usulünce talep edilerek alınması kararlaştırılmıştır.⁹⁴

Maliye Hazinesi'ne basılıp verilmiş olan evra, her sene eylülünden önce veznedenden çıkarılıp Ceride Muhasebecisi ile mümeyyiz ve katiplerin huzurlarında sayılarak denk denk bağlatıldıktan sonra üzerleri birkaç yerinden mühürlenirdi. İhtisap Nezareti'ne gönderilecek olan kısmı tezkire ile nezaret kapıçukadarlarına emanet edilip, taşraya gönderilecek kısmı da yazı ile nezaret kapıkethüdaları vasıtalılarıyla yerli yerine gönderilirdi. Gönderim işleri kimler adına yapılıyorsa onların şahsına zimmet olunarak gönderildiğinden yerlerine ulaştığı anda birer senet verilmesi ve o senedin de gönderilmesi gerekirdi. Senetler, Ceride Muhasebesine geldiği anda da onlara özel hazırlanmış olan defterlerine kayıt olunurdu.⁹⁵ Hazine veznesi evrak-ı sahiha miktarını Ceride Muhasebesine kayıt ederek ilmühaber verir ve evraklar taşradaki mevcuda göre gönderilirdi.⁹⁶

Maliye Hazinesi'nden taşraya gönderilen evrak-ı sahiha yerlerine ulaştığında sayılırdı. Evrakların sayımı sırasında olması gerekenden eksik veya fazla olduğu da olurdu. Evrak sayısında eksiklik veya fazlalık olmaması için önceki emirdeki gibi evraklar çuval ve denkler yaptırılarak kapıçukadarlarına teslim edilirdi. Teslim sırasında yapılan sayımda eksik evrak olur ise kendilerine ya da Veznedarbaşına gönderilir, evrak denkleri bu şahıslar tarafından mühürlenirdi.⁹⁷

Evrak-ı sahiha gönderilen her bir sancak için muhasebe kaleminde ayrı ayrı defterler tutularak gönderilen evrakın kısım, sınıf, adet ve miktarı açıkça cinsi cinsine yazılıp kaydedilirdi.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nin tüm şehir ve kasabalarında her çeşit, sınıf, kısımdan lüzumlu olduğu kadar evrak-ı sahiha bulundurulması gerekeceği için taşraya da evrak-ı sahiha gönderilmesi gerekirdi. Taşraya gönderilen evrak-ı sahiha, eyalet ve

⁹⁴ BOA, A.MKT.NZD, No:195/32, 23 Muharrem 1273.

⁹⁵ Sûdî, **a.g.e.**, s.168.

⁹⁶ BOA, İ.MVL, No:350/15247, 02 Recep 1272.

⁹⁷ BOA, A.MKT.MVL, No:82/77, 05 Rebiyülevvel 1273.

⁹⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 100, (15. Bent).

sancaklarda bulunan mal memurlarına teslim edilirdi. Evrak-ı sahiha gönderilecek mal memurlarının müdürü ya da kapıçukadarı hazır olunca; evrakların üzerine hangi mal memuruna gidecek ise onun ismi, şöhreti ve bulunduğu memuriyeti açıkça yazılırdı. Evrak-ı sahiha, evrak-ı sahiha müdürü ve evrak-ı sahihanın gönderileceği mal memurunun müdürü veya kapıçukadarı tarafından ayrı ayrı mühürlenirdi. Makbuz ise mahal memurunun gelen senetler kısmına açıkça yazılırdı. Mal müdürü veya kapıçukadarı tarafından bir senet alınırdı. Bu senet alındıktan sonra gönderilecek evrakın maliyede usulüne göre mektubu yazılarak Maliye Odasına mühürlenmiş bir ilmühaber verilirdi ve bu ilmühaber gereğince evrak yerlerine gönderilirdi.⁹⁹

Sahildeki sancaklara gönderilecek olan evrak-ı sahiha, evrak-ı sahiha müdürü tarafından doğruca posta vapurlarına emanet edilerek gönderilirdi.¹⁰⁰

2 Aralık 1873 tarihinde yürürlüğe giren Damga Nizamnamesiyle beraber Evrak-ı sahiha kullanımı yanında pul kullanımı da başlamıştı. Pulun kullanılması sağlamak için İstanbul'da İhtisab Nezareti, taşrada defterdarlar, kaymakamlar, mal müdürleri ve büyük vilayetler tarafından görevlendirilen memurlar aracılığıyla gereken pulun alınıp, kâğıtçı esnafı ve attar gibi istekli olanlara verilirdi.¹⁰¹

1.5.1.1. Dağıtım Sırasında Kaybolan Evrak-ı Sahiha

Evrak-ı sahihanın kullanımını mümkün kılmak için belirlenen yerlere ulaştırılması sırasında bazı aksaklıklar olabilmektedir. Bu aksiliklerden biri dağıtım esnasında evrak-ı sahihanın bir şekilde kaybolmasıdır. Evrak-ı sahihanın kaybolması durumunda bu konuya açıklık getirecek örnekler arşiv belgelerinde rastlamaktayız. Bu örneklerden biri şöyledir; 1857 yılında Tırnova sancağında kullanılması için Maliye Hazinesi'nden posta yoluyla gönderilen varaka-i sahiha, taşındığı beygirle beraber yolda kaybolmuştur. 5249 adet evrakın kaybolması nedeniyle evrakın maliyeti olan 22291,5 kuruş hazinenin masraf kalemine kaydedilmiştir. Olayın yaşanmasında suçlu görülen 3 şahıs hapsedilmiş ve cezaları bittikten sonra tahliye edilmişlerdir. Bu

⁹⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 99-100, (15. Bent).

¹⁰⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 100, (16. Bent).

¹⁰¹ BOA, A.DVN, No:12/24.

hata, postaya ulaştırma memuru olan tatarın dikkatsizliğine yüklenmiş olduğundan, bundan sonra gerek bunun ve gerekse diğer posta tatarlarının vazifelerini iyi bir şekilde yapmaları için gerekli uyarıların postaneye bildirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰²

Yine Tırnova sancağında kullanılması için 1856 yılında Maliye Hazinesi'nden postaya emanet edilerek gönderilen varaka-i sahiha yol sırasında kaybolmuş. Varaka-i sahihayı taşıyan beygiri, Kadir köyü ahalisinden 3 şahıs kırdı bulmuş ve üzerindeki evrak-ı sahihaları alıp toprağa gömmüşlerdir. Evrak-ı sahihaları toprağa gömdüklerini söyleyen bu 3 şahıs hapis edilmiştir. Daha sonra gömdükleri yerden çıkarılan varaka-i sahihanın 7143 kuruşluk, 7071 adedi diğer postaya verilerek Tırnova sancağına gönderilmiştir.¹⁰³

1.5.2. Evrak-ı Sahihanın İstanbul ve Taşrada Satışı

Evrak-ı sahiha müdürü; İstanbul ve Bilâd-ı Selâsenin birçok yerinde ve mahallelerde bulunan dükkân ve mağazalardan uygun olanlarını seçecek, dükkân sahiplerine gereken miktarda evrak verilip, onların vasıtasıyla evrak-ı sahiha sattırılacaktır. Evrak-ı sahiha satışı için müstakıl olarak dükkân ve mağaza kurulması gerekirse, Meclis-i Muhâsebenin uygun görmesi halinde buna izin verilecektir.¹⁰⁴ Seçilen yerler, herkesin bilgisi olması için Cerîde-i Havâdis ve diğer İstanbul gazeteleri aracılığıyla yayınlanacak ve ilan edilecektir.¹⁰⁵

İstanbul ve Bilâd-ı Selâsenin çeşitli yerlerinde görev almakta olan İhtisap Memurları, Esnaf Kethüdaları, Rum, Ermeni ve Katolik Patrikhaneleri, Hahambaşı, Nezaret ve Müdürlüklerden lüzumu olan yerlerde bulunan Maiyet Memurları tarafından; her yerde evrak-ı sahiha çeşitlerinin sattırılması uygun görülmüştür.¹⁰⁶ Evrak-ı sahiha satışını gerçekleştirmek üzere memur alımı yapıp yeni bir masraf

¹⁰² BOA, İ.MVL, No:378/16556, 1274.

¹⁰³ BOA, A.MKT.MVL, No:90/88, 07 Safer 1273.

¹⁰⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 98, (14. Bent).

¹⁰⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s.98-99, (14. Bent).

¹⁰⁶ BOA, C.ML, No:3273, 25 Ramazan 1261.

kalemi oluşmasına mani olmak için İstanbul'da uygun olanlar tarafından evrakların gereğine göre sattırılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷

Taşrada bulunan Esnaf ethüdaları, Gümrük ve İhtisap Memurları, Nüfus Kayıt Memurları, Kaza Müdürleri, çorbacılar sattırılması ve bu evrakların sattırılmak üzere her bir mahal memuruna verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁸ Memurlar tarafından evrak-ı sahihalar kâğıtçı esnafı ve attar gibi istekli olanlara verilecek ve onlar da uygun dükkânlarda evrakları satacaklardır.¹⁰⁹

Ticaret için açık olan dükkân ve mağazalarda ücret karşılığında evrak-ı sahiha ve pul satacak olanlar veya hususi olarak evrak-ı sahiha ve pul satmak için dükkân ve mağaza açma talebinde bulunanlar olmuştur. Bu şahıslar İstanbul'da Evrak-ı Sahiha İdaresinden, taşrada Rüşumat Nezareti ve müdüriyetlerine başvuruda bulunup, ruhsat tezkiresi almak zorundadırlar.¹¹⁰ 1861 tarihli nizamnamede, evrak-ı sahiha satılan dükkân ve mağazaların üzerlerine celî hat ile “evrak-ı sahiha” yazılı bir levha asılacaktır, evrak-ı sahiha bu şekilde satılıp kullanılacaktır.¹¹¹ 1875 yılına gelindiğinde ise bu konuyla ilgili; ruhsat tezkiresi alan şahıslar daha sonra da dükkân ve mağazaların üzerine “varaka-i sahiha ve pul” ibaresiyle bir levha asmak mecburiyetindedirler bilgisi bulunmaktadır.¹¹² Bu değişikliğin sebebi ise 1873 yılında belgelerde pul kullanımının başlamasıdır. Bayi bulunmayan veya bayi ihtiyacı hissedilmeyen yerlerde evrak-ı sahiha ve pullar, görevlendirilen memurlar tarafından da satılabilir.¹¹³ İhtiyacı olan yerlere gerektiği kadar çeşitte evrak ve pulun varaka-i sahiha satışı yapılacak dükkanlarda mevcut bulunması gerekse de hiçbir bayi evrak-ı sahiha ve pulun her cinsinden almaya ve dükkânında bulundurmaya maddi durumunun el verememe ihtimalinden dolayı zorunlu tutulmamıştı.¹¹⁴

¹⁰⁷ BOA, C.ML, No:7/261, 21 Ramazan 1261.

¹⁰⁸ BOA, C.ML, No:7/261, 21 Ramazan 1261.

¹⁰⁹ BOA, A.DVN, No:12/24.

¹¹⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 314, (1. Bent).

¹¹¹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 99, (14. Bent).

¹¹² **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 314, (1. Bent).

¹¹³ Yeni Damga Resmi Kanunu Ve Mahakim Ve Devair-i Adliyyede Alınmakta Olan Harçların Tezyidine Dair Kanun, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1928, s. 3, (5. Bent), (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 20.11.2016.

¹¹⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 314, (2. Bent).

Bayiler her defada yüz kuruşluktan az olmamak üzere istedikleri miktarda evrak ve pulu İstanbul'da Evrak-ı Sahiha İdaresine ve taşrada Rüsumat Nezareti, müdüriyet ve memuriyetlerine müracaat ederek ücreti ne ise peşinen vererek alacaklardı. İdarenin bilgisi olmadan az ya da çok sayıda evrak ve pul alınamazdı. Bahsedilen bayi ücretleri ise İstanbul'da ve İstanbul'a bağlı olan yerlerde %5 ve taşrada %7 kuruş olacaktı.¹¹⁵ Bayilerin ellerinde bulunan evrak-ı sahiha ve pulları, idare memurları tarafından her ne zaman yoklanmak istenilirse satıcılar ellerindekini derhal göstermeye mecbur olacaktı.¹¹⁶

1.5.2.1.Evrak-ı Sahiha Satılacak Yerlerin İlanı

Evrak-ı sahiha satışı, 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinin 14. bendinde belirtildiği gibi, satış yapılacak yerler herkesin bilgisi olması için Cerîde-i Havâdis ve diğer İstanbul gazetelerinde ilan edilecekti. Konuyla ilgili bazı gazetelerin ilanları aşağıda gösterilmiştir.

Bastırılmış olan evrak-ı sahihanın kullanım alanı ve kullanıldığı mevkiler zamanla daha da geniş alana yayılacaktı ancak şimdilik İstanbul ve Bilâd-ı Selâsede belirlenen 25 mevkide sattırılacaktı.¹¹⁷

Tercüman-ı Ahvâl gazetesinin 27 Recep 1278/28 Ocak 1862 tarihli sayısında evrak-ı sahiha satışı yapılacak yerlerin isimleri ilan edilmiştir. Bu gazetede yer adları İstanbul, Bilâd-ı Selâsede ve Boğaziçi şeklinde 3 gruba ayrılarak verilmiştir.¹¹⁸

İstanbul'da:

Ayasofya	Yeni Cami-i Şerif	Mahmut Paşa Başı	Beyazıt
Aksaray	Sultan Mehmet	Kapan-ı Dakik	

Bilâd-ı Selâse'de:

Eyüp	Kasımpaşa	Galata	Tophane
------	-----------	--------	---------

¹¹⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 314, (3. Bent).

¹¹⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 314, (4. Bent).

¹¹⁷ Kismet-i Askeriye, Şer'iyye Sicilleri, No: 1894, s. 14, 17 Ramazan 1278.

¹¹⁸ "Dersaadet ve Bîlâd-ı Selâsede ve Boğaziçi'nde Varaka-i Sahiha Furuhtu İçün Merkez İtibariyle Tertib Olunan Mahallerin Esamisi", **Tercüman-ı Ahvâl**, 27 Recep 1278, No:137, s. 1-2, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt.yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 19.04.2017.

Üsküdar	Kadıköy	Selimiye	Beyoğlu
---------	---------	----------	---------

Beşiktaş ile Boğaziçi'nde:

Beşiktaş	Arnavutköy	Rumelihisarı	Yeniköy
Büyükdere	Beylerbeyi	Kandilli	Kanlıca

Yukarıdaki ilandan yaklaşık iki ay sonra 17 Ramazan 1278/18 Mart 1862 tarihli Cerîde-i Havâdis (beşinci ciltten itibaren adı Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis) gazetesinde yer alan ilanda evrak-ı sahihanın satılacağı yerler aşağıda gösterilmiştir:¹¹⁹

Ayasofya	Yeni Cami-i Şerif	Mahmut Paşa Başı
Beyazıt	Aksaray	Sultan Mehmet
Kapan-ı dakik	Eyüp	Kasımpaşa
Galata	Tophane	Beşiktaş
Beyoğlu	Üsküdar	Selimiye
Kadıköy	Beylerbeyi	Kandilli
Kanlıca	Büyükdere	Yeniköy
Rumelihisarı	Arnavutköy	

Evrak-ı sahihanın satılacağı yerlerin ilan edildiği diğer bir gazete de Tasvir-i Efkâr'dır. Bu gazetede ilanda belirtilen yer adları aynı zamanda posta merkezleri olarak geçmektedir ve satış yeri burada daha açık şekilde belirtilmiştir. İlanın sonunda merkez dahilinde olan ve evrak-ı sahiha satılacak diğer yerlerin isimlerinin daha sonra ilan edileceği ifade edilmiştir. Gazete ilanında belirtilen evrak-ı sahiha satılacak yerlerin isimleri aşağıda verildiği şekildedir.¹²⁰

Evrak-ı Sahiha Satılan Yerlerin Merkezleri

Yeni camide	Postahane-i Amire
Ayasofya'da	Ayasofya Hamamı sırasında

¹¹⁹ “Evrak-ı Sahiha Furuht Olacağı Mahallerdir”, **Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis**, 17 Ramazan 1278, No:347, s. 2, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 18.04.2017.

¹²⁰ “Evrak-ı Sahiha Satılan Mahallerin Merkezleri”, **Tasvîr-i Efkâr**, 4 Zilkade 1279, No:86, s. 3, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 10.04.2017.

Şehzadebaşı'nda	Direkler arasında	
Sultan Mehmet'te	Muvakkithane sırasında	
Eyüp'te	Hamamın karşısında	Posta merkezi
Kasımpaşa'da	Zincirlikuyu Caddesinde	
Galata'da	Yorgancılar sokağında	
Beşiktaş'ta	Vapur iskelesi ittisalinde	
Üsküdar'da	Vapur iskelesi ittisalinde	

1.5.3. Evrak-ı Sahiha Bayileri ve Satıcı Gelirleri

İstanbul ve taşrada evrak-ı sahiha satacak kişi ve yerleri toplu şekilde sıralamakta yarar var. Öncelikle şunu belirtelim ki gerek İstanbul'da gerek taşrada satılacak evrak-ı sahiha mahal memurlarına zimmetlidir. Satıcı kişiler mahal memurundan evrakları teslim alırlar. İstanbul'da evrak-ı sahiha satacak kişi ve yerler; ihtisap memuru, esnaf kethüdaları, Rum, Ermeni, Katolik Patrikhaneleri, hahambaşı olarak belirtilmektedir. Taşrada evrak-ı sahiha satacak kişi ve yerler; esnaf kethüdaları, gümrük memurları, ihtisap memurları, nüfus kayıt memurları, kaza müdürleri, çorbacılar, kâğıtçı esnafı, attar olarak belirlenmiştir.

Alışverişle ilgili tüm senet çeşitlerinin, 1845 yılından itibaren damgalı resmi kâğıtlara yazdırılması kararlaştırılmıştı. Sözü edilen evrakları satacılara gelir tahsis edilmemesine bağlı olarak bunlara bir miktar ücret verilmesi İhtisab Nâzırı tarafından belirtilmiş ve bu konu Ziraat Meclisi'ne havâle edilmişti. İstanbul, Bilâd-ı Selâse ve taşrada evrakların satış gelirinden, evrak-ı sahiha satıcılarına her 100 kuruşta 1'er kuruş gelir verilecekti.¹²¹

10 Mayıs 1853 tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesi ile alışveriş ve diğer işlemlerde kullanılmakta olan evrak-ı sahihanın taşrada satacılara verilecek ücret konusunda şunlar belirlenmiştir: İstanbul'da satılan kâğıt için her 100 kuruşta 1 kuruş ücret verilmekte ise taşranın her bir yerinde İstanbul'daki kadar kâğıt satışı gerçekleşmeyeceği ve %1 kuruştan aşağı olması durumunda da kimsenin evrak

¹²¹ BOA, İ.DH, No:108/5464, 1261.

satmayı istemeyeceği, satış yapmayı isteseler bile düşük ücret aldıklarında işlerini gereği gibi yapmayacakları konusunda hemfikir olunmuştu. Bundan dolayı evrak-ı sahiha satışı yapmak isteyen adamlara teşvik edici olması amacıyla, satılacak evrak-ı sahiha için kuruşta 1 para hesabından %2,5 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştı.¹²² Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinin düzenlendiği tarihler olan 1859 yılı ortalarına kadar satıcılara verilen ücret aynı usulde devam etmişti.¹²³ 1861 yılına gelindiğinde ise hazırlanan Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde evrak-ı sahiha satan mağaza ve dükkân sahiplerinin oluşacak olan hasılatın %10 ücreti kendilerine alacakları belirtilmişti.¹²⁴

1873 tarihine kadar evrak-ı sahiha satışı işini üstlenenlere oluşan gelirden %10 ücret verilirken, evrak-ı sahiha muamelesinin Rüşumat idarelerine devredilmesiyle evrak-ı sahiha satacak olanlara verilen ücretlerde değişikliğe gidilmiştir. Satıcılar, Rüşumat nezareti, müdüriyyet ve memuriyyetleri olan yerlerde ise %5, rüşumiye memurlarının bulunmadığı yerlerde ise %7,5 kuruş satış ücreti verilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁵

1.5.4. Satışlardan Artan Evrak-ı Sahiha

Evrak-ı sahihanın dağıtım ve satışı kısmında değindiğimiz gibi bu işlemin belirli usulü vardı. Bu usule uygun şekilde tahmini olarak belirlenen sayıda evrak-ı sahiha istenmekteydi. İstenilen sayıda evrak-ı sahiha satılmak üzere ilgili yerlere gönderilirdi. Evrak-ı sahiha satışların az oluşundan dolayı bazen belirlenen tahmini rakam tutturulamazdı. Satılmayan evrak-ı sahihalar “artan evrakı sahiha” olarak tabir edilir ve defterlere kaydedilirdi. Artan evrak-ı sahihanın ne yapılacağı konusunda, duruma göre emirler verilirdi. Buna örnek olarak 1852 tarihli bir belgeden edindiğimiz şu bilgiyi verebiliriz. Bazı yerlerde lüzumundan fazla evrak-ı sahiha olduğu ve fazla evrakın telef olmaya yüz tuttuğu anlaşılmıştır. Artan evrak-ı sahihanın bekletilerek

¹²² BOA, İ.MVL, No: 269/10356, 12 Recep 1269.

¹²³ Sûdî, a.g.e., s. 170.

¹²⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 98, (14. Bent).

¹²⁵ Sûdî, a.g.e., s. 182.

kullanılmaz hale gelmesini önlemek amacıyla artmış olan evrakın iade kalemine gönderilmesi istenmiştir.¹²⁶

Artan evrak-ı sahihanın heba olmasının önüne geçilmeye çalışıldığı gibi artan evrak-ı sahiha pulu için de benzer önlemlere başvurulmuştur. Örneğin 14 Mart 1865 tarihinde kaleme alınan belgede; Paris'te bastırılan evrak-ı sahiha pullarının fazlasının imha edilmeyip, ileride lazım olduğunda kullanılmak üzere sandıklarda saklanması uygun olduğu bildirilmiştir.¹²⁷

¹²⁶ BOA, A.MKT.UM, No:113/72, 4 Safer 1269.

¹²⁷ BOA, A.MKT.MHM, No:326/100, 16 Şevval 1281.

İKİNCİ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHANIN BÜROKRATİK VE HUKUKİ İDARESİ

2.1. EVRAK-I SAHİHANIN BÜROKRASİDEKİ YERİ

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’ın hemen öncesinde maliyenin merkez teşkilatında bazı düzenlemeler yapılmaya başlanarak belli bir merkezi sistem geliştirilmeye çalışıldı.¹ Tanzimat öncesi “kalem” adı verilen bürolar “daire” ve “nezaret”lere çevrilmiş, bürokratik yazışmalar değişmiş, tamamen sadaret bünyesinde toplanan hükümet işleri, kurulan meclis ve nezaretlere devredilerek iş bölümü yapılmıştır.² Osmanlı Devleti’nde nezaretler döneminin başlamasıyla birlikte giderek karmaşık hale gelen devlet teşkilatına bağlı olarak kalemlerin sayısı da artış göstermişti.³ İdari teşkilattaki bu değişiklikler, hizmetlerin çeşitlenmesi ve çoğalması maliye teşkilatının da bu duruma uygun şekilde düzenlenmesini ve bu işleri yapacak teşkilat ve kadroları oluşturmasını zorunlu kılmıştır.⁴ Mali gelir elde etmek amacıyla çıkarılan evrak-ı sahihanın işlemlerini üstlenen Evrak-ı Sahiha İdaresi de bu oluşumlardan biridir. Evrak-ı sahiha uygulamasının kurumsallaşma süreci tedavüldeki resmi evrakların tek elde toplanması ve elde edilecek gelirlerin arttırılması politikasından ibarettir. Dolayısıyla en büyük çaba gelirlerin arttırılması yönünde harcanmıştır.⁵

Evrak-ı Sahiha İdaresinin içinde olduğu bürokratik yapının en üst makamı Maliye Nezareti’dir. Bu nedenle öncelikle Maliye Nezareti’nin kuruluşu ve görevleri

¹ Ali Akyıldız, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 27-28.

² Hüseyin Özdemir, **Osmanlı Devleti’nde Bürokrasi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2001, s. 22.

³ Murat Candemir, “Osmanlı Bürokrasisinde Standart Kâğıt Kullanımına Yönelik Bir Teşebbüs (1911)”, **Tarih Dergisi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, No:42, 2005, s. 179.

⁴ Özdemir, **a.g.e.**, s. 132.

⁵ Kurtuluş Demirkol, “Evrak-ı Sahiha İdaresi: Osmanlı İmparatorluğunda Resmi Evrakların Tekelleşmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, No:6, 2017, s. 879, (Çevrimiçi) <http://www.itobiad.com/issue/28774/308836>, 07.02.2018.

hakkında kısa bir açıklama ile Evrak-ı Sahiha İdaresinin bürokrasideki yerini bu başlık altında anlatmaya çalışacağız.

Tanzimat döneminde II. Mahmud'un yaptığı ıslahatlardan biri de Maliye Nezareti'ni kurması ve mevcut bulunan çoklu hazine sistemine son vermiş olmasıdır. 28 Şubat 1838'de yapmış olduğu düzenlemeyle Hazine-i Amire ve Mansûre Hazinesi'ni "Maliye Nezareti" adı altında bir araya getirmiştir.⁶ Maliye Nezareti kurulana kadar mali işler defterdarlık ve hazineler vasıtasıyla yapılıyordu. Yapılan yeniliklerin mali açıdan uygulanması, esas itibarıyla Maliye Nezareti'nin görevi sayılmış, bu yetki ve sorumluluk maliye nazırına verilmiştir.⁷

Maliye Hazinesi'ne teslim edilen gelirler ve buradan yapılan masraflara dair emir, tezkire, suret ve ilmühaber gibi bağlayıcı yazılar ile sah çekme⁸ yetkisi maliye nazırının sorumluluk ve yetkisi dahilindeydi. Maliye nazırına yardımcı olmak üzere müsteşar tayin edilmişti. Maliye müsteşarı ise; diğer kalem, jurnal, yoklama ve hazinelerden kayıt, hesap vs. konulara dair gelen sorulara maliye kayıtlarından faydalanarak cevap yazmak (buyruldu) gibi danışmanlık görevini yerine getirmekle yükümlüydü.⁹

Maliye Nezareti'nin bürokratik yapısını ise dördü "muhasabe" ve dördü "kalem" olmak üzere 8 büro teşkil etmekteydi. Bu büroların listesini aşağıdaki gibi vermek mümkündür.¹⁰

Kalemler:

1-Mektubi-yi maliye kalemi

2-Ruznamçe kalemi

Muhasebe Büroları:

1-Ceride muhasebesi

2-Esham muhasebesi

⁶ Akyıldız, Modernleşme, s. 55.

⁷ Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 35.

⁸ Sah çekmek; ferman, berat, bazı evrak ve resmi kayıtların gerçek veya yanlış olduğunu doğrulamak için kullanılan alâmetlerden biri olan "sah" işaretinin yazılması işlemine denir (Mehmet Zeki Pakalın, "Sah Çekmek", **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 91).

⁹ Ali Akyıldız, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993, s. 98.

¹⁰ Çakır, **a.g.e.**, s. 35-36.

3-Evamir-i maliye kalemi

3-Mukataat muhasebesi

4-Muhallefat kalemi

4-Maliye muhasebesi

2.2. EVRAK-I SAHİHA İDARESİ

İlk olarak Ceride Muhasebesi tarafından idare edilen evrak-ı sahiha sonradan müstakil bir heyete verilmiştir.¹¹ Ceride Kalemi, Osmanlı Devleti’nde 1831 tarihinde nüfus sayımı yapılmasından dolayı bunlarla ilgili defter ve kayıtları tutmak ve daha sonra uygulamaya konulacak evrak-ı sahiha muamelelerini yürütmek üzere kurulmuştu. Kalemin diğer görevleri; taşradan 6 ayda bir gelen yoklama defterlerini asıl defterlerle karşılaştırmak ve bunları kaydetmek, iskân ve vergi işlerine dair i’lâm vermek, defter nazırları ve mukayyitlerin görevden alma ve atama konularını, imam, muhtar ve kocabaşılara Darphane-i Amire’den verilmiş olan mühürlerle ilgili işlemleri yürütmektir. Ceride Kalemi, 1838’den sonra muhasebeciliğe dönüştürülmüştü.¹² Evrak-ı sahihanın ilk idare edildiği yer olan Ceride Muhasebeciliği ise; 1838’den sonra Maliye Nezareti’nin teşekkülü üzerine kaldırılan Defterdarlık zamanındaki ‘Ceride’ ve ‘Mevkufat’ kalemlerinin birleştirilmesi ve bazı görevlerin ilave edilmesiyle oluşturulmuştur. Ceride Muhasebecisi ise buranın sorumlusu olan kişidir. Bu kişi mukataat ve ruznamçe işlerinin muhasebeciliğini yapardı.¹³

2 Ekim 1861 tarihli Varaka-ı Sahiha Nizamnamesiyle Evrak-ı Sahiha İdaresi, Ceride Muhasebesinden alınarak diğer maliye idareleri gibi, Maliye Nezareti’ne bağlanmış ve her bir konuda Maliye Nezareti’nin sorumluluğuna verilmiştir.¹⁴ 2 Aralık 1873 yılında ilan edilen Resm-i Damga Nizamnamesi ile gerek İstanbul’da gerek taşrada evrak-ı sahihanın tüm işleri Rûsumat İdarelerine intikal ettirilmiştir.¹⁵ Evrak-ı sahiha işlerinin genel idaresi 1861-1873 tarihlerinde Maliye Nezareti’ne aittir. Ancak Salname-i Devlet-i Ali Osmani’yi incelediğimizde Evrak-ı Sahiha İdaresinin 1863

¹¹ Mehmet Zeki Pakalın, “Varaka-ı Sahiha”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 582.

¹² Akyıldız, Reform, s. 101-102.

¹³ Çakır, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁴ Süleyman Sûdî, **Defter-i Muktesid**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1307, C.III, s. 172, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt.yordam, 11.04.2017.

¹⁵ Sûdî, **a.g.e.**, s. 182.

yılından itibaren doğrudan Maliye Nezareti teşkilatında değil de farklı daireler bünyesinde bulunduğu görülmektedir. Bunlar tarih sırasına göre; 1863-65 yıllarında Zâbitân Aklâmı, 1866-68 yıllarında Menâsib-i Dîvâniye Ashâbı, 1869-72 yıllarında Maliye Zâbitân Aklâmı, 1873 yılında Bâb-ı Âlî Zâbitân Aklâmı, 1874 yılında tekrar Maliye Zâbitân Aklâmı, 1875-77 yıllarında yine Menâsib-i Dîvâniye Ashâbı dahilinde bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁶

Evrak-ı sahihayla ilgili her konu 1861-73 yıllarında Maliye Nezareti'nin bünyesinde bulunan evrak-ı sahiha müdürü unvanlı memurun sorumluluğundaydı. Evrak-ı sahiha müdürü yanında bulunan yardımcı memurlar ile beraber, onlara tahsis edilen dairelerde ikamet edecekdi.¹⁷ Evrak-ı sahiha müdürünün vazifesi; evrak-ı sahihanın İstanbul'da kullanımını ve her yerde bulundurulmasını¹⁸, evrak-ı sahihanın usulüne ve tarifesine uygun şekilde basılıp damgalattırılmasını, İstanbul'un birçok yerine ve taşranın her bir kasabasına gönderilmesini sağlamaktı.¹⁹ Ayrıca evrak-ı sahiha satmak isteyen dükkân ve mağaza sahiplerini seçecek ve seçilen satıcılara, oluşan evrak-ı sahiha hasılatından %10 nispetinde ücret vererek evrak-ı sahihanın satılmasını sağlayacaktı.²⁰ Evrak-ı sahiha müdürünün refakatine bir muhasebe kalemi oluşturuldu, müdürün zimmetine aldığı ham evrakın ve onlardan imal olunan evrak-ı sahihanın korunması, İstanbul'daki satışlardan oluşan gelirlerin tahsili konusunda refakatine bir de veznedar tayin edilmiştir. Tüm bunlar Evrak-ı Sahiha İdaresinin yoluna konulmasına bu tarihten itibaren başladığını göstermektedir.²¹

Evrak-ı Sahiha İdaresiyle ilgili yukarıda değindiğimiz, atılmış olan önemli adımları doğrulayan bilgiler Takvim-i Vekayi gazetesinde de dile getirilmiştir. Şöyle ki; mahkemeler, meclisler ve kişiler arasında kullanılmakta olan evrak-ı sahihanın idaresi konusunun ıslahı için 1861 yılında 28 maddelik bir nizamname düzenlenmiştir. Bunun üzerine Evrak-ı Sahiha İdaresi müdürlüğüne varidat odası tahsilat mümeyyizi

¹⁶ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, İstanbul, Darü't-Tıbaatü'l Amire, 1279-1293, (Çevrimiçi) <http://isamveri.org/?url=salname>, 19.02.2017.

¹⁷ **Düstur**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1289, 1. Tertip, C.II, s. 95, (1. Bent).

¹⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 98, (14. Bent).

¹⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 95, (2. Bent).

²⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 98, (14. Bent).

²¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 172.

Mehmet Efendi tayin edilmiştir. Onun yerine de Halil Efendi'nin mümeyyiz olması, evrak-ı sahiha müdürlüğüne atanan Mehmed Efendi refakatine Maliye Hazinesi'nden bir veznedar ile bir damga memuru verilmesi kararlaştırılmıştır.²²

1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesiyle, Evrak-ı Sahiha İdaresi Ceride Muhasebesinden alınmış ve özel olarak Evrak-ı Sahiha İdaresi oluşturulmuştu. Yine bu nizamname ile evrak-ı sahiha üzerlerine vurulan damga işleri Darphane-i Amire'den alınıp Evrak-ı Sahiha İdaresine havâle edilmiştir.²³ Evrak-ı sahiha kullanımı ve türleri çoğaldığı, damga işleri de arttığı için sırf damga işlerini görmek üzere 'Damgahane' unvanı altında bir daire oluşturulmuştur.²⁴

Evrak-ı sahiha üretimi için gereken kâğıtların eksiltilerek satın alınması maliye muhasebesine havâle olunduğu gibi satıştan sonra idareye teslim edilen ham evrakın seneden seneye hesap idaresi vazifesi masarifat muhasebesine verilmiştir; bundaki amaç, idare için senelik ne miktar kâğıt satılmış ve bu işlem için hazineden ne kadar nakit para harcandığını kolayca bilmek olmuştur.²⁵

Evrak-ı sahihanın her çeşidi için kullanılacak olan kâğıdın cins ve hacmi maliye muhasebesi tarafından belirlenir ve gereken miktarda evrak-ı sahiha basılmak için kâğıt alınır. Alınan bu evraklar evrak-ı sahiha müdürüne teslim edilirdi.²⁶ Taşrada kullanılacak evrak-ı sahihanın mevcudu bitmeden önce istenilmesi hükümet memurlarının, taşradan talep edilecek evrakın vaktinde gönderilmesi ise idare memurunun vazifesiydi.²⁷

²² **Takvim-i Vekayi**, 22 Safer 1278, No: 127, s. 2, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 29.11.2016.

²³ Sûdî, **a.g.e.**, s. 172.

²⁴ Pakalın, "Varaka-i Sahiha", **a.g.e.**, C.III, s. 583.

²⁵ Sûdî, **a.g.e.**, s. 173.

²⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 104, (26. Bent).

²⁷ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 101 (19. Bent).

2.2.1. Evrak-ı Sahiha Dairesinde Görevli Memurlar

2.2.1.1. Evrak-ı Sahiha Müdürü

Evrak-ı sahiha müdürü olarak görev yapan şahıslar ve rütbeleri, görev yapılan yıllar, müdürlüğün bağlı olduğu yer aşağıda liste halinde sunulmuştur.²⁸

Yıl	İsim	Rütbe derecesi	Bağlı olunan birim
1863-64	Mehmet Efendi	Salise	Zâbitân Aklâmı
1865	Edhem Bey	Sani	Zâbitân Aklâmı
1866-68	Tahir Efendi	-	Menâsib-i Dîvâniye Ashâbı
1872	Aziz Efendi	-	Bazı Devâir Memurları
1874	Mihail Efendi	Sani	Rûsumat İdaresi
1875-77	Mihail Efendi	Sani	Menâsib-i Dîvâniye Ashâbı

2.2.1.2. Evrak-ı Sahiha Muhasebecisi

2 Ekim 1861 tarihli “Evrak-ı Sahiha İdaresine Dair Mevaddır” başlıklı nizamnamede belirtildiği gibi evrak-ı sahihaya dair olan tüm muamele işlerinin kaydı, kullanımı ve gelirlerinin tutulup kaydedilmesi ve muhasebe işleri için evrak-ı sahiha müdürü refakatine bir muhasebe kalemi teşkil olunmuştur.²⁹ Bu kalemde evrak-ı sahiha muhasebecisi unvanlı kişi çalışmaktadır. 1875 yılında Bazı Devâir Memurları bünyesinde bulunan evrak-ı sahiha muhasebecisi Ebubekir Ahmed Efendi iken 1877 yılında yine aynı yere bağlıdır fakat memur Rıza Efendi olarak değişmiştir.³⁰ Muhasebe kaleminde bir cetvelli defter tutularak her gün basılıp damgalanan evrak-ı sahihanın nevi, kısım, sınıfı, dereceleri, kıymet ve bahaları ve her bir nevi ve cinsinden

²⁸ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (SDAO), 1279, s. 53; SDAO, 1280, s. 53; SDAO, 1281, s. 50; SDAO, 1282, s. 37; SDAO, 1284, s. 49; SDAO, 1288, s. 63; SDAO, 1291, s. 54; SDAO, 1293, s. 61.

²⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (4. Bent).

³⁰ SDAO, 1291, s. 55; SDAO, 1293, s. 63.

basılan evrakın adedi ve miktarı sırasıyla bu deftere kayıt edilecek ve giderler için de yine bu şekilde bir defter tutulacaktı. Evrak-ı sahiha buradan, kullanılıp satılmak üzere bildirilen usule uygun şekilde memurlarına gönderildikçe ve eyalet ve elviyaya gönderildikçe bunlar muhasebe kaleminde asıl kayıt olunan cinslerinden kullanımı ve mevcudu karşılaştırılacaktır.³¹

2.2.1.3. Evrak-ı Sahiha Mümeyyizi

“Mümeyyiz; seçen, ayıran, bir dairede yazıcıların yazdıkları yazıları kontrol eden kâtip”³² anlamına gelmektedir. 1866 yılında evrak-ı sahiha müdürü Tahir Efendi’nin yanında “evrak-ı sahiha mümeyyizi” unvanlı Ali Efendi görev almaya başlamıştır, Tahir Efendi’nin yardımcısı olan Ali Efendi’nin rütbesi ise rabidir.³³ 1868 yılında Menâsib-i Dîvâniye Ashâbı’na bağlı bulunan evrak-ı sahiha memurları arasına “evrak-ı sahiha odası mümeyyizi” unvanıyla Siret Efendi de rabi dereceli rütbesiyle katılmıştır.³⁴

1869 yılına Evrak-ı Sahiha İdaresi’nin bağlı olduğu birim değişerek Maliye Zâbitân Aklâmı bünyesine geçmiştir. Bu yılda evrak-ı sahiha mümeyyizi olarak, rütbe derecesi yine rabi olan Bekir Efendi görevlendirilmiştir.³⁵ 1871-72 yılında aynı kaleme bağlı olan evrak-ı sahiha mümeyyizliğinde, rabi rütbesiyle Bekir Efendi çalışmaya devam etmiştir.³⁶ 1873 yılında evrak-ı sahiha memurları Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı’na bağlanmıştır. Evrak-ı sahiha mümeyyizi görevinde yine Bekir Efendi yer almaktadır.³⁷

³¹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 98, (13. Bent).

³² Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 25. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2008, s. 723.

³³ SDAO, 1282, s. 44.

³⁴ SDAO, 1284, s. 57.

³⁵ SDAO, 1285, s. 62.

³⁶ SDAO, 1287, s. 61; SDAO, 1288, s. 70.

³⁷ SDAO, 1289, s. 77.

2.2.1.4. Varidat Muhasebecisi

Damga işleri Evrak-ı Sahiha İdaresine devredilince, ikinci mertebede bulunan nezaret damgası da varidat muhasebecisinin sorumluluğuna verilmişti.³⁸ Ayrıca varidat muhasebecisi, her gün damgalanmış olan evrakın pusulaları kendisine geldikçe, sonrasında muhasebe işleri esas olmak üzere münasip yere kaydederek pusulayı dahi saklayacaktı.³⁹ Varidat muhasebecisinin asıl görevi, Osmanlı Devleti'nin umumi gelir kaynaklarını tespit etmek ve hazineye gelir olarak girmesi gerekeni düzenleyip gelirlere geçirmektir.⁴⁰ Varidat muhasebecisinin görevleri içerisinde; gümrük, tahmishane, zecriye, ispenç, ihtisab, karantina, kantar, kasr-ı yed, iane, debbağhane, tapu, amediye, reftiye, istimare, bac-ı kil, bac-ı Pazar, bac-ı derbend, arusane, cihadiye, canavar, panayır, çeltik, memlaha, çift, berat, kereste, serçin ve derçin, hamr gelirlerinin kaydını tutmak bulunuyordu. Ayrıca; bunlar arasında belediye, damga, beytülmal, menzilhane, müctemi vesair vergilere ait defterler de mevcuttu. Malikane, emlak, temettü, esnaf, karye ve divanların hassa vergileri, senevi vergiler, pul vergisi, maarif hissesi, teçhizat-ı askeriye, iane-i askeriye, tarik bedeli, ferâğ ü intikal vergisi, mal-ı maktû', timar, cizye vergilerini de tahsil ederdi.⁴¹

2.2.1.5. Deng ve Damga Mümeyyizi

Deng ve Damga Mümeyyizi; Evrak-ı sahihanın damgalanması işlemiyle görevlendirilen kişidir. 1871-72 yıllarında Zâbitân-ı Aklâm-ı Maliye'ye bağlı olan Evrak-ı Sahiha İdaresinde görevli şahıslardan biri de evrak-ı sahiha deng ve damga mümeyyizi ünvanlı rabi rütbeli Ahmet Efendi'dir.⁴²

³⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (7. Bent).

³⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 97-98, (11. Bent).

⁴⁰ Necati Gültepe, **Mührün Gücü: İlk Türk-İslam Devletlerinde Ve Osmanlılarda Bürokrasi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009, s. 383.

⁴¹ Gültepe, **a.g.e.**, s. 384.

⁴² SDAO, 1287, s. 61; SDAO, 1288, s. 71.

2.2.1.6. Veznedar

Devlet daireleri ve banka gibi büyük müesseselerde para alıp veren memur anlamına gelmektedir.⁴³ Evrak-ı sahiha müdürüne teslim olunan evrak-ı sahihanın muhafazası ve İstanbul’da oluşacak gelirin alınması konusunda, evrak-ı sahiha müdürü refakatine tayin kılınan görevlidir.⁴⁴ 1871-72 yıllarında Zâbitân-ı Aklâm-ı Maliye’ye bağlı olan Evrak-ı Sahiha İdaresinde görevli şahıslardan biri de yine rabi rütbeli evrak-ı sahiha veznedarlığı görevini yerine getiren Şeref Efendi’dir.⁴⁵

2.2.1.7. Evrak-ı Sahiha Ve Tezakir-i Mütenevvîa Muhasebecisi

Tezakir-i mütenevvîa; çeşitli tezkireler demektir. Aşağıda ayrıntılı şekilde verilen yıllarda, evrak-ı sahiha ve tezkireler muhasebeciliği görevi tek kişi tarafından yerine getirilmiştir. 1873 yılında evrak-ı sahiha memurları Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı’na bağlanmıştır. Ve bu yılda farklı unvanlara sahip yeni memurlar görev almaya başlamıştır. Bunlardan biri, 1873 yılında evrak-ı sahiha ve tezakir-i mütenevvîa muhasebe mümeyyiz-i evveli unvanlı memurlukta görev alan Ragıp Efendi’dir.⁴⁶ 1874 yılında Evrak-ı Sahiha İdaresi Maliye Zâbitân Aklâmı’na bağlı olup, evrak-ı sahiha ve tezakir-i mütenevvîa muhasebecisi de rabi rütbesiyle Bekir Hamdi Efendi’dir.⁴⁷

2.2.1.8. Evrak-ı Sahiha Damga Ve Tadad Mümeyyizi

Evrak-ı sahihaları damgalamak ve saymakla görevli memurdur. 1873 yılında evrak-ı sahiha memurları Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı’na bağlıdır, bu yılda farklı unvana sahip yeni memurlardan biri evrak-ı sahiha damga ve tadad mümeyyizi unvanıyla Hacı Ahmed Bey olmuştur.⁴⁸ 1874 yılında Maliye Zâbitân Aklâmı’na bağlanan evrak-ı

⁴³ Mehmet Zeki Pakalın, “Vezne”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 595.

⁴⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 96, (4. Bent).

⁴⁵ SDAO, 1287, s. 61; SDAO, 1288, s. 71.

⁴⁶ SDAO, 1289, s. 77.

⁴⁷ SDAO, 1290, s. 62.

⁴⁸ SDAO, 1289, s. 78.

sahiha damga ve tadad mümeyyizi memurluğunu yine Hacı Ahmed Bey devam ettirmektedir.⁴⁹

2.2.1.9. Evrak-ı Sahiha Ser-Muaddidi

Muaddid; sayım demektir. Ser-muaddid memuru, evrak-ı sahiha sayım işlemlerinin başında bulunan kişidir. 1873 yılında evrak-ı sahiha memurları Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı'na bağlanmıştır. Bu yılda farklı unvanlara sahip yeni memurlar görev almaya başlamıştır. 1873-74 yılında evrak-ı sahiha ser-muaddidi memurluğunda görev yapan kişi Hacı Eşref Efendi'dir.⁵⁰

29 Zilhicce 1309 tarihli arşiv belgesinde Evrak-ı Sahiha İdaresinin evrak-ı sahihanın yeniden şekillendirilmesiyle istihdamına lüzum görünen memurların ve diğer görevlilerin isimleriyle, her birinin hizmetlerine göre maaşlarının yeniden tahsisi ve miktarı aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.⁵¹

Kadimi	Cedidi	Unvanlar
1450	1750	Muhasebat mümeyyizi Hacı Ahmet Efendi
500	650	Rumeli merkez mukayyidi Şakir Efendi
500	650	Diğeri Hüsnü Efendi
450	600	Diğeri Hüseyin Efendi
420	600	Diğeri Nuri Efendi
420	600	Der-saâdet yevmiye mukayyidi Tevfik Efendi
420	600	Sarfiyat yevmiye mukayyidi Ahmet Efendi
420	600	Anadolu merkez mukayyidi Tahsin Efendi
420	600	Diğeri Said Efendi

⁴⁹ SDAO, 1290, s. 62.

⁵⁰ SDAO, 1289, s.78; SDAO, 1290, s.62.

⁵¹ BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

400	600	Diğeri Hakkı Bey
350	600	Diğeri Kâmil Efendi
250	400	Diğeri Ahmet Bey
220	400	Diğeri İbrahim Bey
200	250	Muavin Fuat Efendi
150	250	Diğeri Galip Bey
150	200	Diğeri Sami Efendi
150	200	Diğeri Ahmet Efendi
150	200	Diğeri Sami Efendi
150	200	Diğeri Ali Efendi
150	200	Diğeri Şevket Efendi
150	200	Diğeri Sami Bey
140	200	Diğeri Akif Bey
200	200	Diğeri Abdullah Efendi
130	200	Diğeri Rıza Efendi
100	200	Diğeri Akif Efendi
1200	1400	Ser-veznedar Eşref Efendi
670	700	Muavin Rıza Efendi
420	500	Muaddid Danış Efendi
420	500	Muaddid Şakir Ağa
260	400	Muaddid Muhsin Efendi
1500	1500	Damga memuru Galip Ağa
350	400	Damgazen Nazif Ağa

340	400	Damgazen Atıf Ağa
310	400	Damgazen Ahmet Efendi
270	400	Damgazen Hüsnü Ağa
270	400	Damgazen Mehmet Efendi
250	300	Damgazen Münir Efendi
250	300	Damgazen Hüsnü Ağa
195	300	Damgazen Ahmet Ağa
270	400	Vezne kâtibi Hafız Mehmet Efendi
520	600	Defterci Kâmil Efendi
420	450	Kapıçukadarı Aziz Efendi
80	450	Odacıyan
	1000	Tahrirat kâtibi
	500	Muavin tahriratı
	250	Hamal
22450	16045	Yekûn maaşlar
.....	4500	Evrak müdürü İzzetli Tahir Efendi
	20545	Yekûn

Rumeli merkez mukayyitleri, İstanbul'dan alınacak evrakı merkezlere teslim etmekle, merkezlerden diğer şehirlere gönderilecek evrakın tesviyesiyle oluşacak masrafların ve nakit olarak gelecek hasılatın muhasebesinden sorumlu olacaklardır. Bu görevde 4 kişi çalıştırılmaktadır.⁵²

⁵² BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

Dersaadet mukayyitleri basıma verilen ham kâğıdın ve basımı bittikten sonra İstanbul'dan taşraya verilecek olan evrakın kayıtlarıyla, İstanbul'daki merkez ve şubelerin muhasebesiyle sorumlu olacaklardır. Anadolu, Arabistan ve Cezayir mukayyitleri de Rumeli merkez mukayyitleri gibi vazifelerini yerine getireceklerdir. Muavinler ise mukayyitler tarafından verilecek evrakı icabına göre taşra merkezlerine göndereceklerdir. Bu görevlendirmelerde ise 12'si muavin olmak üzere toplam 20 kişi çalışmaktadır.⁵³

Ser veznedar muaddid ve muaddidler; satılacak her çeşit ham kâğıt ile basımdan alınacak evrak çeşitlerini, İstanbul ve taşraya gönderilecek mevcut evrakların sayımını yaparak memurlara teslim edecek ve bu işlemi dikkatli şekilde yapacaklardır. Muaddid unvanıyla 5 kişi çalışmaktadır.⁵⁴

Damga memuru ve damgazen; Damgazenler matbaadan alınacak evrakı nezaret damgasıyla güzelce damgalamak, yıpranmış evrakları ayırmak ve bu şekilde veznedarlara sayıp teslim etmekle yükümlüdürler. Bu görevi yerine getirmek için 8'i damgazen olmak üzere damga memuru ile beraber toplam 9 kişi çalışmaktadır.⁵⁵

Vezne kâtibi, idare veznesinin günlük gelir ve masraflarını kayıt edecektir. Defterci, emirleri vesaireyi korumakla görevli memurdur. Tahrirat kâtibi, yeni tayin edilecek ve yazı işleriyle görevli olacaktır. Hamal, matbaadan idareye gelen, idareden mahzene ve vapurlara giden evrakı nakledecektir. Evrak müdürü, tüm gelirler ve mevcutların muhasebesinden sorumlu olacaktır.⁵⁶

2.2.2. Evrak-ı Sahiha Memur ve Veznedar Tayini

1838'den itibaren memur yetiştiren okulların açılmasıyla birlikte başlayan modern anlamda kurumsal dönüşümlerle birlikte, memuriyete girişten, tayin, terfi ve istihdam güvencesine kadar memurlara birçok yeni haklar verilmesi ile aylık nakdi

⁵³ BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

⁵⁴ BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

⁵⁵ BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

⁵⁶ BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309.

maaş ödenmesi gibi yapılan hukuki ve idari alandaki köklü değişiklikler modern bürokrasiye geçişte önemli adımlar olmuştur.⁵⁷

Mali sorunlara çözüm getirmek üzere 1862 yılında kurulan Divan-ı Muhasebatın görevlerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır, bu görevler Maliye Nezareti'ne bağlı olan Evrak-ı Sahiha İdaresi'ndeki görevli memurları da kapsamaktadır.⁵⁸

- a. Maliye memurlarından görevden alınması gerekenleri tespit edip Maliye Nezareti'ne bildirmek,
- b. Gerektiğinde maliye memurlarının bütün hesaplarını denetlemek,
- c. Maliyeyle ilgili memur alımlarını gerçekleştirmek, bu çerçevede sınav yapmak ve görev yerlerini belirlemektir.

Maliye Nezareti'nde kurulan Memurin-i Maliye İntihap Komisyonu, nezaretin nizamnamesine göre maliyeye ihtiyaç duyulan memurlarının alınması ile görevlendirilmişti. Komisyon, Hazine Kalemleri ve Vilayet Muhasebe Kalemleri için en az İdadi Mektebi mezunu olmak şartıyla memur alacaktı. Vilayet ve livalarda İdadi Mektebi mezunları alınacak, talipli yoksa hariçten de memur kabul edilecekti.⁵⁹

Alışverişe dair çeşitli evrakların kayda geçirilmesi hizmetinde çalışmak için iki yüz elli kuruş maaş ile bir kâtip ve bedellerde elde edilen kazançların kamulaştırılması için Maliye Hazinesi'nde vazifelendirilecek bir veznedar memur alınacak.⁶⁰

2.3. EVRAK-I SAHİHA GELİRLERİ

Tanzimat dönemiyle beraber bürokratik değişikliklerin yanında gelirleri artırmak ve tasarruf etmek gibi bazı mali önlemlerde alındı. Gelirleri artırmaya yönelik; yapılan ve yapılacak olan reformlara kaynak sağlamak için esham-ı aliyye, damgalı kâğıt (evrak-ı sahiha) ve 1840 senesinde Osmanlı tarihinde ilk defa olmak üzere %12,5 faizli kaime (kâğıt para) çıkarıldı.⁶¹

⁵⁷ Özdemir, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁵⁸ Çakır, **a.g.e.**, s. 39.

⁵⁹ Özdemir, **a.g.e.**, s. 197.

⁶⁰ BOA, İ.DH, No:108/5464, 29 Şaban 1261.

⁶¹ Akyıldız, Modernleşme, s. 56-57.

Evrak-ı sahihanın kullanımı ve gönderilmesi konusunda oluşan masrafları, evrak-ı sahihanın miktarı evrak-ı sahiha müdürü tarafından her ay hazırlanan bir defter ile Maliye Nezareti'ne takdim edilirdi. Daha sonra masraflar evrak-ı sahihanın oluşan hasılatından karşılanırdı.⁶²

Bütçelerde toplam olarak yer alan gelir rakamlarının türleri itibariyle dağılımı Maliye Nezareti tarafından hazırlanan ilk taslaklarda belirtilmişti. Bu taslaklara göre gelirler şu kalemlerden oluşmaktaydı:⁶³

1. a. Vergi

b. Eyaletlerde 'maktu' olarak yapılan tahsilatlar

c. Cizye ya da 'iane-i askeriyye'

d. Madenler hasılatı

2. a. Aşar gelirleri

b. Gümrük gelirleri

c. Çeşitli resimler

d. Tapu, kontrato ve evrak-ı sahiha gelirleri

18 Zilkade 1271 Bütçe Nizamnamesi'nde, yukarıda sıralanan taslak gelir kalemleri daha düzenli hale getirilerek aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Nizamnamede de devletin gelir kalemleri iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım doğrudan doğruya tahsil olunan gelirlerden, ikinci kısım vasıta aracılığıyla dolaylı yoldan tahsil olunan gelirlerden oluşmaktadır. Bu gelir türleri aşağıda sıralanmıştır:⁶⁴

1-Doğrudan doğruya tahsil olunan gelirler

a. Mal vergi ve maktûaları

b. İane-i askeriye vergisi

⁶² **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 100, (17. Bent).

⁶³ Tevfik Güran, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları, 1841-1861", **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C.XIII, No:17, s. 220.

⁶⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 71.

- c. Maden gelirleri
- d. Emlak-ı miriyye gelirleri

2-Dolaylı yoldan tahsil olunan gelirler

- a. Gümrükler varidatı
- b. Varidat-ı öşriyye
- c. Varidat-ı rüsumiye
- d. Tapu, kontorato ve evrak-ı sahiha hasılatı

1857-58 yılındaki gelir türleri ve bir yıllık süreçte toplam gelir cetvelini Tevfik Güran aşağıdaki şekilde sunmuştur.⁶⁵ Gelirler kısm-ı evvel ve kısm-ı sani şeklinde iki bölüme ayrılmıştır. Evrak-ı sahiha gelirleri ikinci kısma dahil edilmiştir. 1857-58 yılına ait toplam gelir 1.087.097.000 kuruşa ulaşmıştır. Bu yıla ait evrak-ı sahiha geliri ise 2.546.000 kuruştur. Evrak-ı sahiha geliri, toplam gelirin %0,237'sini oluşturmaktadır.

1857-58 yılı varidat muhasebeleri kayıtları:

Kısm-ı evvel:		Kuruş
Vergi-yi seneviyye		276.995.500
Mea-Cezayir Rumeli	89.967.000	
Mea Arabistan Anadolu	187.028.500	
Bedel-i askeriyye		62.698.500
Mea-Cezayir Rumeli	44.397.500	
Mea Arabistan Anadolu	15.801.000	
Asitane	2.500.000	
Emlak-i miriyye varidatı		8.530.000
Mea-Cezayir Rumeli	6.984.000	
Mea Arabistan Anadolu	120.500	

⁶⁵ Güran, a.g.e., s. 270-271.

Asitane	1.425.500	
Zıkr-i ati Eyalet ve saire maktûatı		45.787.000
Mısır vergisi	40.000.000	
Eflak “	2.000.000	
Boğdan “	1.000.000	
Sırblu mal-ı maktuu	2.300.000	
Aynaroz ceziresi maktuu	87.000	
Sisam ceziresi maktuu	400.000	
Kısm-ı Sani:		
Aşar Varidatı		356.456.500
Mea-Cezayir Rumeli	208.898.500	
Mea Arabistan Anadolu	147.558.000	
Rûsum-ı Varidatı		170.094.000
Mea-Cezayir Rumeli	70.862.000	
Mea Arabistan Anadolu	71.836.000	
Asitane	27.395.500	
Emtia ve Duhan Gümrükleri		157.079.500
Mea-Cezayir Rumeli	26.563.000	
Mea Arabistan Anadolu	62.913.000	
Asitane	67.603.500	
Tapu Rûsumiyle Arazi-i Mahlule Muaccelesi		5.800.000
Mea-Cezayir Rumeli	2.598.500	
Mea Arabistan Anadolu	3.201.500	
Evrak-ı sahiha hasılatı		2.546.000
Mea-Cezayir Rumeli	845.500	
Mea Arabistan Anadolu	829.000	
Asitane	871.500	
Kontrato hasılatı		1.110.000

Mea-Cezayir Rumeli	1.100.500	
Mea Arabistan Anadolu	9.500	
Tevkif olunan ve emanet varidatı noksanı		1.087.097.000 - <u>1.652.000</u>
Sene-i sabık muvazenesi kıyasen mümteni olmak lazım gelen		1.085.445.000 - <u>42.500.000</u> 1.042.945.000

Güran'ın eserinde 1858-59 senesi gelirler ve masrafları içeren defterden sadece evrak-ı sahiha gelirini gösteren kısmı aşağıda verilmiştir.⁶⁶ Bu yılda toplam gelir 1.175.801.500 kuruştur, evrak-ı sahiha geliri ise 2.795.000 kuruşla toplam gelirin yine %0,237'sini oluşturmaktadır.

Varidat-ı Mübeyyenesi		Kuruş
Evrak-ı sahiha hasılatı		2.795.000
Rumeli	940.000	
Anadolu	766.500	
Asitane	1.088.500	
Sene-i sabıka kıyasen mümteni olması lazım gelen		1.175.801.500 - 42.500.000 1.133.301.500

Yine Güran'ın eserinde 1859-60 yılı gelir ve giderleri içeren defterden yararlanılarak evrak-ı sahiha geliri aşağıda verilmiştir.⁶⁷ 1275/1859-60 yılına ait evrak-ı sahiha geliri 3.591.500 kuruşla toplam gelir olan 1.203.876.000 kuruşun %0,298'ini oluşturmaktadır.

⁶⁶ Güran, a.g.e., s. 272-273.

⁶⁷ Güran, a.g.e., s. 275-276.

Varidat-ı umuiyeye-i mukarreresi		Kuruş
Evrak-ı sahiha hasılatı		3.591.500
Rumeli mea-Cezayir	1.330.000	
Anadolu	1.041.000	
Asitane	1.220.500	
Sene-i sabıka kıyasen mümteniat mukabili tenzil olunan		1.203.876.000 - 42.500.000 1.161.376.000

Varaka-i sahihanın 1860 senesine kadar seneden seneye oluşan hasılatı altı yedi bin kise sınırına ulaşmıştır. Ve evrak-ı sahiha belli bir düzene konulduğu için bundan sonra evrak-ı sahiha gelirlerinin iki üç katına çıkacağı ümit edilmektedir. Bu konu üzerine çalışılması için tarafsız bir müzakere, Islahat-ı Umur-ı Maliye Komisyonu'na havâle edilmiştir.⁶⁸ Altı yedi bin kiseyi kuruş olarak hesapladığımızda 3.000.000-3.500.000 kuruş olmaktadır ve bu tutarda yukarıdaki tablolarda belirtilen evrak-ı sahiha gelir miktarına denk gelmektedir.

Aşağıda verdiğimiz tablo da 1861-62 senesi genel gelir ve giderlerin bütçesinin varaka-i sahiha kısmı verilmiştir.⁶⁹ 1860-61 yılı toplam gelir içerisinde varaka-i sahiha geliri %0,226'lık kısmı, 1861-62 yılında ise %0,222'lik kısmı kapsamaktadır. Her iki senede de varaka-i sahiha geliri aynı miktardadır. Fakat 1861-62 senesinde toplam gelir miktarı 1860-61 yılına göre az bir farkla daha fazla olduğu için evrak-ı sahiha gelirinin toplam gelirdeki oranı düşüş göstermiştir. Ayrıca 1861-62 mali yılında 1849-50 mali yılına göre %13,7'lik bir artış gösteren vergi gelirlerinin toplam devlet gelirleri içindeki payı %23,7'ye düşmüştür. 1849-50 yılında devletin toplam gelirleri arasında vergi gelir oranı %44'tü.⁷⁰

⁶⁸ BOA, İ.DH, No:452/29891, 27 Recep 1276.

⁶⁹ Güran, a.g.e., s. 279.

⁷⁰ Güran, a.g.e., s. 230.

Esami-i varidatı	76 senesi	77 senesi
Varaka-i sahiha	2.713.425	2.713.425
Ceman yekun	1.200.067.485	1.221.184.160

1845 yılında başlayan evrak-ı sahiha uygulaması ile tedavülde olan resmi evraklardan büyük gelirler elde etmek amaçlanmıştır. Fakat 1861 yılında çıkarılan ilk nizamnameden sonra evrak-ı sahiha gelirleri büyük bir artış göstermiş, 1861 yılından önce toplam vergi gelirleri içinde evrak-ı sahiha gelirleri %0,2'yi bile bulmazken nizamnameden hemen sonra 1862/1863 yıllarında %1,5'u aşmıştır. Sonraki yıllarda evrak-ı sahiha gelirleri azalmış, 1871/1872 yıllarından sonra tekrar bir artış göstermiş ve 1875 yılında çıkan nizamnameden sonra %2,5'a yaklaşan oranıyla en yükseğe ulaşmış ve sonra tekrar düşüşe geçmiştir.⁷¹

2.3.1. Evrak-ı Sahiha Giderleri

1856-57 tarihinde hazırlanan bütçe nizamnamesinde daimî masraf kalemleri iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, belirlenmiş her daireye ait olan hususi masrafları; ikinci kısım, Maliye Nezareti'nde oluşan genel masrafları içermektedir. Birinci kısma dahil olan giderler 11 bölüme ayrılmıştır. Bunlar belirlenmiş dairelere ait özel masraflardır ve listesi aşağıdaki gibidir.⁷²

1. Hazine-i Celile-i Hassanın Tahsisat-ı Seniyyesi
2. Nizamiye Hazinesi Ödenekleri
3. Tophane Hazinesi Ödenekleri
4. Tersane Hazinesi Ödenekleri
5. Umur-ı Şer'îye Ödenekleri
6. Evkaf-ı Hümayun Hazinesi Ödenekleri
7. Dahiliye Nezareti Ödenekleri
8. Hariciye Nezareti Ödenekleri

⁷¹ Demirkol, **a.g.e.**, s. 887.

⁷² **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 70.

9. Maliye Nezareti Ödenekleri

10. Ticaret ve Nafia Nezareti Ödenekleri

11. Maarif Nezareti Ödenekleri

Maliye Hazine'sinin 1847-48 senesi masrafları olup, 1847-56 senelerinde evrak-ı sahiha için ödenen meblağın miktarı:⁷³ Evrak-ı sahiha ve evrak-ı sahiha memur masrafları toplam 156.488 kuruş tutmuştur. Evrak-ı sahiha ile ilgili masraf miktarı, toplam ödeme miktarının içinde oldukça az bir orana sahiptir.

Tertibi	Tahsisat miktarı	Ödeme miktarı
Evrak-ı sahiha mesarifi	-----	62.053
Evrak-ı sahiha memurlarının mesarifi	-----	94.435
Toplam miktar	678.668.435	693.424.277

Maliye Hazine'sinin 1848-49 senesi masrafları olup, 1848-56 senelerinde evrak-ı sahiha için ödenen meblağın miktarı:⁷⁴ 1848-49 yılına ait evrak-ı sahiha memurlarının maaş ve masrafları toplam 405.232 kuruş ile 1847-48 yılına göre 248.744 kuruş ile artış göstermiştir. Fakat yine de toplam masraf miktarı içerisinde az paya sahiptir.

Tertibi	Tahsisat miktarı	Ödeme miktarı
Evrak-ı sahiha memurları maaş ve mesarifleri	-----	405.232
Toplam miktar	754.455.456	707.234.818

⁷³ Güran, **a.g.e.**, s. 321-322.

⁷⁴ Güran, **a.g.e.**, s. 323-324.

Maliye Hazine'sinin 1849-50 senesi masrafları olup, 1849-56 senelerinde evrak-ı sahiha için ödenen meblağın miktarı.⁷⁵ 1849-50 yılında toplam masraf miktarı yine yükselişte ancak bu sefer evrak-ı sahiha memur maaş ve masrafları 1848-49 yılına kıyasla düşmüştür.

Tertibi	Tahsisat miktarı	Ödeme miktarı
Evrak-ı sahiha memurlarının maaşıyla mesarifi	-----	234.909
Toplam miktar	788.893.647	777.055.826

2.4. EVRAK-I SAHİHA HASILAT DEFTERLERİNİN DÜZENLENMESİ

Dolaylı yoldan tahsil olunan gelirler arasında yer alan dükkân ve mağazalarda satılan evrak-ı sahihanın nevi, kısmı, sınıfı, dereceleri, kıymeti ve bahaları açık bir şekilde cetvelli deftere kaydedilecektir. Hasılat miktarı da tutularak haftada bir kere oluşan hasılat, defteriyle beraber Maliye Hazinesi'ne teslim edilecektir. Teslim olunan akçenin miktarını bildiren bir zimmet pusulası alınarak, bu pusula muhasebe kaleminde saklanacaktır.⁷⁶

Bazı yerlerde, 1855-56 senesinde oluşan evrak-ı sahiha ve senedât-ı şeriye hasılatlarının defter örneği aşağıda verilmiştir.⁷⁷ Defter dikdörtgen, uzun ve dar sayfalardan oluşmaktadır. Defterde, eyalet ve sancakların adı ve altlarında bir yılda oluşan toplam hasılat miktarı yazılıdır. Aşağıda ayrı ayrı listelenmiş olan hasılatın toplamı 418.410,5 kuruştur. En düşük gelir 656,5 kuruş ile Burdur Sancağına aittir. En yüksek gelir ise 98967 kuruş ile Girit Eyaletine aittir. Hasılat defteri örneğindeki kayıtlar aşağıda gösterildiği gibidir.

⁷⁵ Güran, a.g.e., s. 325-326.

⁷⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 99, (14. Bent).

⁷⁷ BOA, ML.VRD, No:2667.

Edirne eyaleti 12.273,5	Erzurum eyaleti 52.798	Aydın eyaleti 12.943,5	Ankara sancağı 8.692,5
Bağdat eyaleti 39.584,5	Biga sancağı 11.902	Kastamonu eyaleti 17.523	Viranşehir sancağı 7.018
Bolu sancağı 6.459	Sinop sancağı 3.850	Halep eyaleti 24.114,5	Kürdistan eyaleti 5.318
Trablusgarp eyaleti 48.600	Musul eyaleti 10.893,5	Maraş eyaleti 4.679	Girit eyaleti 98.967
Erdek Ceziresi 1.447,5	Ayvalık sancağı 8.810,5	Saruhan sancağı 2.390,5	Kütahya sancağı 3.825,5
Amasya sancağı 10.103,5	Menteşe sancağı 3.214,5	Hamit sancağı 1.510	Teke sancağı 6.123,5
Burdur sancağı 656,5	Şehrizer eyaleti 12.318	Muş sancağı 2.394,5	

2.5. EVRAK-I SAHİHA İLE İLGİLİ HUKUKİ DURUMLAR

Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nde ciddi değişikliklerin yaşandığı, hukuk alanında da yeni bir dönem olarak değerlendirilebilecek gelişmelerin olduğu muhakkaktır. Bu sebeple, Osmanlı tarihini Tanzimat öncesi ve sonrası şeklinde ayırmak nasıl mümkünse, hukuk tarihi bakımından da Tanzimat'ı bir dönüm noktası olarak belirlemek gerekmektedir. Bu dönemin başlangıcı kabul edilen Tanzimat Fermanı, pek çok hususta olduğu gibi, hukuk alanında da yeni dönemin istikametlerini ortaya koymaktadır.⁷⁸

⁷⁸ Mustafa Şentop, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar, Tadiller, Layihalar**, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2004, s. 23.

2.5.1. Evrak-ı Sahiha Nizamına Uymayanlara Uygulanacak

Yaptırım

Evrak-ı Sahiha Kanunnamesinin ilanından sonra i'lâm, hüccet gibi senedât-ı şer'îyye ve alışverişe dair tüm senet çeşitlerinin güvenli şekilde kullanılabilmesi bakımından her bir kâğıdı içine alan damgalı kağıtlar hazırlanmıştı. Halkın kendi arasındaki ticari işlemlerde ve devlet dairelerindeki resmi işlemlerde kullanılması zorunlu kılınmıştı. Bu nedenle dava ile mahkemeler ve meclislere gelen senetler damgasız kâğıda yahut varaka-i nisbîyeye yazılması gerekirken varaka-i maktû'ya yazılmış ya da derecesinden aşağı bir varakaya yazılmış ise bunlara el konulur ve sahiplerine kanunlarda belirtilen muamele uygulanırdı.⁷⁹

2.5.2. Evrak-ı Sahihada Hile Ve Sahtekarlık

Evrakta sahteciliğin, bürokratik oluşumlarla beraber uygulamaya konulan resmi evrak işlemlerinin artmasıyla artış gösteren bir sorun olduğu söylenebilir. Günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de evrakta sahtecilik olayları görülmüştü. Bu sorun her zaman baş gösterdiği için karşılaşılan durumun önemine göre de çözüm yolu olarak çeşitli cezalar belirlenmiş ve uygulanmıştı. Aşağıda evrakta sahtecilik suçuna vereceğimiz örnek ve bu suçlar karşısında verilen cezaları belirtirken de göreceğimiz üzere suçları işleyenler halktan kişiler olduğu gibi bazı devlet görevlileri de olabiliyordu.

1858 tarihli Ceza-i Kanunname-i Hümayun'nda bulunan evrak sahtekârlıklarıyla ilgili maddelerden konumuz ile alakalı olanları aşağıda sıralanmıştır.⁸⁰

- a. Osmanlı Devleti'nin resmî kurumları tarafından düzenlenmiş belgeler ile devlet memurlarının imza ve özel işaretlerini taklit eden ve ettiren, sahte mühür imaleden ve kullanan, devlet tahvîl ve senetlerini taklit eden ve ettiren ve bunlar üzerinde tahrifat yapan ve bunları kullanan kişiler 10 sene ve üzerinde kürek ve hapis cezasına çarptırılır.

⁷⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 93-94, (20. Bent).

⁸⁰ Bilgin Aydın, İshak Keskin, "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi", **Osmanlı Araştırmaları**, C.XXXI, No:31, 2015, s. 209-210, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/oa/issue/10947/130855>, 09.03.2017.

- b. Devlete ait olan tuğralı damgaları taklit edenler 10 seneden az olmak üzere kürek veya hapis cezasına, tuğralı damgayı bir şekilde ele geçirenler ve belge tanzim edenler ise 3 yıl hapis cezasına çarptırılır.
- c. Devlete ve özel şirketlere ait mühür ve damgaları taklit eden ve kullananlara 3 sene hapis cezası verilecektir. Bunları ele geçirip kullananlar ise altı aydan bir yıla kadar hapis cezası alırlar. Bu iki madde kıyaslandığında tuğralı damgalardan farklı olan bu damga ve mührün taklidi halinde daha az ceza verildiği görülmektedir.
- d. Sahtekarlık teşebbüsü gerçekleşmeden önce bu teşebbüste bulunan şahıslardan biri durumu ve olayın faillerini ihbar ederse cezadan muaf olur.

Özetle ifade edilecek olursa, Tanzimat'tan sonra Ceza Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, sadece küreğe konulmak ve hapse atılmak değil, aynı zamanda işlenen suçların derecelerine göre medeni hakların kaybedilmesi, ömür boyu memuriyetten men rütbe ve nişan takmaktan mahrum bırakılma gibi cezalar da verilmiştir.⁸¹

Bazen evrak-ı sahihanın, belirlenen bedelden fazla fiyata satıldığı görülmüştür. Bunu yapanların sorumlu tutulacakları belirtilerek, söz konusu evrakların kararlaştırılmış fiyatından fazla fiyata satılmaması istenmiştir. Evrak-ı sahiha satıcı ve alıcılarının devletin bu konuda yapmış olduğu uyarıları dikkate aldığı ve 9 Ekim 1856 tarihiyle de evrak-ı sahihanın fazla fiyata satılmadığı, bu talimata uyulduğu ve kimsenin evrakı fazla fiyattan satın almadığı anlaşılmıştır.⁸²

2 Aralık 1873 tarihinde ilan edilen Resm-i Damga Nizamnamesine zeyl olunan nizamname fıkrasına göre, İstanbul ve taşrada evrak-ı sahiha satanlar ile ruhsatlı olup da kararlaştırılan bedelden fazlaya satmaya cüret edenlerden üçer adet yüzlük Osmanlı altını ve tekrarı halinde iki katı ceza alınacaktı.⁸³

⁸¹ Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1994, s. 145.

⁸² BOA, C.ML, No:64/2925.

⁸³ BOA, A.DVN.MKL, No:3/5, 16 Cemaziyülevvel 1292.

Evrak-ı sahiha kâğıtları üzerinde yapılan hilelerin ve çalmaların incelenmesi, açığa çıkarılması için Bab-ı zabtiyyede komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon tarafından olaylarla ilgili araştırma yapılması, Maliye Hazinesi'ne gönderilen kişi tarafından araştırmaların yerine getirilmesi, bu konuda düzenlenen mazbata ve defterler ile istatistik evrakları ile beraber sonuçların teslim edilmesi istenmişti.⁸⁴

Damgasız kâğıt üzerine yazılmış, evrak-ı nisbiye olarak hazırlanmış kâğıda yazılması gerekirken evrak-ı maktûaya kâğıdına yazılmış ya da ücret olarak tarifesinden başka bir varakaya yazılmış olan senetlerin icrası sırasında dava ve damga memurlarının kusurları ve kanuna aykırı işlemleri olur ise Ceza Kanunnamesi'nin 101. hükmü gereğince derhal memuriyetlerinden alınırlardı. Eğer işlere fesatlık karıştırmış oldukları kesinleşirse haklarında ceza kanununca işlem yapılırdı.⁸⁵ Ayrıca iptal olunmuş pulları bilerek satanlar birinci defası için 5 Türk lirasından 50 Osmanlı lirasına kadar para cezasına çarptırılırdı. Ve bu suçun tekrarı halinde 1 haftadan bir 1 kadar hapis cezası ve iki katı kadar da para cezasına mahkûm edilir.⁸⁶

2.5.2.1. Sahte Evrak-ı Sahiha Basımı Ve Tespiti

Evrak-ı sahihada sahteciliğe başvuranların kullandığı yöntem genelde orijinal evrak-ı sahiha damgalarının usulsüzce taklit edilmesi ve ürettikleri damgalarla sahte evrak-ı sahiha belgeleri hazırlamaları olmuştur. Sahte evrak-ı sahiha ürettiği tespit edilen kişilere de gerekli yaptırımlar uygulanmıştır. Örneğin evrakta sahteciliğe başvurmuş ve işlediği suç anlaşılmış olan kalpazanların elinde bulunan sahte evrak ile bazı aletler Bab-ı Zabtiye tarafından ele geçirilmiş, Bab-ı Zabtiyeden geldiği gibi mühürlenerek gereği yerine getirilmiş ve sahte evrak ve aletler Darphane'de hıfz edilmiştir.⁸⁷

1 Şubat 1859 tarihli arşiv belgesinde Takvimhane-i Amire'de basım yapan Ohannes'in usule aykırı harekette bulunduğu, daha önce gizliden yapmış olduğu

⁸⁴ BOA, İ.MMS, No:32/1328, 13 Cemaziyülevvel 1283.

⁸⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 94, (22. Bent).

⁸⁶ Mehmed İbrahim, **Pul Rehberi: Damga Resmi, Hazine Pulları, Belediye Pulları**, İstanbul, 1340/1924, s. 154.

⁸⁷ BOA, A.MKT.NZD, No:273/50, 27 Cemaziyülahır 1275.

matbaa harfleri ile sahte varaka-i sahiha ve gümrük tezkiresi defteri bastığı belirtilmiştir. Ohannes'in yapmış olduğu bu suçu itiraf etmesi üzerine yapmış olduğu matbaa harfleriyle beraber zabt edilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁸

Damga ve pulların taklidini yaparak veya üzerinde değişiklikler yaparak sahtekarlık edenler ve ettirenler ile taklit edilmiş, değiştirilmiş damga ve pulları bilerek satanlar ve sattıranlara Ceza Kanunu'na göre kürek ve kalebentlik cezası verilirdi.⁸⁹

2.5.2.2. Âdi Kâğıda Basılan Evrak-ı Sahiha

Duyulan söylenti ve haberlere göre bazı yerlerde usulün çiğnenerek âdi kâğıt üzerinde olan davaların görülmekte olduğu ve böyle kâğıtlara i'lâm ve hüccet yazıldığı öğrenilmiştir. Fakat bazı mahkemede usule uygun damgalı kâğıtlar bulunmayıp, başka hususun yazılmasına özel olan kâğıda yazıldığı anlaşılmış ve yalan dolan işler yasaklanmıştır. Güvenli alışveriş için gerekli olan ve bunlarda yalanı olanların mesul olacakları herkes tarafından bilindiği, her yerde tüm senetlerin damgalı varaka-i sahihaya yazılması ve bu usule aykırı harekette bulunulmadan evrak-ı sahiha kullanımının devam ettirilmesi emredilmiştir.⁹⁰

Devlet-i Aliyye ve tâbi oldukları sınıflar arasında birbirlerine verilmesi gerekli olan tüm senetlerin damgalı varaka-i sahihaya yazılması gerektiği halde bazen bayağı kâğıt üzerine yazılmış senet görülürdü. Bunun üzerine damgasız kâğıt üzerine yazılmış senetler ile görülen davaların dinlenmeyeceği belirtildi ve bu gibi davaların dinlenebilmesi için uygun bir süre verildi. Bu süreden sonra ise davanın dinlenmesinin doğru olmayacağının her yere bildirilmesine karar verildi. Senetler için verilen müddet; İstanbul'da 2 ay, sahil illeri için 4 ay ve diğer eyaletler için 6 ay olarak belirlendi.⁹¹

⁸⁸ BOA, A.MKT.NZD, No:273/50, 27 Cemaziyülahır 1275.

⁸⁹ İbrahim, a.ge.e, s. 154.

⁹⁰ BOA, A.MKT.NZD, No:199/38, 01 Rebiyülevvel 1273

⁹¹ BOA, A.MKT.NZD, No:196/91, 8 Safer 1273; BOA, A.MKT.UM, No:257/65; BOA, A.MKT.NZD, No:235/49, 17 Muharrem 1274.

Âdi kâğıda ya da damgasız kâğıda basılan senetlerin düzeltilip damgalı varaka-i sahihaya yazılması için belli bir süre verildiğini belirtmiştik. Bundan sonra tüm senetlerin usulüne göre varaka-i sahihaya yazılması zorunluluğunun genelge ile her tarafa bildirilmesi ve taşrada yazılacak her çeşit senet için gerekecek evrak-ı sahihanın daima uygun miktarda bulundurulması emredildi.⁹²

Davalarda damgalı varaka-i sahiha üzerine senetler yazılıp bayağı kâğıda yazılan senet görüldüğü zaman her bir mahkemede kabul olunmaması hakkında verilen emir ecnebi tebeda ilan edildi. Bu ilan ecnebi tebayı kapsadığı gibi Devlet-i Aliyye' yi de kapsamaktaydı.⁹³

Kişilere mahsus işler için kişilerin kendi yazdığı tezkire, takrîr ve arzuhaller; düzenlenmiş olan varaka-i sahihaya yazılacağından bu gibi kişisel işler için İstanbul ve taşrada her kimin tarafından düzenlenirse düzenlensin âdi kâğıt üzerine yazılmış olan resmi tezkire, takrîr ve arzuhaller hiçbir memur tarafından kabul olunmayıp red ve iade olunması şarttı.⁹⁴

Değerinden düşük bir varaka-i sahihaya veyahut varaka-i nisbîye yazılacak iken âdi kâğıda yazılan senetlerin mahkemeye vardığında gereken para cezası alınmadıkça mahkemenin davalıya bakmaması ve senet sahipleri davadan vazgeçseler bile Varaka-i Sahiha Nizamnamesine göre kesilen para cezasının ödenmesi hükm olundu.⁹⁵

Dava ile mahkeme ve meclislere ulaşan senetlerin varaka-i sahiha-i nisbîye yazılması gerekirken varaka-i maktûaya yazılmış veyahut derecesinden aşağı bir varakaya yazılmış senetler olursa âdi kâğıt kabul edilir. Ve ona göre muamele edilirdi.⁹⁶

2.6. EVRAK-I SAHİHA KANUNNAME VE NİZAMNAMELERİ

2.6.1. 22 Mayıs 1845 Tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesi

⁹² BOA, A.MKT.NZD, No:196/91, 8 Safer 1273.

⁹³ BOA, HR.MKT, No:254/79, 28 Muharrem 1275.

⁹⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 92, (15. Bent).

⁹⁵ BOA, ŞD, No:1173B/18, 18 Muharrem 1290.

⁹⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 93, (19. Bent).

Evrak-ı sahihanın çıkarıldığı ilk tarih olan 1845 yılında, evrak-ı sahihanın kullanımı, uygulama alanı, bahaları ve türleri hakkında çeşitli kurallar belirlenmiştir. 1845 yılı şubat ayında, Ceride Muhasebesinden maliyeye ilmühaber gönderilmiştir. İşte bu ilmühaber içeriği damga resminin esas olan evrak-ı sahihanın kanun ve nizamları demektir.⁹⁷

2.6.2. 10 Mayıs 1853 Tarihli Evrak-ı Sahiha Kararnamesi

1845 yılından sonraki süreçte evrak-ı sahiha ile ilgili eksik görülen alanlarda düzenlemeler 1853 yılında yapılmıştır. 1845 yılında olduğu gibi 1853 yılında da çıkarılan ilanname, evrak-ı sahiha uygulanmasında esas alınacak kuralları teşkil etmektedir.

2.6.3. 2 Ekim 1861 Tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi

Evrak-ı sahihanın uygulanma sürecinde edinilen tecrübeler üzerine 1861 yılında kapsamlı bir nizamname olan “Varaka-i Sahiha Nizamnamesi” hazırlanmıştır. Bu nizamnamenin genel hususları 25 maddeden oluşmaktadır. İlan edilen bu maddelerin dışında yine aynı tarihte “Evrak-ı Sahihanın İdaresine Dair Mevâddır” başlıklı nizamnamede evrak-ı sahihanın idaresi konusunda bilgileri, kuralları ve görev dağılımlarını içeren 28 madde bulunmaktadır.

2.6.4. 2 Aralık 1873 Tarihli Resm-i Damga Nizamnamesi

1873 yılında “Resm-i Damga Nizamnamesi” çıkarılmıştır. Resmi damga nizamnamesiyle beraber evrak-ı sahihanın yanında damga pulu kullanımı da başlamıştır. Bu nizamname 5 fasıl ve hatime kısmı ile toplam 31 maddeden oluşmaktadır.⁹⁸ Birinci fasıl 6 maddeden oluşmaktadır ve bu kısımda genel maddeler beyan edilmiştir. İkinci fasılda varaka-i sahiha beyanı bulunmaktadır ve 2 maddeden oluşur. Üçüncü fasıl, damgalanması gereken evraka dair bilgilerden oluşan 3 maddeyi içermektedir. Dördüncü fasıl damga pullarına dair olan 7 maddeden oluşmaktadır.

⁹⁷ Sûdî, **a.g.e.**, s.161.

⁹⁸ **Düstur**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1293, 1. Tertip, C.III, s. 302-314.

Beşinci fasılda 11 maddelik mülahazat bulunmaktadır. Ve son olarak 2 maddeden oluşan hatime kısmı vardır.

1 Ağustos 1875 yılında “Efrad-ı Ahaliden Evrak-ı Sahiha Ve Damga Pulu Satacak Olanların Olbabda Olan Mecburiyetleriyle Rûsumat Memurlarının İcra Edecekleri Muamelata Dair Talimattır” başlığıyla çıkarılan nizamname 2 fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasıl evrak-ı sahiha ve pul bayi edecek olanlar hakkındadır ve 4 maddeden oluşur. İkinci fasılda evrak-ı sahiha ve pul satacak olanlar hakkında rûsumat memurlarına icra edeceği muamelata dair 7 madde bulunmaktadır.

2.6.5. 17 Aralık 1882 Tarihli Resm-i Damga Kanunu

Sonraki kapsamlı nizamname, 17 Aralık 1882 tarihinde ilan edilen “Resm-i Damga Kanunu”dur.⁹⁹ Bu kanun 6 fasıl ve 37 maddeden oluşmaktadır. Birinci fasılda genel maddeler beyan edilmiştir ve 9 maddeden oluşmaktadır. İkinci fasıl damgalanması gereken evraklar hakkında bilgi verir ve 2 maddeden ibarettir. Üçüncü fasılda maktû’ vergiye dair 2 madde bulunmaktadır. Dördüncü fasıl pullara dair olan 8 maddeden oluşur. Beşinci fasılda cezaları konu edinen 14 madde bulunur. Altıncı fasıl “mevâd-ı muvakkata” başlığıyla 2 maddeyi içerir.

2.6.6. Evrak-ı Sahihadan Damga Puluna

Evrak-ı sahihadan beklenen gelirlerin elde edilememesi nedeniyle Osmanlı mali bürokrasisini yeni çözümler aramaya yönelmişti. Bu nedenle maliyeti evrak-ı sahihaya göre düşük ve her tarafa daha kolay nakledilebilecek olmasından dolayı pulların evrak-ı sahihanın yerini alması 1864 yılı başında düşünülmeye başlanmıştı.¹⁰⁰ Evrak-ı sahiha uygulamasını Osmanlı maliyecilerinin 1873 yılında yapmış olduğu değerlendirmede; evrak-ı sahiha uygulamaya konduğu zamandan beridir hazine gelirleri içerisinde en az yekûnu tutmakta ve 1861 tarihli nizamnameninde evrak-ı

⁹⁹ Resm-i Damga Kanunu, İstanbul, 1298/1300/1882, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 20.11.2016.

¹⁰⁰ BOA, İ.MMS, No:27/1193.

sahiha gelirlerinin artışına etki etmemiş olduğu belirtilmektedir. Bu değerlendirmelere bağlı olarak 2 Aralık 1873 tarihinde Resm-i Damga Nizamnamesi yayımlanmıştır.¹⁰¹

1861 da çıkarılan nizamnamenin adı “Varaka-i Sahiha Nizamnamesi” idi. 1873 da çıkarılan nizamnamenin adının ise “Resm-i Damga Nizamnamesi” şeklinde değiştiğini görüyoruz. Bu değişikliğin sebebi evrak-ı sahiha uygulamalarındaki değişim ve gelişimler olmuştur. 1873 senesindeki nizamname aynı senenin mart ayından itibaren, 12 yıl boyunca uygulanmış olan 1861 tarihli varaka-i sahiha nizamnamesinin yerine geçmiştir.¹⁰²

Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde varaka-i sahiha kullanımı sadece evrakın damgalanması ile olurken 1873 yılında çıkarılan Resmi Damga Nizamnamesiyle beraber evrak-ı sahiha kullanımı üç şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki o güne kadar kullanımı mevcut olan damgalı kâğıt yani varaka-i sahihadır; ikincisi resm-i mevzu verilerek kâğıdın damgalanması şeklindedir; üçüncü kullanım şekli ise kâğıda damga pulu yapıştırılmasıyla olmaktadır.¹⁰³ Bahsi geçen nizamnamede de belirtildiği gibi bu yılda pul ihdas edilmiş ve kullanılmaya başlanmış, fakat damgalı varaka-i sahiha kullanımı da devam etmiştir. Tedavüldeki evrakın tamamen kullanımını sonlandırmak mali bürokrasinin birkaç senesini almıştır. Damga Kanunu’nun 37. maddesine atıf yapılarak 1883 senesinden sonra evrak-ı sahihanın kullanımının son bulacağı belirtilmiştir. Fakat 1889 yılı sonunda bile tedavüldeki evrak-ı sahihanın kullanımını sonlandırma çabası devam etmekteydi.¹⁰⁴

Resm-i Damga Nizamnamesinin, Varaka-i Sahiha Nizamnamesine kıyasla daha kapsamlı şekilde hazırlandığını görüyoruz. Genel maddeler, varaka-i sahiha, damgalanması gereken evraklar, damga pulları ve cezalar için ayrı ayrı başlıklar açılmış ve ilgili maddeler bu başlıklar altında sıralanmıştır.

1861 yılında itibaren geçerli olan Varaka-i Sahiha Nizamnamesinde evrak-ı sahihaya tâbi, nisbî ve maktû’ sınıfına dahil olan belge türleri kendi içlerinde nizâmiye

¹⁰¹ Demirkol, **a.g.e.**, s. 891.

¹⁰² **Düstur**, 1. Tertip, C.III, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1293, s. 310, (31. Bent).

¹⁰³ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 304, (6. Bent).

¹⁰⁴ Demirkol, **a.g.e.**, s. 892.

ve şer'îye olarak da ikiye ayrılmışken, 1873 yılında ilan edilen Resm-i Damga Nizamnamesinde nisbî ve maktû' tarifeler bütün haline getirilerek hepsi bir arada verilmiştir.

1873 yılıyla uygulamaya konulan nizamnamede belirtildiği üzere, Resm-i Damga Özel İdaresi Rûsumat Emaneti'nin sorumluluğuna verilmişti. Damgalı evrak, damga ve pulların İstanbul'da ve taşrada nerelerde bulunacağı da yine Rûsumat Emaneti tarafından gazeteler vasıtasıyla ilan edilecekti.¹⁰⁵

1873 yılında çıkarılan Resm-i Damga nizamnamesiyle beraber resm-i mevzu şeklindeki damga uygulaması; evrak-ı sahihaya yazılması uygun olmayan evraklar, şirketlerin hisse senet ve çekleri, şirketlerin geçici ya da kesin hisse senetleri bir defalık olarak %1 hesabıyla damga vurulması şeklinde olmaktadır.¹⁰⁶ Şirket senetleri, tahvilleri, çekleri gibi şekil yönünden olan evrakların evrak-ı sahihaya yazılmaları uygun değildi, o nedenle bu tür belge cinslerine damga vurulurdu, gazeteler de bunlara dahildi ve onlara mahsus olan resm-i matbua alınarak onlara mahsus damga vurulacaktı.¹⁰⁷

Resm-i Damga Nizamnamesi gereğince, evrak-ı sahiha-i nisbîye yazılan poliçe, her çeşit bono, emr tahvilleri, emânet senetleri ve diğer ticaret evrakları üzerine evrak-ı sahiha nisbetinde resmi havi damga pulu yapıştırılacaktır.¹⁰⁸ Belirlenen evraklara yapıştırılması gereken bu pullar senetlerin mühür ve imzalanması sırasında yapıştırılması ve bir pulun iki defa kullanılmaması gerekmektedir. Bir senede yapıştırılan pulun, mühür ve imza sırasında yapıştırıldığıнын belli olması için mühür veya imzanın bir kısmının pulun yazılarını kapatmayacak şekilde üzerine denk getirilmesi gerekirdi.¹⁰⁹ 100 kuruşluktan aşağı muameleler için her evraka 10'ar paralık pullar kullanılacaktı.¹¹⁰

¹⁰⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 310, (30. Bent).

¹⁰⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 305, (9., 10. Bent).

¹⁰⁷ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 305, (11. Bent).

¹⁰⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 306, (12. Bent).

¹⁰⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 306, (15. Bent).

¹¹⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 307, (18. Bent).

1861 yılında çıkarılan Varaka-i Sahiha Nizamnamesi gereğince damgalanmamış bir senet görüldüğünde nakit ceza uygulanmaktaydı. Bu cezaya göre; eğer senet varaka-i nisbiye yazılacak cinstense nakit ceza, havi olduğu meblağın %3'ü kadardı. Eğer varaka-i maktûaya tâbi ise belgenin içerisinde yazılı olan konunun önemine göre 50 kuruşluktan 300 kuruşluğa kadar kıymette nakit ceza, sahibi tarafından alınmadıkça senet ile işlem yapılmayacaktı.¹¹¹ Resm-i Damga Nizamnamesi gereğince damgalı kâğıda yazılmamış, damgalanmamış veya pul yapıştırılmamış senetler dava yoluyla mahkeme ve meclislere, muamele ile resmi mevkilere ulaştığında; makam sahibi tarafından resm-i nizamisine eş pul yapıştırılırdı.¹¹² Eğer senet resm-i nisbiye tâbi ise tâbi olduğu meblağın %3'ü miktarında; resm-i maktûa tâbi ise belgede yazılı olan hususun büyüklüğüne ve önemine göre yarım Osmanlı altınından 3 Osmanlı altınına kadar nakit ceza alınır, bu cezanın miktarı yapıştırılan pulların üzerine tarihiyle beraber yazılır, zeyli o mahkeme, meclis, mevki ve dairenin mührüyle mühürlenirdi.¹¹³ Bu yerlere damgasız gelen senet ya da derecesi düşük varakaya yazılmış senet olur ise ona da resm ve nakit ceza uygulanıp alınacaktır.¹¹⁴ Bu cezadan senet kimin ise o sorumlu olacaktı.¹¹⁵

Mahkeme ve meclislerin reis ve azaları ile hükümet memurlarında kim olur ise olsun nizamname gereğince alınması gereken resm ve nakit cezayı talep etmez görevini yerine getirmez ise kanunen alınması gereken nakit cezanın üç misli kendisinden alınacaktı.¹¹⁶ Resmi makamlardan resen yazılan tezkire, takrîr, arzuhaller âdi kâğıt üzerine yazılmış ise memur tarafından reddedilecektir; eğer memurlar kabul edip, bir yere havâle edip işlem yapacak olursa her birinden yarımşar Osmanlı altını nakit ceza alınacaktı.¹¹⁷ 1861 yılı Varaka-i Sahiha Nizamnamesine göre; damga icrasında görevli bulunan memurlar, damga kurallarında kusur ederlerse Ceza-i Kanunname-i Hümayunun 101. maddesi gereğince derhal memuriyetten alınacaktı.¹¹⁸

¹¹¹ Sûdî, a.g.e., s. 177.

¹¹² **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 307, (19. Bent).

¹¹³ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 307, (19. Bent).

¹¹⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 307, (19. Bent).

¹¹⁵ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 307, (20. Bent).

¹¹⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 308, (22. Bent).

¹¹⁷ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 308, (23. Bent).

¹¹⁸ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 94, (22. Bent).

Resm-i Damga Nizamnamesince sahte evrak-ı sahiha, damga ve pul yapanlar, bilerek satanlar ve bunları yaymaya niyet edenler hakkında Ceza-i Kanunname-i Hümayununun 149. maddesince 10 seneden fazla olmamak üzere kürek veya kalebentlik cezası uygulanır, bilerek kullanılmış pulları yeniden kullananlar ise 3 sene hapis edilirdi.¹¹⁹ Belirlenen meblağ tarifesinden aşağıda olan bir varakaya yazılmış veya olması gerekenden düşük ücretli pul yapıştırılmış olan senetlerin eksik ücreti ne kadar ise o eksik tamamlandıktan sonra nakit cezanın da yalnız eksik kalan kısmı alınacaktı.¹²⁰

Evrak-ı sahiha muamelatı Rüsumat İdaresi'ne nakil olunduğu esnada, yukarıda belirtildiği üzere damga nizamnamesi 31. maddesiyle, 1873 senesi mart ayının başından itibaren Varaka-i Sahiha Nizamnamesinin yerine geçeceği beyan edilmiştir. ancak gerek yeniden düzenlenen evrak-ı sahihanın ve gerek yeni olarak üretilecek olan pulların kısa süre zarfında basılıp yerlerine gönderilmesi bir türlü mümkün olamamasından dolayı, damga nizamnamesi 1873 senesinde uygulamaya konulamamış, ancak 1875 yılı mart ayından itibaren uygulamaya konulabilmiştir.¹²¹

Varaka-i Sahiha Nizamnamesinde nakit ceza maddesi, cezayı sadece senet sahibiyle sınırlı tutardı. Damga Nizamnamesinde ise bu nakit cezalar daha da genişletilerek; mahkeme, meclis veya hükümet memurlarından her kim olur ise olsun nakit cezayı talep etmeyip vazifesini yerine getirmezse, kanuna göre alınması gereken nakit cezanın üç katı kendisinden alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca, âdi kâğıt üzerine yazılmış şeyleri kabul edip resmi makamlara havâle eden ve muameleyi yerine getiren memurlardan para cezası olarak yarımşar Osmanlı altını alınması için bir özel madde düzenlenmiş, damgasız evrak yayınlayan şirket ve heyetler için de başka başka maddeler ilave edilmiştir.¹²²

¹¹⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 309, (29. Bent).

¹²⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.III, s. 309, (28. Bent).

¹²¹ Sûdî, **a.g.e.**, s. 184.

¹²² Sûdî, **a.g.e.**, s. 186-187.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVRAK-I SAHİHA TÜRLERİ VE ÖRNEKLERİ

3.1. EVRAK-I SAHİHANIN SINIFLARINA TÂBİ EVRAK TÜRLERİ

Evrak-ı sahiha, daha önce de belirttiğimiz gibi nisbî ve maktû' olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştı. Evrak-ı maktûa ve evrak-ı nisbîye olan bu sınıflara tâbi olan her çeşit evrak, bağlı oldukları tarifede gösterilen bahalarına göre evrak-ı sahihaya yazılacaktı. Evrak-ı nisbî ve maktû' sınıflarına dahil olan belge türleri genel anlamda birbirinden farklı olsa da evrak-ı nisbî ve maktû' olarak iki sınıfa göre düzenlenmiş kefâlet senedi, taahhüt senedi, ibrâ senedi, vb. gibi türleri de bulunmaktadır. Aşağıda evrak-ı nisbîye ve maktû'ya tâbi olan evrak-ı sahiha türlerinin listesi verilmiştir. Daha sonra bu belgelerin bir kısmı ortak başlık altında tanımları, örnekleri, özellikleri, açıklamaları ile beraber sıralanmıştır.

3.1.1. Evrak-ı Nisbîye Tâbi Olan Belge Türleri

Makbuz senedi	Bey' ü şîrâ hücceti	Emânet senedi
Kefâlet senedi	Kassâm defteri	Sigorta poliçeleri
Tahvîlât senedi	İ'lâmât	Şirket senedi
Taahhüt senedi	Mazbatalar	Mukavelât senedi
Bono	İbrâ senedi	Borç senedi
İdâne hücceti	Emr-ü havâle tahvîl senedi	Poliçe

3.1.2. Evrak-ı Maktûaya Tâbi Olan Belge Türleri

Mazbata	İbrâ senedi	Kayıt ilmühaberi
Taahhüt senedi	Kayıt sureti	Esliha tezkiresi
Kefâlet senedi	Havâle senedi	İzinname
Mukavele senedi	Âdi arzuhal	Mürasele

Gazete	Şahsa mahsus tezkire	Hesab-ı cari
Çek	Şirket mukavelenamesi	Demiryolu ilmühaberi
Vekaletname	Protesto nüshaları	İzin hücceti
İhbarname senedi	İsticar mukavelenamesi	Muhalaa hücceti
Hamûle senedi	İcar mukavelenamesi	Vekalet hücceti
Nevl mukavelesi	İbrâ hücceti	Nafaka hücceti
Nakliye senedi	Bordrolar	Vesayet hücceti
Posta makbuz senedi	Şahsa mahsus takrîr	Müsâlaha hücceti
Telgraf makbuz senedi	Hesap pusulası	Vakıf temessükü
Şahısların verdiği ilanname	Rikab-ı hümayuna verilen arzuhal	
Kişiler arası makbuz senedi	İdâne ve bey' ü şirâ hücceti hariç tüm senetler	
Kişiler arası ibrâ senedi	Vakıf senedi	

3.2. TANIMLARI VE ÖRNEKLERİYLE EVRAK-I SAHİHA TÜRRLERİ

3.2.1. Senet

Lügatte güvenilir, melce (sığınacak yer) demek olan bu tabir terim olarak hüccet ve bürhan¹ yerinde kullanılır. Davacı, bu hüccet ve bürhana dayandığı için <Sened> denilmiştir. Cem'i senedâttır.²

Devletin her yerinde borç alma ve verme işlemleri için alınıp verilen senetler, şirketlerin mukavelât ve taahhüdatına dair düzenlenen her çeşit senetler, makbuz ve

¹ Arapça kelime olan bürhan, delil, hüccet, ispat demektir. (Mehmet Zeki Pakalın, “Bürhan”, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. bs., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.I, s. 249).

² Mehmet Zeki Pakalın, “Sened”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 173.

poliçe senetleri, mahkemeler ve meclislerden gösterilen tüm senedât varaka-i sahihaya yazılacaktır emri Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinde belirtilmiştir.³ Bu maddeden, bu evrakların kesinlikle varaka-i sahihaya tâbi olduğu anlaşılmaktadır. İçerisinde evrakın içerdiği meblağ aralığı yazılmayacak olan mukavele, kefâlet ve taahhüt senetleri için bir çeşit varaka-i maktûa düzenlenmiş. Senetlerden hangisi olursa olsun hazırlanmış olan bu varaka-i maktûaya yazılacaktı.⁴

Adları temessük, tahvîl veya senet gibi farklı olsa da ve ne maksatla verilse de bu tür belgelerin ortak özellikleri vardır. Esas metin daima kâğıdın alt yarısında yer alır. Metin, her şeyi açık şekilde ama aynı zamanda fazla ayrıntıya girmeden sadece gerekli bilgileri içermek üzere kısa olarak kaleme alınmıştır. Altta tarih, imza ve mühür yahut sadece mühür bulunur. Borç rakamlarının metin içindekinden başka çoğunlukla kâğıdın üst yarısına izahat da verilmek üzere rakam ve yazıyla yazıldığı görülür. Geç tarihlerde, bu tip belgeler için damgalı kâğıtlar kullanılmıştır.⁵

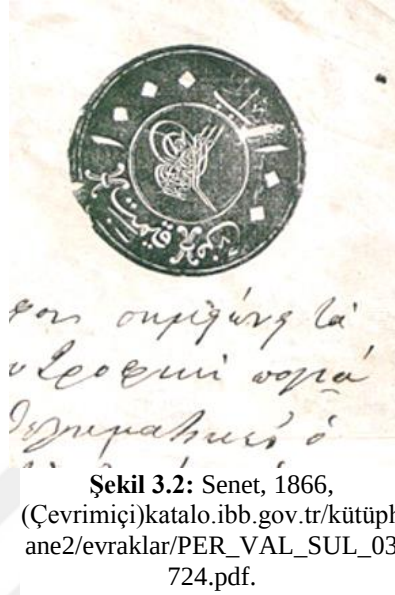
Şekil 3.1: Soğuk evrak-ı sahiha damgası, BOA, A.MKT., No:122/52.

Damgalı evrak-ı sahiha uygulamasında kullanılan soğuk damganın bulabildiğimiz en net hali yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi renksiz, desenli ve köşeli bir çerçeve içerisinde “varaka-i sahiha” yazılı bu damga ile evrak-ı sahiha belgeleri damgalanırdı.

³ **Düstur**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1289, 1. Tertip, C.II, s. 89, (1. Bent).

⁴ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 91, (11. Bent).

⁵ Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1994, s. 294.

Şekil 3.2: Senet, 1866,
(Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SUL_03724.pdf.

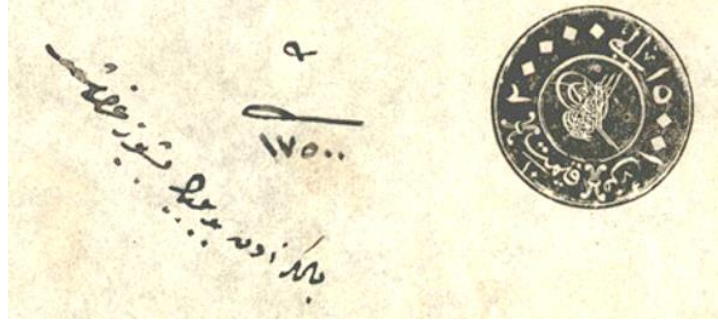
Latin harfleriyle yazılmış olan şekildeki senet, 1866 yılına aittir. Senet üzerine vurulmuş mühür kâğıdın sağ üst köşesinde bulunmaktadır. Mührün içerisinde dönemin padişahının tuğrası bulunmaktadır. Mühür üzerinde senedin 100 kuruştan 1000 kuruşa kadar meblağı havi olan evrak üzerine düzenlendiği ve kıymeti, tarifeye uygun şekilde 1 kuruş olarak yazılmıştır.

3.2.1.1. Makbuz Senedi

Hazineye, mal sandıklarına, mal ve hükümet memurlarına verilecek taahhüt ve makbuz senetleri dahi varaka-i sahihaya yazılacaktı.⁶ Bir kira anlaşması sonunda kira bedelinin alındığını göstermek üzere mal sahibi tarafından bir senet verilirdi. Bu senet için, borç senedinin yazıldığı damgalı kâğıt kullanılabileceği gibi damga yerine pul yapıştırılmış bir kâğıda da yazılırdı.⁷ Makbuz senedi evrak-ı nisbye tarifesine tâbi idi. Fakat makbuz senedinin çeşitleri olan kişiler arası makbuz senedi, posta makbuz senedi, telgraf makbuz senedi evrak-ı maktûa tarifesine tâbi idi.

⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 89, (2. Bent).

⁷ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 294.

Şekil 3.3: Makbuz senedi,
(Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SU
L_04246.pdf.

Makbuz senetleri değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin yukarıdaki belge tarihi üzerinde yazılı olmayan bir makbuz senedi örneğidir. Mühür kâğıdın sağ üst köşesine vurulmuştur. 15.001 ile 20.000 arasındaki meblağları içeren işlemler için düzenlenmiş evraktır. Bu meblağ aralığı ortasında tuğra bulunan mührün içerisinde bulunmaktadır. Kâğıdın kıymeti 10 kuruştur. Makbuz senedinin hangi meblağ için düzenlendiği de evrakta hem yazıyla hem rakamla belirtilmiştir.

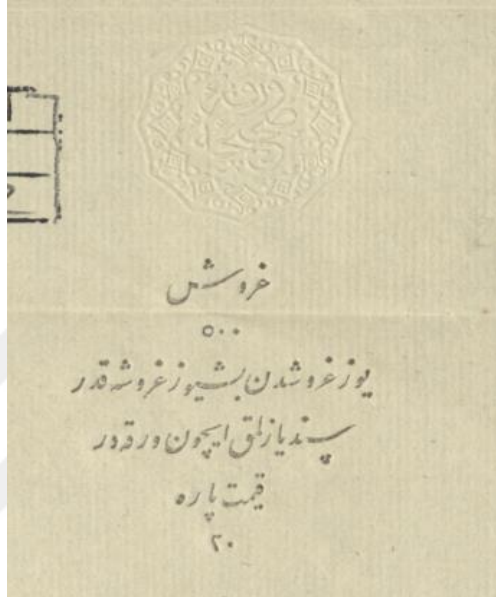

Şekil 3.4: Makbuz senedi, 10 Zilkade 1282,
(Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL
_SUL_03402.pdf.

Bir diğer örnek ise evrak-ı maktûa sınıfına tâbi olan bir makbuz senedi örneğidir. Bu nedenle mührün etrafında meblağ değil; “varaka-i sahiha-i maktûa” yazmaktadır. Kâğıdın bahası ise sadece alt kısımda “kıymeti 10” şeklinde rakamla belirtilmiştir. Damga mührünün altında “nezaret-i tamga” yazılı soğuk damga bulunmaktadır.

3.2.1.2. Kefâlet Senedi

Kefâlet, kefillik yapma, birine kefil olma manasına gelir⁸; mali anlamda ise, belirli bir paranın ödenmesine kefil olmayı ifade eder.⁹ Kefâlet senetleri hem evrak-ı nisbîye hem evrak-ı maktûa tarifesine uygun şekilde 2 çeşit olarak düzenlenmiştir.

Şekil 3.5: Kefâlet senedi (30 paralık), BOA, A.MKT, No: 112/51, 28 Şubat 1848.

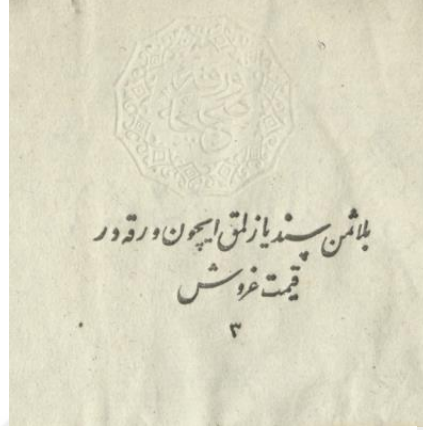
Yukarıdaki şekil evrak-ı sahiha-i nisbîye ait bir kefâlet senedi örneğidir. Kâğıdın üst kısmında orta hizasında “varaka-i sahiha” yazılı soğuk damga bulunur. İşlem yapılacak en yüksek meblağ 500 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu miktar yazı ile “yüz guruştan beş yüz guruşa kadar senet yazılmak için varakadır”, “kıymet-i pare 30” şeklinde belirtilmiştir.

Yine 1848 yılına ait başka bir kefâlet senedi örneği aşağıdaki şekilde verilmiştir. Bu senette meblağ aralığı bulunmamaktadır. Soğuk damga altında “yüz guruştan bin guruşa kadar senet yazılmak için varakadır” ibaresi yerine, “bila-semen senet yazılmak için varakadır” ibaresiyle hem bir varaka-i maktûa sınıfına dahil olan senet olduğunu

⁸ Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 25. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2008, s. 502.

⁹ Mehmet Zeki Pakalın, “Kefâlet-i Maliye”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II, s. 236.

hem de üzerinde meblağ bulunmayan her senet işlemi için kullanılabileceğini belirtmektedir. Kâğıt bahası ise “kıymet-i guruş 3” şeklinde yazılarak belirtilmiştir.

Şekil 3.6: Kefâlet senedi (3 kuruşluk), BOA, MVL, 62/37, 24 Eylül 1848.

1871 yılına ait bir kefâlet senedinde ise soğuk damganın uygulamadan kaldırılıp, yerine siyah mürekkepten ortasında tuğra bulunan, etrafında meblağ ve kuruşu yazan mühür basılmıştır. 100 kuruştan 1000 kuruşa kadar meblağı içeren işlemler için kullanılacak olan bu senedin kâğıt bahası da 1 kuruştur.

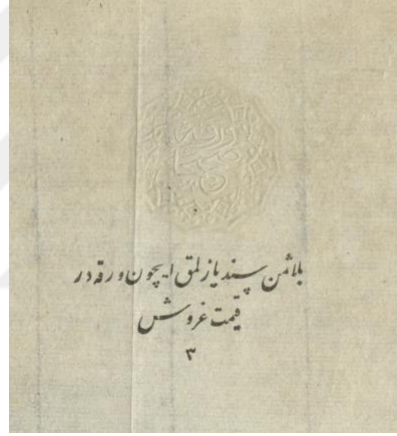

Şekil 3.7: Kefâlet senedi, BOA, YB.021, 67/176, 10 Ağustos 1871.

3.2.1.3. İbrâ Senedi

İbrâ; alacak verecek kalmadığını göstermek için yapılan işleme denir.¹⁰ Evrak-ı nisbîyeye tâbi olan ibrâ senedinin, kişiler arasında olanları ise evrak-ı maktûa tarifesine tâbidir.

Evrak-ı sahiha tedavüle konulduktan iki yıl sonrasına ait bir ibrâ senedi örneğidir. Yine evrak-ı sahiha-i maktûa sınıfına giren bir evraktır. “varaka-i sahiha” yazılı soğuk damganın altında “bila-semen senet yazılmak için varakadır, kıymet-guruş 3” yazmaktadır. Sadece ibrâ senedi değil, kefâlet gibi başka senet türleri için de kullanılabilir.

Şekil 3.8: İbrâ senedi, BOA, A.MKT., 98/35, 10 Ekim 1847.

3.2.1.4. Taahhüt Senedi

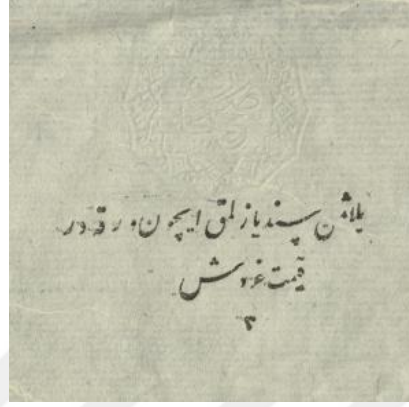
Temessük; borç senedi¹¹, muahede, sulhname vb. resmi ve devlet tarafından verilen mühürlü kâğıt anlamına gelir.¹² Taahhüt temessükü; müteahhitlerle mültezimlerin ve kefil olan sarrafların hazineye ve mal sandıklarına verdikleri senet

¹⁰ Mehmet Zeki Pakalın, “İbrâ”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II s.13.

¹¹ Develioğlu, **a.g.e.**, s. 1073.

¹² Mehmet Zeki Pakalın, “Temessük”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 453.

ve kefâletnameler hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunlar taahhüt yerine getirildikten sonra sahiplerine geri verilirdi.¹³

Şekil 3.9: Taahhüt senedi, BOA, MVL, 254/35, 6 Mart 1853.

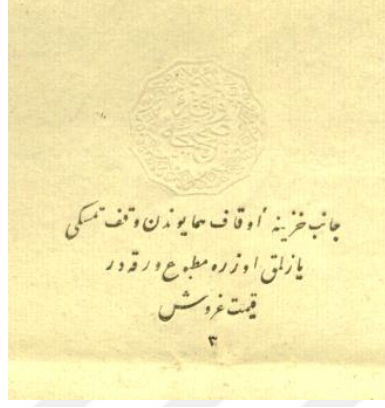
Şekildeki senet örneği 1853 yılına aittir. Kullanılan evrakın evrak-ı sahihaya tâbi olduğunu belirten işaretler kâğıdın üst kısmında orta hizasında bulunmaktadır. Öncelikle içerisinde “varaka-i sahiha” yazan bir soğuk damga vurulmuştur. Bu damganın hemen altına belgenin ne tür için kullanılacağını ve kaç kuruş olduğunu belirten açıklama yazı ile “bila-semen sened yazılmak için varakadır”, “kıymet-i gurus 3” şeklinde yazılmıştır. Bila semen ibaresiyle, bu senet kâğıdının üzerinde meblağı bulunmayan yani evrak-ı nisbîye sınıfına girmeyen her senet için kullanılabilir olduğu belirtilmiştir.

3.2.1.5. Vakıf Temessükü

Vakıf temessükü ise vakıfların kendi işlemlerinde kullandıkları senetlere denir. aşağıda bulunan şekil 1856 yılına ait vakıf temessükü örneğidir. Damga, soğuk damga şeklindedir; yine varaka-i sahiha damgasıdır. Üzerinde açıklama olarak “cenab-ı

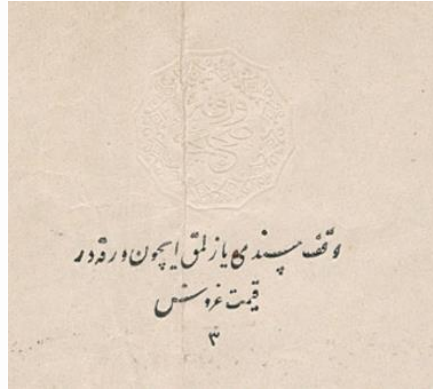
¹³ Mehmet Zeki Pakalın, “Taahhüt Temessükü”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 363.

hazine-i evkaf-ı hümayun vakıf temessükü yazılmak üzere matbu varakadır, “kıymet-i guruş 3” yazılıdır.

Şekil 3.10: Vakıf temessükü, BOA KB.MAA.FE, 4/2523, 3 Ağustos 1856.

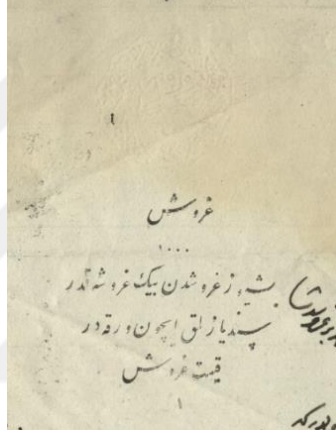
1851 yılına ait bu evrak senet türüne ait bir vakıf senedidir. Belge temessük kaydı olarak isimlendirilmiştir. Belgenin üst kısmında orta hizasında “evrak-ı sahiha” yazan soğuk damga bulunmaktadır. Hemen altında “vakıf senedi yazmak için varakadır” onun altında da “kıymet-i guruş 3” bilgisi yer almaktadır.

Şekil 3.11: Temessük kaydı, 19 Rebiyülevvel 12672(22 Ocak 1851), (Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SUL_01225.pdf.

3.2.1.6. Borç Senedi

Alt tarafta örneği bulunan borç senedini incelediğimizde belli bir meblağ aralığı görüyoruz. Bu aralığın verilmesi, aynı zamanda bize düzenlenmiş olan borç senedinin evrak-ı nisbîyeye ait olduğu bilgisini veriyor. Kâğıt üzerinde yine orta hiza üst kısımda bir adet “varaka-i sahiha” yazılı soğuk damga bulunuyor. Hemen altında “guruş 1000” yazısı ile belgenin en fazla bin kuruşluk muameleler için kullanılacağı; “beş yüz guruştan bin guruşa kadar senet yazılmak için varakadır” yazısı ile ne için kullanılacağı; “kıymet-i guruş 1” yazısı ile kâğıdın satış fiyatı belirtilmiştir.

Şekil 3.12: Borç senedi, BOA, A.M., 24/78, 29 Mayıs 1861.

1866 yılına ait borç senedi örneğine baktığımızda bir önceki örnek ile arasında farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Bu örnekte soğuk damganın yerini siyah mürekkepten oluşan bir damga mührü almıştır. Mühür siyah zemin üzerine beyaz renkte yazılardan oluşmaktadır. Bilgiler mührün içinde bulunmaktadır. Mührün ortasında tuğra, tuğranın etrafında “100 ila 1000” ve “kıymet 1” yazısı vardır. Mühür içinde meblağın belirtiliyor olması bu evrakın da evrak-ı nisbîyeye sınıfına dahil

Şekil 3.13: Borç senedi, BOA, KB.MAA.FE, 12/8217, 3 Mart 1866.

olduğunu gösteriyor. Ayrıca mührün yan tarafında ödenen borca dair açıklama yazısı da bulunmaktadır.

1881 yılına ait borç senedinde damga mührü görmekteyiz. Bu geç döneme ait mühürler şekil itibariyle daha nizami bir haldedir. Mührün üzerindeki yazılar beyaz zemin üzerine siyah mürekkep ile yazıldığı için daha belirgin ve okunaklı gözükmemektedir. Tuğranın bulunduğu orta kısmın zemini siyah tuğra beyaz mürekkep ile basılmıştır. Daha önceki tarihlere ait damga mühürlerinin her yeri siyah zemin üzerine beyaz yazı şeklindeydi. Sağ tarafta meblağın başlangıcı “min”, meblağın bitişi ise sol tarafta “ila” ifadeleriyle ve rakamlarla belirtilmiştir. Üst kısımda rakamla “5”, alt kısımda tamamen yazı ile “bahası beş guruşdur” şeklinde belirtilmiştir. Damga mührü altında ay-yıldızlı “tamga-i devlet-i aliyye” yazılı soğuk damga bulunmaktadır.

Şekil 3.14: Borç senedi,
BOA, YEE, 142/239, 03
Recep 1298(1881).

3.2.1.7. Havâle Senedi

Evrak-ı nisbîye tâbi olan bir havâle senedi örneğidir. Mühre dikkatli şekilde baktığımızda, diğer tuğralı mühürlerle arasında fark olduğunu görüyoruz. Diğer mühürlerde meblağ arlığı direk rakamlarla verilir ve kâğıt ücreti “kıymeti 1” ifadesiyle

belirtilirdi. Bu mühürde meblağların yanında harfler görmekteyiz. Kâğıdın ücreti ise “bahası on beş guruştur” ifadesiyle tamamen yazı ile, mührün üst kısmında da “15” ile rakamla belirtilmiştir. Tuğralı siyah mührün altında bir soğuk damga bulunmaktadır. Bu soğuk damga içerisinde “tamga-i devlet-i aliyye” yazmaktadır. Bu yazının üzerinde ay ve yıldız bulunmaktadır.

Şekil 3.15: Havâle senedi, 23 Kânûn-ı Evvel 1292, Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SUL_01210.pdf.

3.2.2. Hüccet

Hüccet; hâkim huzurunda ikrar ve takrîr ve akit ve vasi tayini, bir hususa izin verilmesi gibi hükmü ihtiva etmeyen hususlar hakkındaki belgeleri ifade eden bir tabirdir. Eskiden bir hükmü içersin içermesin hâkim (kadı) tarafından hukuki bir olaya dair düzenlenen belgeye bu isim verilirdi. Şer’iyye mahkemelerinden verilen hüccetler talik yazı ile yazılırdı. Bu belgelerde hâkimin imzası belgenin altında değil üstünde bulunurdu. Cem’i hüccedir.¹⁴ Osmanlı diplomatiğinde ise şer’i mahkemeler tarafından verilen, hüküm içermeyen; sadece kadı huzurunda iki tarafın anlaşmaya vardıklarına dair kadının onayını içeren bir belgedir. Hüccetler, çok çeşitli konuların tespiti için

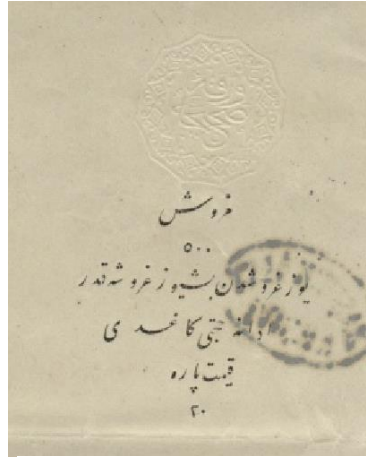
¹⁴ Mehmet Zeki Pakalın, “Hüccet”, **OTDTS**, 16. bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.I, s. 865.

düzenlenmiş olup kadılar tarafından düzenlenen bir nevi noterlik belgeleri olarak kabul edilebilir. Hüccetler, kadı huzurunda tespiti yaptıran şahsın eline verildikten sonra şer’iyye sicillerine de işlenirdi. Bunlarda yapılan tespitlere göre, alım-satım, kira, nafaka, vekalet, vasiyet, kefâlet, şehadet, ferâğ (kat’i veya şartlı), borç, hibe, rüşdün isbatı, nezir, keşif, sulh, irsaliye, vs. konularda hüccetler bulunmaktadır.¹⁵

Şeriyye mahkemelerinden verilen her çeşit hüccet varaka-i sahihaya yazılacaktır.¹⁶ Şeriye mahkemelerinden verilecek idâne ve bey’ ü şirâ hüccetlerinin yazılması için bir çeşit varaka-i nisbîye düzenlenmiş ve bu iki çeşit hüccetten hangisi olursa olsun varaka-i nisbîye yazılacaktır. İzin, muhalaa, vekalet, nafaka, vesayet, musalaha ve ibrâ hüccetleri yazılmak için bir çeşit varaka-i maktûa düzenlenmiş ve bu çeşit hüccetler varaka-i maktûaya yazılacaktır.¹⁷

3.2.2.1. İdâne ve Bey’ ü şirâ Hücceti

İdâne; borç, ödünç verme¹⁸ anlamına gelmektedir. Bey’ ü şirâ; alım satım demektir.¹⁹ Borç verme, alım-satım muameleleri için düzenlenen hüccetlerdir.

Şekil 3.16: İdâne hücceti, A.M., 20/48, 24 Ekim 1859.

¹⁵ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 350.

¹⁶ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 89, (3. Bent).

¹⁷ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 91, (13. Bent).

¹⁸ Develioğlu, **a.g.e.**, s. 409.

¹⁹ Develioğlu, **a.g.e.**, s. 999.

İdâne hüccet örneğinde “varaka-i sahiha” yazılı soğuk damga ile en fazla kaç kuruşluk işlem yapılacağını belirten “guruş 500” yazısı vardır. Bunların altında “yüz guruştan beş yüz guruşa kadar idâne hücceti kâğıdı”, “kıymet-i pare 20” yazmaktadır. İşlem yapılacağı meblağ aralığını vermiş olmasından da anlaşılacağı üzere bu hüccet örneği varaka-i sahiha-i nisbîyeye tâbidir.

1864 yılına ait bu örnekte soğuk damga yerine, siyah mürekkepten hazırlanmış mühür bulunmaktadır. Mühür diğer mühürler gibi ortasında tuğra, tuğra etrafında meblağ aralığı ve kâğıt bahası yazısından oluşmaktadır. Mührün altında kâğıdın türü ve bahası “on beş bin bir guruştan yirmi bin guruşa kadar idâne ve bey’ ü şirâ hücceti yazılmak için varaka-i nisbîyedir”, “kıymet-i guruş 10” şeklinde belirtilmiştir. Ve dikkat çeken bir nokta da açıklama kısmında belgenin varaka-i nisbîyeye ait olduğu belirtilmiştir.

Şekil 3.17: İdâne ve bey’ ü şirâ hücceti,
BOA, KB.MAA.FE, 4/2520, 14 Temmuz
1864.

Aşağıdaki şekilde yine mühür vurulması şeklinde basılmış bir hüccet örneği verilmiştir. Özellik bakımından bir üsteki örnekle aynıdır. Farklı olan kısmı meblağ aralığı ile kâğıt bahasıdır. Bu belgede “yüz guruştan bin guruşa kadar idâne ve bey’ ü şirâ hücceti yazılmak için varaka-i nisbîyedir” ve “kıymet-i pare 20” ibaresi yer alır.

درت بیک برغوشدن اتی بیک غروشه قدر اوانه پنج و شش
و شتر اتجی یازلق ایچون ورقه پیه در
قیمت پاره
۲۰

Şekil 3.18: İdâne ve bey' ü şirâ hücceti, BOA, KB.MAA.FE, 4/25252, 3 Eylül 1868.

Artık resmi olarak evrak-ı sahihanın son kullanım dönemlerine ait bu hüccet örneğinde; yine meblağ ve kâğıt bahası konusunda farklılıklar görülmemektedir. Bu belgedeki meblağ aralığı “dört bin bir guruştan altı bin guruşa kadar idâne ve bey’ ü şirâ hücceti yazılmak için varaka-i nisbîyedir”, kıymeti ise “kıymet-i guruş 3” şeklinde yazılmıştır. Daha önce değindiğimiz gibi, yapılacak işlemin meblağına göre evrak bahası da değişiyordu. Son üç örnekte bu durum açık şekilde anlaşılmaktadır. Meblağ aralığındaki değerler arttıkça kâğıt bahası da yükselme göstermektedir.

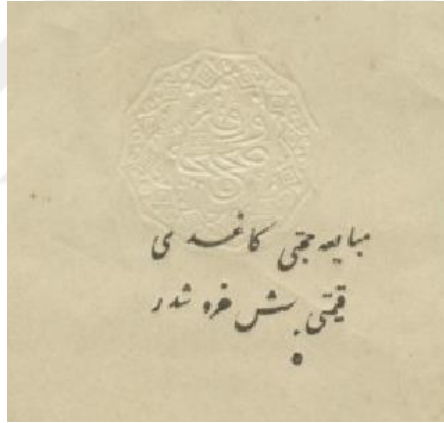
درت بیک برغوشدن اتی بیک غروشه قدر اوانه پنج و شش
و شتر اتجی یازلق ایچون ورقه پیه در
قیمت غروش
۳

Şekil 3.19: İdâne ve bey' ü şirâ hücceti, BOA, YEE, 52/21, 29 Eylül 1872.

3.2.2.2. Mübayaa Hüccti

Hücct türlerinden biri de mübayaa hücctidir. Mübayaa, satın almak demektir.²⁰ Mübayaa hüccti ise satın alındığını gösteren vesika manasına gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi idâne ve bey' ü şirâ hücctleri dışındaki tüm hücctler varaka-i maktûaya tâbi olduğu için mübayaa hüccti de varaka-i maktûa sınıfındandır. Aşağıda örneği verilen hücct kâğıdının üst kısım orta hizasında, içerisinde “varaka-i sahiha” yazılı bir soğuk damga basılıdır. Soğuk damganın altında “mübayaa hüccti kâğıdı”, “kıymeti beş guruştur 5” yazılıdır. Üzerinde genel bir ifade kullanılmadığı için bu kâğıt sadece mübayaa hüccti olarak kullanılabilir. Diğer belgelerden bir farklı nokta da kıymetinin hem yazıyla hem de rakamla yazılmış olmasıdır.

Şekil 3.20: Mübayaa hüccti, BOA, YEE.KP, 1/3, 5 Nisan 1862.

3.2.3. Arzuhal

Arzuhal, bir dilek veya şikâyet bildirmek üzere alttan üste yazılan ve bugünkü karşılığı dilekçe olan belge türüdür. Aslında arzla benzer yönleri bulunmakla birlikte; sunan şahıslar, belge şekli ve yazılış bakımı itibariyle aralarında bazı farklar vardır. Arz, genellikle devlet görevlilerinin resmi, arzuhal ise reaya ve askeri sınıfın şahsi dilekçeleri idi.²¹

²⁰ Develioğlu, a.g.e., s. 700.

²¹ Kütükoğlu, a.g.e., s. 303.

XIX. yüzyıl ortalarında damga nizamnamesiyle beraber arzuhallerde de birtakım değişiklikler yapıldı. 1861’de tezkire ve takrîrler gibi arzuhallerinde soğuk damga ile damgalanmış kâğıtlara yazılması mecburiyeti getirildi. Arzuhal yazmaya mahsus bu tür damgalı kâğıtlar “varaka-i matbua” olarak da isimlendirilmiştir. Arzuhal yazılmak üzere hazırlanan matbu varakalardan biri 28,5x38,5 cm, diğeri 41x55 cm olmak üzere iki farklı ebattadır. Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi ile damgalı varaka-i sahiha grubu içinde yer alan arzuhaller, i’lâmlar gibi miri battal kâğıdı denilen kâğıdı ¼ tabakasına basılıyor, evrak-ı sahiha türü için de âdi arzuhal ve hünkârî arzuhal kâğıdı olarak ikiye ayrılıyordu.²²Tanzimat sonrası farklı ebattaki kâğıtlara farklı şekillerde yazıldıkları görülen arzuhaller; yazılış ve düzenleniş biçimlerine göre mahzar (arz-ı mahzar), müzekkere arzuhal, telgraf arzuhal, fotoğrafı arzuhal, matbu arzuhal gibi isimler almışlardır.²³

19 yüzyıl ortalarına kadar arzuhallerde tarih bulunmazdı. 1846 başlarında, evrakın tarih taşımaması mahzurları göz önüne alınarak gerek daireler arası yazışmalar gerekse resmi ve hususi maruzata tarih atılması şartı getirildi.²⁴ Bazı arzuhalciler sadaka arzuhalini de damgalı evrak-ı sahihaya yazıyordu. Bunun uygun olmayacağından sadaka için yazılan arzuhallerin damgalı kâğıda yazılmaması, Deavi Nezareti tarafından arzuhalcilerle bildirilmiştir.²⁵

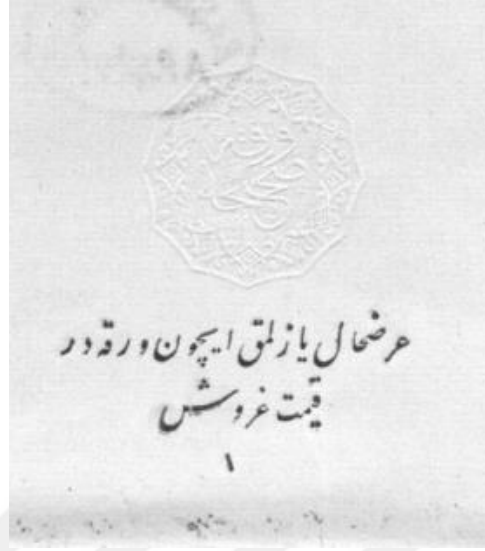
Aşağıdaki arzuhal örneği, evrak-ı sahihanın kullanılmaya başladıktan sonraki ilk örneklerden biridir. Arzuhal kâğıdının üzerinde “varaka-i sahiha” yazan soğuk damga bulunmaktadır. Hemen altında ise “arzuhal yazılmak için varakadır”, “kıymet-i gurus 1” bilgisi yer almaktadır. Bu ibareden de anlaşılacağı üzere bu kâğıt sadece arzuhal yazmak için kullanılmaktadır.

²² Gülden Sarıyıldız, **Sokak Yazıcıları: Osmanlılarda Arzuhaller ve Arzuhalciler**, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010, s. 38.

²³ Sarıyıldız, **a.g.e.**, s. 44.

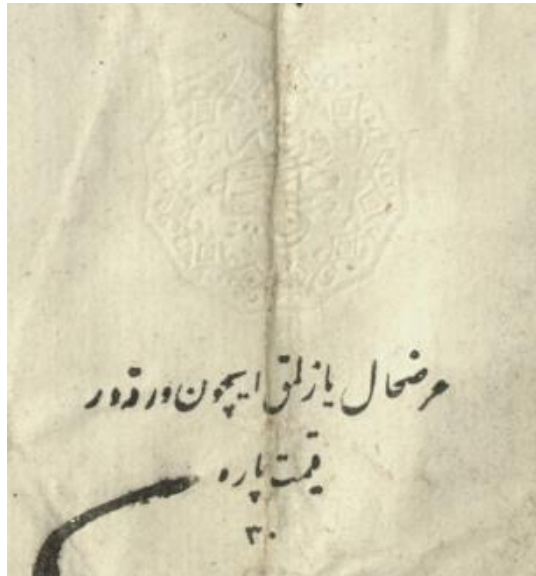
²⁴ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 306.

²⁵ BOA, A.MKT, No:55/47, 3 Zilhicce 1262.

Şekil 3.21: Arzuhal (1 kuruşluk), BOA, İ.DH., 117/5919, 11 Şubat 1846.

Aşağıda bulunan şekil, yukarıda verilen arzuhal örneği ile aynı yıla ait ve aynı özelliklere sahip fakat fiyat olarak 30 paralık bir arzuhal örneğidir. Soğuk damga içerisinde yine “varaka-i sahiha” yazmaktadır. Damganın hemen altında “arzuhal yazılmak için varakadır” yazmaktadır. Bu yazı altında da “kıymeti pare” ve rakamla “30” yazmaktadır.

Şekil 3.22: Arzuhal (30 paralık), BOA, A.DVN, 18/12, 15 Eylül 1846.

1872 senesine ait olan bir arzuhal örneğinin, evrak-ı sahiha olduğunu gösteren kısma baktığımızda farklı bir soğuk damga ile karşılaşyoruz. Bu tarihe kadarki örneklerde “varaka-i sahiha” yazılı soğuk damga mevcutken bu örnekte, “varak-ı arzuhal” yazılı soğuk damga bulunmaktadır. Damga altında ise “kıymet-i guruş 2” yazmaktadır. Soğuk damga içerisinde zaten ne kâğıdı olduğu belirtildiği için yeniden yazılmaya gerek duyulmamış ve sadece kâğıt bahası belirtilmiştir. Kıymetini belirten yazının altında da bir adet soğuk damga bulunmaktadır. Damga içerisinde “nezaret-i damga” yazmaktadır.

Şekil 3.23: Arzuhal (2 kuruşluk), 17 Zilkade 1288(1872), Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/P ER_VAL_SUL_01648.pdf.

Birçok örneği bulunan arzuhal kâğıtlarından biri de şekil 24’de olduğu gibidir. Bu tarzdaki arzuhallere 1873 tarihinden sonra rastlanmaktadır. Kâğıdın sağ üst köşesinde siyah mürekkepten oluşan mühür bulunmaktadır. Bu mührün tam ortasında tuğra vardır. Tuğranın etrafında kâğıt adı ve bahasının bilgileri bulunmaktadır. Mührün yan kısımlarında evrak- sahihanın hangi cinse ait olduğu, yani “arzuhal varakası” yazmaktadır. Kâğıdın bahası mührün içinde alt kısmında yazıyla “bahası bir guruştur” şeklinde; üst kısmında ise rakamla “1” şeklinde belirtilmektedir. Evrakın hangi cins ve kaç kuruş olduğunu belirten siyah mührün altında bir adet de soğuk

damga bulunmaktadır. Soğuk damgada ay-yıldız ile kurum bilgisi “Tamga-i Devlet-i Aliyye” yazısı bulunmaktadır.

Şekil 3.24: Arzuhal, BOA; ŞD, 288/31, 05 Safer 1292(1873).

3.2.3. İ'lâm

“İ'lâm; bildirmek, bildirilmek demektir. Cem'i i'lâmâtır.”²⁶ Bir davanın, mahkemece nasıl bir karara bağlandığını gösteren resmî belgedir. İ'lâmât -ı şer'iyye ise, şer'iyye mahkemelerinden nikah, nafaka vesaireye dair verilen i'lâm türleridir. İ'lâmât -ı nizamiyye ise nizamiye mahkemelerinden çıkan i'lâmlara denir.²⁷

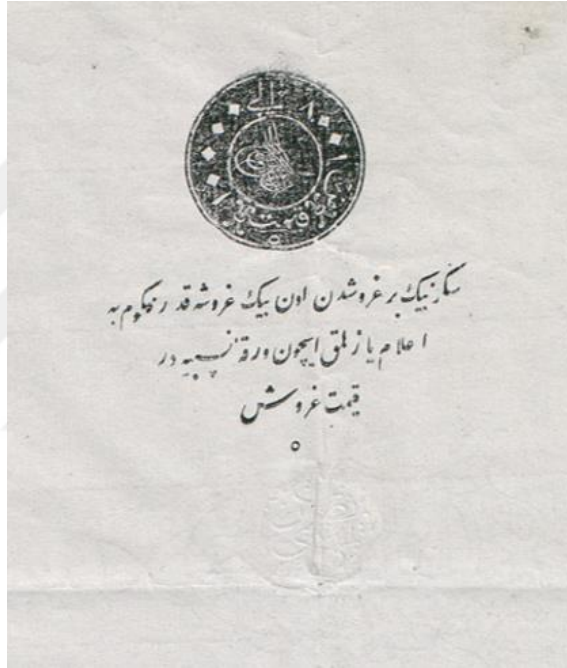
Osmanlı diplomatiğinde kadıların şer'i mahkemeye ulaşan bir dava kararının onayını almak için şeyhülislamlığa veya herhangi bir konuda bilgi vermek üzere üst

²⁶ Pakalın, “İlam”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II, s. 51.

²⁷ Develioğlu, **a.g.e.**, s. 427.

makamlara yazdıkları resmi yazılar için de i'lâm tabiri kullanılmıştır. Bir konuda bilgi vermek üzere üst makamlara yazılan i'lâmlar, arz mahiyetindedir.²⁸

Evrak-ı Sahiha Nizamnamesinden sonra, diğer birçok belge gibi, i'lâmlarda damgalı kâğıtlara yazılmaya başlanmıştır. Ticaret, memleket ve diğer meclislerden; şahıslar arasında olan davaya verilen i'lâmlar varaka-i sahihaya yazılacaktır.²⁹ İ'lâmât yazılması için bir varaka-i nisbîye ve bir de varaka-i maktûa düzenlenmiştir. İ'lâmlar; işin cinsine göre bu varakalara yazılacaktır.³⁰

Şekil 3.25: i'lâm, 10 Şubat 1290 (22 şubat 1875), Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PE_R_VAL_SUL_00676.pdf.

1875 yılında düzenlenmiş i'lâm örneğidir. İlmühaber belgelerindeki usul bu belgede de uygulanmıştır. Fakat i'lâm belgesinde tüm bu nişaneler belgenin sağ üst köşesine değil, üst kısmında orta hizasında bulunmaktadır. Yine ortasında tuğra bulunan bir mühür vardır. Mührün etrafında evrakın hangi meblağlar arasındaki

²⁸ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 345.

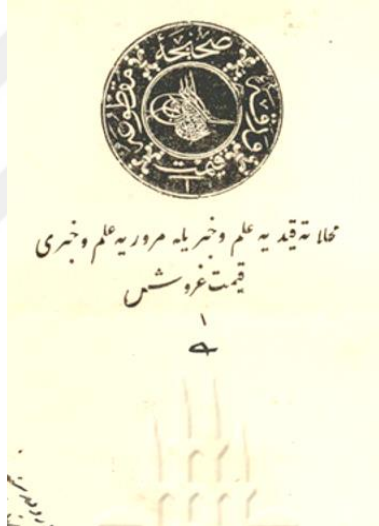
²⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 89, (4. Bent).

³⁰ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 91-92, (13. Bent).

işlemler için uygulanacağı rakamlarla belirtilmiştir. Rakamların yanında “kıymeti 5” ibaresiyle de belgenin ederi belirtilmiştir. Mührün hemen altında belgenin ne kadar meblağ ve hangi işlemler için kullanılacağı yazı ile “sekiz bin bir guruştan on bin guruşa kadar mahkûm bihe i’lâm yazılmak için varaka-i nisbîyedir, kıymet-i guruş 5” şeklinde açıklanmıştır. Hemen bu yazının altında da “nezaret-i tamga” yazılı soğuk damga bulunmaktadır.

3.2.4. İlmühaber

“Bir daireden diğer daire veya dairelere, herhangi bir husus, bir karar veya bir hükmü bildirmek üzere yazılan belgelere “ilmühaber” adı verilir.”³¹ Sonraları bu ismin yerine <müzekkere> tabiri kullanılırdı.³²

Şekil 3.26: Kaydiyye ilmühaberi, 17 Rebiyülevvel 1279 (12 eylül 1862), Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SUL_03373.pdf.

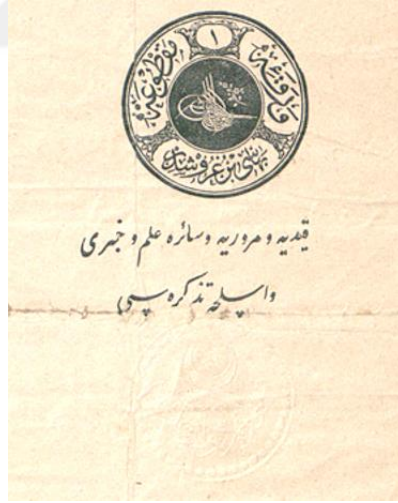
Yukarıda bulunan şekil 1862 senesine ait kayıt ve mürur ilmühaber örneğidir. Bu belge türünde belgeyi tanımlayan; mühür, belgenin ne için kullanılacağı bilgisi ve

³¹ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 295.

³² Mehmet Zeki Pakalın, “İlmühaber”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II, s. 57.

soğuk damga bulunmaktadır. Siyah mürekkep ile basılmış mührün ortasında yine diğer mühürlerde olduğu gibi tuğra bulunmaktadır. Tuğranın etrafını çevreleyen kısımda “varaka-i sahiha-i maktûa” yazmaktadır. Tuğranın tam altında orta hizada kâğıdın bedeli “kıymeti 1” şeklinde belirtilmiştir. Mührün altında belgenin hangi işlemler için kullanılacağını belirten “mahallata kaydiyye ilmühaberiyle müruriyye ilmühaberi” yazmaktadır. Bu yazının hemen altında da “kıymet-i gurus 1” yazısı bulunmaktadır.

Kayıtlarda vefat ilmühaberi olarak geçen bu evrak-ı sahiha 1879 yılına aittir. Geç tarihli damga mührüne sahiptir. Nisbî evrak-ı sahihaya tâbi olan evraklarda rakamların yazılı olduğu kısımda bu sefer evrak-ı sahiha-i maktûaya tâbi olduğunu belirten ibare bulunmaktadır. Mührün ortasında bulunan tuğranın sağ tarafında “varaka-i”, sol tarafında “maktûa”, üst kısmında rakamla “1”, alt kısmında ise “bahası bir gurusdur” yazıları vardır. Mührün altında ise “kaydiyye ve müruriyye vesaire ilmühaberi ve esliha tezkire senedi” yazmaktadır. Bu yazı altında “tamga-i devlet-i aliyye” soğuk damgası basılıdır.

Şekil 3.27: İlmühaber, 19 Zilkade 1296(1879), Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane2/evraklar/PER_VAL_SUL_01918.pdf.

3.2.5. Taktîr

“Arabça “karar” dan tef’îl vezninde bir kelime olan “takrir” “yerleştirme”, “sağlamlaştırma”, “anlatma” manalarına gelir. Diplomatik bakımdan ise takrir, bir işi

yazılı olarak ilgili mercie bildiren bir tür belge için kullanılmıştır. Bu merci, padişah veya sadrazam olacağı gibi daha alt kademede bir vazifeli de olabilirdi.”³³

Takrîr yazmak için kullanılan kâğıtlara bakıldığında, takrîr kâğıdı adı verilen bir kâğıda rastlanmaktadır. Hatta bunun büyük ve küçük boyları vardır. Ancak bu kâğıdın, adı takrîrlik olsa da sadece takrîrlerde değil, diğer belgelerde de kullanıldığı anlaşılmaktadır.³⁴ Takrîrlik kâğıt; iyi cinsten olan, uzunluğu genişliğinden fazla olan kâğıt türüdür. Çoğunlukla tek olsa da çift olanları da vardır ve takrîrlik kâğıdın çift olanlarına <çifte takrîrlik> kâğıt denilirdi. Takrîrler aslında bu türlü kâğıtlara yazıldığı için bu ad verilmiştir.³⁵ Tanzimata kadar resmi dairelerden yazılan takrîrlerde adres, tarih ve imza yok gibidir.³⁶

3.2.6. Tezkire

“Tezkire “anmak” manasındaki “zıkr” kökünden gelir. Resmi yazışmalarda, genel olarak “aynı beldeler arasında yapılan haberleşmeler” anlamındadır. Diğer taraftan, aynı beldedeki şahıslar arasında yapılan özel haberleşmeler için de tezkire tabiri kullanılır. Tahrirat ise merkezle taşradaki birimler arasında yapılan yazışmalara verilen genel isimdir.”³⁷ Diplomatik olarak ise, aynı beldedeki resmi daireler veya şahıslar arasındaki haberleşmeler için alınan belgeler anlamına gelmektedir.³⁸ “Özellikle nezaretler döneminde, sadaret ve nezaretlerin taşradaki resmi birimlerle yaptıkları yazışmalar anlamına gelir ve İstanbul’daki nezaretlerin birbirleriyle yazışmalarından pek farklı değillerdir. Osmanlı yazışmalarındaki tezkireler; dönemlere, hazırlandıkları dairelere veya düzenleniş sebeplerine göre çok çeşitlilik gösterirler.”³⁹

³³ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 214.

³⁴ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 216.

³⁵ Pakalın, “Takrîrlik Kâğıt”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s.385.

³⁶ Pakalın, “Takrîr”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s.385.

³⁷ Orhan Sakin, **Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2014, s. 289.

³⁸ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 245.

³⁹ Sakin, **a.g.e.**, s. 289.

Hususi olarak tezkire yazmak için kullanılan kâğıtlara tezkirelik ismi verilirdi. İyi cins olan bu kâğıtlar dar ve uzundu. Daha büyük boya sahip olana < Takrîrlik> denilirdi.⁴⁰

Mürur tezkiresi; yabancı tebaa gibi Osmanlı tebaasında Osmanlı topraklarında bir yerden bir yere giderken bir seyahat belgesi almak mecburiyetindeydi. Klasik devirde seyahat izni isteyen şahsın eline “yol hükmü” denilen bir belge verilirdi. Zamanla bunun yerini “mürur tezkiresi” aldı. II. Meşrutiyete kadar memleket dışına çıkanlara pasaport verildiği gibi vilayet dışına çıkanlara da mürur tezkiresi verilirdi. Harca tâbi olan bu mürur tezkirelerine nüfus kâğıdındaki izahat yazılmakla beraber nereye ve ne için gideceği de yazılırdı.⁴¹ Mürur tezkireleri her şahsın isim ve özellikleri elle doldurulmak üzere matbu olarak hazırlanmıştı. 14 x 28 cm. ebadında bir çerçeve içinde üst iki köşede birer ay ve ortalarında altı köşeli yıldız, aralarında beyzi bir çerçeve içinde sülüs yazı ile mürur tezkiresi yazılıdır. Sol tarafta ise alttan 2,5 cm’lik bir boşluk üzerinde 2,5 x 14 cm’lik bir çerçeve içinde mürur tezkiresi verilen şahsın eşkali “sin”, “boy”, “sakal”, “bıyık ve “göz” maddelerinden ibaret olmak üzere sınırlandırılmıştır. Bunun altında defter numarası bulunmaktadır. Mürur tezkiresine bulunan şahıslar, geçtikleri yerlerde bunu ibraz eder ve aynen pasaportlara damga vurulduğu gibi kazadan çıkışta bunu gösteren bir şerh konarak ayrılış tarihi atılıp resmi mühür basılırdı.⁴² Müddeti bir sene idi.⁴³

Maliye Tezkireleri; işlem gördükleri işe göre çeşitli adlarla anılırlar. bu ad, tezkirenin stilize bir şekil almış olan ilk kelimesidir. Ekserisi 4x6; 8x12, 8x13; 9,5x15 cm. gibi küçük ebaddadır. Genellikle ön veya arka yüzlerinde mühür bulunur; kuyruklu imza taşıyanlarda vardır. Maliye tezkireleri içinde yalnız tahrir tezkiresi

⁴⁰ Pakalın, “Tezkirelik”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 492.

⁴¹ Pakalın, “Murur Tezkiresi”, **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II, s. 583.

⁴² Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 254.

⁴³ Pakalın, “Murur Tezkiresi”, **OTDTS**, C.II, s. 583.

hazineye varidat kayd edildiğini gösterir; bunun dışındakilerin hepsi çeşitli adlarla anılan masraflara aittir.⁴⁴

Tahvîl, sefere iştirak etmemek veya ölüm sebepleriyle mahlul kalan timar ve zeametlerin başka birine tevcihi yerinde kullanılır bir tabirdir. Divan-ı hümayunda bu kayıtları tutmak için teşkil edilmiş olan Tahvîl Kalemi'nden buna dair yazılan kâğıda <tahvîl tezkiresi> denilirdi. Cem'i tahvîlâtı. "Devletçe yapılan istikrazlar için verilen senetlere de <tahvîl> denilirdi."⁴⁵ Tahvîl tezkiresi; Osmanlı maliyesinde bir gelirin Ruznamçe defterlerine kaydedilmesi için muhasebe, cizye ve mevkufat kalemlerinden tezkire verilmesi gerekirdi ki buna "tahvîl" denirdi.⁴⁶

3.2.7. Kassâm

"Kassâm: ölümlerin metrukatını (bıraktıkları şeyleri) taksim işiyle uğraşan şer'i memurlar hakkında kullanılır bir tabirdir"⁴⁷; varisler, mirasçılar arasında mirası taksim eden ve küçüklerin hakkını koruyan şeriat memurudur.⁴⁸ Kassâm defteri yazılmak için bir varaka-i nisbîye ve kassâm defteri resminde muhasebe defteri için de bir varaka-i maktûa düzenlenmiştir.⁴⁹

Aşağıda kassâm defteri yazılmak için evrak-ı sahiha örneği bulunmaktadır. Siyah zemin ve beyaz yazıdan oluşan damga mührünün içerisinde rakam ile "20001'den 25000" ve mührün aşağı tarafında "kıymeti 12,5" yazmaktadır. Damga mührünün altında ise belgenin hangi meblağ aralığı için kullanılacağı yazı ile "yirmi bin bir guruşdan yirmi beş bin guruşa kadar" ibaresiyle; belge türünün ne olduğu "kassâm defteri yazılmak için varaka-i nisbîyedir" yazısı ile belirtilmiştir. Bu bilgilendirmelerin altında kâğıt bahası "kıymet-i guruş 12,5" şeklinde açıklanmıştır. Bu açıklamaların altında "tamga-i nezaret" yazılı soğuk damga bulunmaktadır.

⁴⁴ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 257.

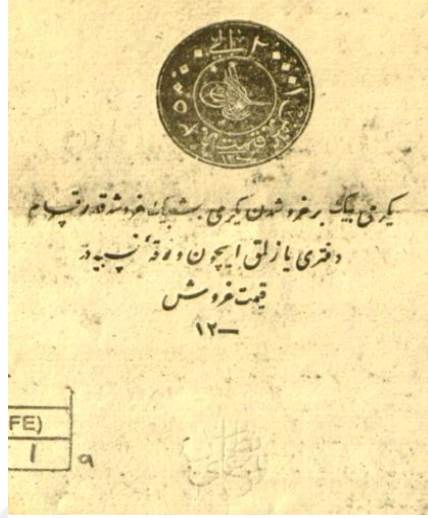
⁴⁵ Pakalın, "Tahvîl", **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III, s. 381.

⁴⁶ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 272-273.

⁴⁷ Pakalın, "Kassâm", **OTDTS**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004 C.II, s. 209.

⁴⁸ Develioğlu, **a.g.e.**, s. 494.

⁴⁹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 91, (12. Bent).

Şekil 3.28: Kassâm defteri yazılmak için varaka-i nisbîyedir, BOA; KB.MAA.FE, 4/2535, 25.09.1871.

3.2.8. Mazbata

Mazbata: arabça asıllı bir kelime olan “mazbata”, “sıkı tutma, iyi tutma”, “kayıt etme, özetini yazma” manalarını ifade eden “zabt” kökünden gelmekte ve bir meclis veya heyetin müzakerelerinin neticesini göstermek üzere bir makama hitaben kaleme alınan belgeler için kullanılmaktadır. Mazbatalar, bir hüküm ve karar, bir hususun tasdiki, bir madde hakkında danışma, bazen de durumu anlatma veya teşekkür için yazılabileceği gibi, başka çeşitli maksatlarla da kaleme alınmış olabilir. Tanzimat devrinde kurulan meclislerin müzakere ve kararlarını üst makamlara bildirmek üzere kaleme alındıklarından, mazbataların, bu devirde, sayı bakımından olduğu kadar çeşit bakımından da hayli bollaşmış oldukları görülmektedir.⁵⁰

Ticaret meclisleri, memleket meclisleri ve diğer meclislerle şahıslar arasında olan davaların mazbataları yazılmak için bir varaka-i sahiha-i nisbîye ve bir varaka-i maktûa düzenlenmiştir. O yüzden mazbatalar işlerin cinsine göre bu varakalara yazılacaktır. Kaza meclislerinden liva meclislerine, liva meclislerinden eyalet

⁵⁰ Kütükoğlu, a.g.e., s. 324.

meclislerine, liva ve eyalet meclislerinden Der-aliyeye verilen mazbatalar her ne iş üzerine olur ise olsun varaka-i maktûa kısmından olan mazbata kâğıdına yazılacaktır.⁵¹

Bu belge hem i'lâm hem mazbata hem de senet yazılmak için düzenlenmiş bir evrak-ı sahiha-i maktûadır. 1882 yılına aittir. Mührün yan taraflarında “varaka-i maktûa”, üst tarafında bahası rakamla “10”, alt tarafında ise bahası yazı ile “bahası on guruşdur” şeklinde belirtilmiştir. Damga mührünün altında “i'lâm ve mazbata ve senedât-ı saire” yazmaktadır. Bu yazının altında da “tamga-i devlet-i aliyye” yazılı, ay yıldızlı soğuk damga bulunmaktadır.

Şekil 3.29: Mazbata, 9 Recep 1299 (1882), Çevrimiçi)katalo.ibb.gov.tr/kütüphane 2/evraklar/PER_VAL_SUL_03841.pdf.

⁵¹ **Düstur**, 1. Tertip, C.II, s. 92, (14. Bent).

3.3. BAZI EYALET VE SANCAKLARDA SARF OLUNAN EVRAK-I SAHİHANIN MİKTARI CİNSİ VE BEDELİ

3.3.1. Ankara Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha

Ankara eyaletinde 1267/1850-51 ve 1272/1855-56 yıllarında sarf olunan evrak-ı sahihaların kaydedildiği defterlerin karşılaştırmalı şekilde tablosu aşağıda verilmiştir.⁵²

		1267			1272		
Yer adı	Belge adı	Mevcut	Kullanılan	Artan	Mevcut	Kullanılan	Artan
Ankara	20 paralıktan 150 kuruşluğu kadar evrak	23817	22539	1278	20120	16683	3437
	200 kuruşluk				18	18	0
	250 kuruşluk				9	8	1
	Bila-semen	509	446	63	349	216	133
	Vakıf temessükü	507	383	124	913	913	0
	Arzuhal	1748	1580	168	2012	1152	860
	20 paalıktan 60 paralığa i'lâm				2625	2386	239
	100 kuruştan 500 kuruşa kadar i'lâm	1868	1791	77			
	500 kuruştan 1000 kuruşa kadar i'lâm	971	936	35			

⁵² BOA, ML.VRD.d, No:2191, 1267; BOA, ML.VRD.d, No:2724, 1272.

	1000 kuruştan 2000 kuruşa kadar i'lâm	475	460	15			
	İdâne hücceti	320	231	89			
	20 paralıktan 3 kuruşluğa idâne hücceti				4113	3909	204
	Müsâlaha hücceti	488	483	5	391	385	6
	Muhalaâ hücceti				890	875	15
	Vekalet hücceti				150	141	9
	Nafaka hücceti				546	519	27
	Vesayet hücceti				125	125	0
	Mübayaa hücceti				541	536	5
	İbrâ hücceti	403	369	34	92	68	24
	Beyişira hücceti	850	817	33	565	522	43
	Mürasele kâğıdı				1349	1349	0
	Muhasebe defteri	912	902	10			
	Eslihaya mahsus	1358	1358	0	1210	1155	55
	İzinnameye mahsus				3466	2698	768
	Toplam	34226	32295	1931	39484	33658	5826
Nahiye-i Zir	20 paralık	42	42	0			

	6 kuruşluk	2	2	0	1	1	0
	7 kuruşluk	4	4	0	3	3	0
	8 kuruşluk	4	4	0	1	1	0
	Toplam	52	52	0	5	5	0
Kaza-i Merkez Bala	20 paralıktan 20 kuruşluğa kadar	75	75	0	65	15	50
	Tapu temessük				1	0	1
	Bila-semen				3	0	3
	Arzuhal				6	0	6
	Toplam	75	75	0	75	15	60
Kaza-i Şorba	3 kuruşluk	3	3	0			
	4 kuruşluk	2	2	0			
	5 kuruşluk	1	1	0			
	Bila-semen	1	1	0			
	Toplam	7	7	0			
Kaza-i Haymana-teyn	1 kuruşluk	1	1	0	1	1	0
	4 kuruşluk	3	3	0	2	2	0
	5 kuruşluk	2	2	0	2	2	0
	6 kuruşluk	4	4	0			
	7 kuruşluk	5	5	0	5	5	0
	8 kuruşluk	5	5	0	5	5	0
	9 kuruşluk	5	5	0	5	5	0
	10 kuruşluk	3	3	0	3	3	0
	Arzuhal	3	3	0	3	3	0
	İzinname				10	10	0

	Mürasele-i şeriye				17	17	0
	Toplam	31	31	0	53	53	0
Kaza-i Ayaş	20 paralık	179	155	24	52	5	46
	1 kuruşluk	96	83	13	32	9	23
	2 kuruşluk	50	50	0	7	2	5
	3 kuruşluk	46	41	5			
	4 kuruşluk	19	19	0	13	9	4
	5 kuruşluk	18	15	3	3	3	0
	Bila-semen	11	10	1			
	Mübayaa hücceti	4	2	2	8	4	4
	İbrâ hücceti				7	4	3
	Müsâlaha hücceti				14	11	3
	Vekalet hücceti				18	4	14
	Mahkemeye i'lâm				17	8	9
	İzinname-i şeriye				30	14	16
	Mürasele-i şeriye				59	10	49
	Nafaka hücceti	10	8	2			
	Vasi hücceti	5	2	3			
	Kassâm kâğıdı	18	17	1			
	Toplam	456	402	54	260	83	177
Kaza-i Beypazarı	20 paralıktan	572	505	67	583	402	181

	20 kuruşluğa						
	Bila-semen	9	9	0			
	Toplam	581	514	67	583	402	181
Koru Pazar-ı nallu	20 paralıktan 10 kuruşluğa	153	145	8			
	Bila-semen	36	25	11			
	Arzuhal	2	2	0			
	Hücec ve i'lâmât						
	100 kuruştan 2000 kuruşluğa	30	12	18			
	İdâne hücceti	10	8	2			
	Vekalet hücceti	10	9	1			
	Nafaka hücceti	10	10	0			
	Vesayet hücceti	10	9	1			
	İbrâ hücceti	10	10	0			
	Bey' ü şirâ hücceti	10	10	0			
	Toplam	281	240	41			
Kaza-i Günyüzü	20 paralıktan 5 kuruşluğa	136	74	62	18	11	7
	Bila-semen	1	1	0			
	Hücec ve i'lâmât						

	20 paralık i'lâm	1	1	0			
	1 kuruşluk i'lâm	4	4	0			
	60 paralık i'lâm	5	2	3			
	İdâne hücceti	5	4	1			
	Kassâm defteri	6	4	2			
	Muhalaa hücceti	4	3	1			
	Vekalet hücceti	5	2	3			
	Nafaka hücceti	7	6	1			
	Vesayet hücceti	1	1	0			
	İbrâ hücceti	0	0	0			
	Mübayaa hücceti	34	21	13			
	İzinname kâğıdı				6	0	6
	Müraseleye mahsus				78	21	57
	Eslihaya mahsus	30	25	5	21	0	21
	Toplam	239	148	91	123	32	91
Kaza-i Konur	20 paralık	20	20	0	20	0	20
	1 kuruşluk	10	10	0	10	5	5
	2 kuruşluk	5	5	0			
	Bila-semen	10	10	0			
	Eslihaya mahsus				74	74	0

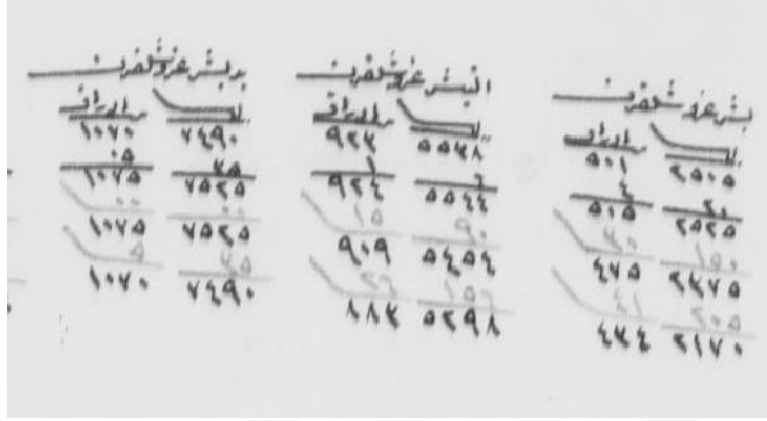
	Toplam	45	45	0	104	79	25
Kaza-i ...	20 paralıktan 90 kuruşluğa	440	383	57	177	177	0
	Bila-semen	100	97	3	55	55	0
	Arzuhal	0	0	0			
	Tapu temessükü	28	28	0	28	28	0
	Esli haya mahsus	48	48	0	33	33	0
	20 paralıktan 60 paralığa i'lâm				31	31	0
	Kassâm kâğıdı				60	60	0
	İbrâ hücceti				30	30	0
	Vasi hücceti				10	10	0
	Mürasele kâğıdı				50	50	0
	İzinname kâğıdı				100	100	0
	Toplam	616	556	60	574	574	0
Kaza-i Sungur	20 paralıktan 15 kuruşluğa	51	48	3	96	0	96
	Bila-semen	4	4	0	4	0	4
	Esli haya mahsus	35	25	10	17	10	7
	20 paralıktan 60 paralığa i'lâm				27	19	8

	Müsâlaha hücceti				7	7	0
	Bey' ü şirâ				7	5	2
	İbrâ hücceti				9	8	1
	Vekalet hücceti				5	2	3
	Muhalaâ hücceti				3	3	0
	Nafaka hücceti				19	19	0
	Vasi hücceti				19	17	2
	Kassâm kâğıdı				50	50	0
	İzinname kâğıdı				29	0	29
	Mürasele-i şeriye				200	199	1
	Toplam	90	77	13	492	339	153
Kaza-i Balaabad	Eslihaya mahsus	80	80	0			
Aşiret Cihanbeyli	20 paralıktan 11 kuruşluğa	310	310	0			
Kaza-i Mihallıccı k	20 paralık	10	10	0			
	1 kuruşluk	10	10	0			
	2 kuruşluk	10	10	0			
	Eslihaya mahsus	25	25	0			
	100 kuruştan 2000 kuruşa i'lâm	30	30	0			

	Müsâlaha hücceti	10	10	0			
	İbrâ hücceti	10	10	0			
	Nafaka hücceti	10	10	0			
	Vesayet hücceti	10	10	0			
	Muhasebe defteri	20	20	0			
	Toplam	145	145	0			
Karahisar-ı nallu	20 paralıktan 5 kuruşluğa				48	24	24
	100 kuruşluktan 2000 kuruşluğa i'lâm	45	45	0			
	Vasi hücceti	15	15	0	12	1	11
	Nafaka hücceti	10	10	0	10	3	7
	İbrâ hücceti	10	10	0	9	0	9
	Vekalet hücceti	15	15	0	10	6	4
	Mübayaa hücceti	10	10	0	10	0	10
	Defter-i Kassâm	10	10	0	60	31	29
	Muhalaa hücceti				6	4	2
	İzinname kâğıdı				4	4	0
	Mürasele-i şeriye				28	28	0
	Toplam	115	115	0	197	101	96

Tabanlı Kazası	Mahkemeye i'lâm				5	0	5
	60 paralık i'lâm				5	0	5
	Vasi hücceti				5	0	5
	Kassâm kâğıdı				5	0	5
	İzinname				10	0	10
	Mürasele-i şeriye				10	0	10
	Toplam				40	0	40
Çubukabad	İzinname kâğıdı				30	30	0
	Mürasele-i şeriye				50	50	0
	Toplam				80	80	0
1267 yılı	Toplam	37349	35092	2257	42070	35421	6649

1850-51 yılındaki Evrak-ı Sahiha Kararnamesinde belirtildiği gibi evrak-ı sahiha 150 kuruşluk bedele kadarken; 1853 yılında çıkarılan yeni kararname ile evrak-ı sahiha çeşiti 500 kuruşluğa kadar çıkarılmıştı. Bu nedenle 1855-56 yılına ait bu defterde 200 ve 250 kuruşluk evrakların kullanıldığına dair kayıt bulunmaktadır. Bu evrakların her bir türü sayı olarak çoğunlukla 1850-51 yılında daha fazladır. Fakat hüccet gibi diğer belge türlerinin ise gerek mevcudu bakımından gerek kullanılan sayı bakımından 1855-56 yılına ait olanlar daha fazla adettir. Yılın geneline bakıldığında da bu farklılık görülmektedir. Bazı belge türlerinde yıllara göre değişiklikler görülmektedir. Aynı kazada kimi belge türleri diğer yılda bulunmayabiliyor. 1855-56 yılına ait evrak-ı sahihanın sarfiyatını gösteren defterin düzenleniş biçimine baktığımızda; hangi bel türü olduğu “beş guruşluktan” şeklinde yazılmış ve hemen altında evrak sayısı, kullanılmayan evrak sayısı ve kullanılan evrak sayısı yazılıdır. Karşılarında ise evrakın toplam tutarı belirtilmiştir. 1850-51 yılına ait defterde de aynı usul kullanılmıştır.

Şekil 3.30: Ankara eyaleti evrak-ı sahiha defteri, BOA, ML.VRD.d, No: 2191, 1272.

3.3.2. Şam Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha

Şam eyaletinin 1849-50 ve 1854-55 yıllarında kullanmış olduğu evrak-ı sahiha türleri ve miktarlarını gösteren tablo karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir.⁵³ Şam eyaletinde kullanılan evrak-ı sahihaları incelediğimizde 5 yıllık süre zarfında kullanım miktarında silah tezkiresi dışında yine bir artış görmekteyiz. Bu durum evrak-ı sahihanın kullanım alanının genişlediğini herkesin usulüne uygun şekilde evrak-ı sahiha kullanımına dikkat ettiğini göstermektedir.

		1266		1271	
Yer adı	Evrak	Kullanılan	Tutar	Kullanılan	Tutar
Şam	20 paralık	2964	1482	3119	1559
	1 kuruşluk	1564	1564	1109	1109
	2 kuruşluk	1271	2342	728	1456
	3 kuruşluk	772	2316	804	2502
	4 kuruşluk	362	1448	271	1084
	5 kuruşluk	361	1805	175	875
	6 kuruşluk	186	1116	251	1506
	7 kuruşluk	176	1232	260	1820

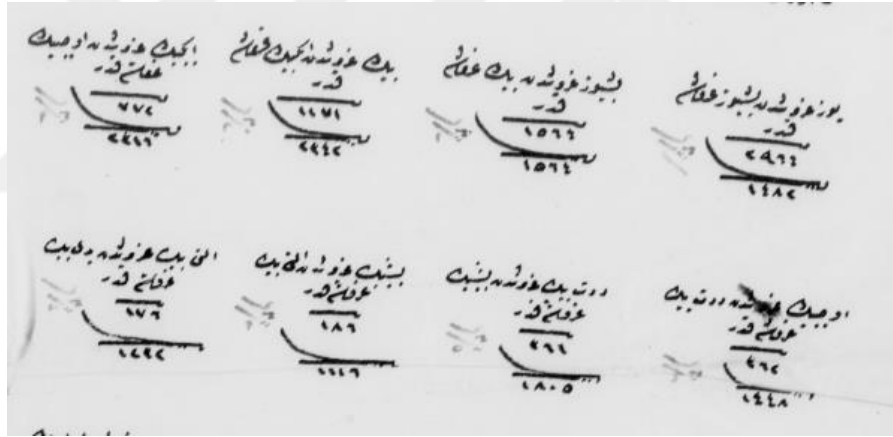
⁵³ ML.VRD.d, No:2019, 1266; ML.VRD.d, No:2691, 1271.

	8 kuruşluk	92	736	240	1920
	9 kuruşluk	180	1620	278	2502
	10 kuruşluk	86	860	239	2390
	11 kuruşluk	25	275	166	1826
	12 kuruşluk	55	660	173	2076
	13 kuruşluk	26	338	179	2327
	14 kuruşluk	19	266	172	2408
	15 kuruşluk	28	320	178	2670
	16 kuruşluk	16	256	79	1264
	17 kuruşluk	13	221	74	1258
	18 kuruşluk	14	252	70	1260
	19 kuruşluk	6	113	63	1197
	20 kuruşluk	28	560	23	460
	21 kuruşluk	3	63	22	462
	22 kuruşluk	31	682	18	396
	23 kuruşluk	8	184	24	552
	24 kuruşluk	10	240	27	648
	25 kuruşluk	19	475	22	550
	26 kuruşluk	1	26	26	676
	27 kuruşluk	8	216	29	783
	28 kuruşluk	7	196	29	812
	29 kuruşluk	0	0	29	841
	30 kuruşluk	18	540	23	690
	31 kuruşluk	4	124	29	589
	32 kuruşluk	2	64	26	842
	33 kuruşluk	1	33	20	660
	34 kuruşluk	2	68	27	918
	35 kuruşluk	1	35	19	665
	36 kuruşluk	0	0	23	828

	37 kuruşluk	1	37	20	740
	38 kuruşluk	1	38	23	874
	39 kuruşluk	0	0	26	1014
	40 kuruşluk	10	400	24	960
	41 kuruşluk	1	41	15	615
	42 kuruşluk	2	84	16	672
	43 kuruşluk	0	0	14	602
	44 kuruşluk	0	0	15	640
	45 kuruşluk	3	135	15	675
	46 kuruşluk	1	46	15	690
	47 kuruşluk	1	47	15	705
	48 kuruşluk	4	192	14	672
	49 kuruşluk	0	0	15	735
	50 kuruşluk	9	450	14	700
	55 kuruşluk	9	495	2	110
	60 kuruşluk	5	300	7	420
	65 kuruşluk	7	455	13	845
	70 kuruşluk	16	1120	8	560
	75 kuruşluk	6	650	8	600
	80 kuruşluk	6	480	8	640
	85 kuruşluk	3	255	8	680
	90 kuruşluk	6	540	3	270
	95 kuruşluk	0	0	1	95
	100 kuruşluk	9	900	2	200
	150 kuruşluk	26	3900	3	450
	Arzuhal	6243	4680	8700	6525
	Bilasemen senet	334	1002	737	2211
	Tapu senedi	14	42	15	45

	Silah tezkiresi	500	375	5	3
	Evrak-ı saire			950	3050
	Toplam	15575	39392	19839	73379

Yukarıda bulunan şekil Şam eyaletinin 1854-55 yılına ait olan evrak-ı sahiha kullanımını gösteren defterden bir örnektir. Şam eyaletine ait olan bu defterde kayıtların tutuluş biçimine baktığımızda farklılıklar görüyoruz. Burada evraklar bahası üzerinden değil dahil olduğu meblağ aralığına göre “yüz guraşluktan beş yüz guraşa kadar” şeklinde listelenmiştir. Ve evrakların sadece kullanılan miktarı ile bu miktarın toplam tutarı belirtilmiştir. Bunların kenarına da evrak bahası rakamla not düşülmüştür.

Şekil 3.31: Şam eyaleti evrak-ı sahiha defteri, BOA. ML.VRD.d, No:2019, 1271.

3.3.3. Tırhala Sancağında Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha

Tırhala sancağının ayrı yıllarda 3 aylık dönemlerde kullanmış olduğu evrak-ı sahihanın karşılaştırmalı listesi aşağıdaki gibidir.⁵⁴

		1263(haziran-ağustos)		1270(haziran-ağustos)	
Yer adı	Evrak adı	Kullanılan	Tutar	Kullanılan	Tutar

⁵⁴ BOA, ML.VRD.d, No:156162, 1263; BOA, ML.VRD.d, No:2499, 1270.

Tırhala	20 paralık	778	389	800	400
	1 kuruşluk	352	352	230	230
	2 kuruşluk	230	460	60	120
	3 kuruşluk	25	75	90	270
	4 kuruşluk	98	392	30	120
	5 kuruşluk	28	140	40	200
	6 kuruşluk	16	96	15	90
	7 kuruşluk	21	147	24	168
	8 kuruşluk	14	112	25	200
	9 kuruşluk	9	81	10	90
	10 kuruşluk	15	150	24	240
	11 kuruşluk	2	22	11	121
	12 kuruşluk	2	24	13	156
	13 kuruşluk	2	26	12	156
	14 kuruşluk			9	126
	15 kuruşluk	3	45		
	16 kuruşluk	3	48		
	17 kuruşluk	2	34	12	204
	18 kuruşluk	1	18	9	162
	19 kuruşluk			10	190
	20 kuruşluk	5	100	8	160
	21 kuruşluk			2	42
	22 kuruşluk	3	66	2	44
	23 kuruşluk	1	23	3	69
	24 kuruşluk			2	48
	25 kuruşluk	3	75	3	75
	26 kuruşluk			2	52
	28 kuruşluk	2	56	2	56
	30 kuruşluk	2	60	1	30

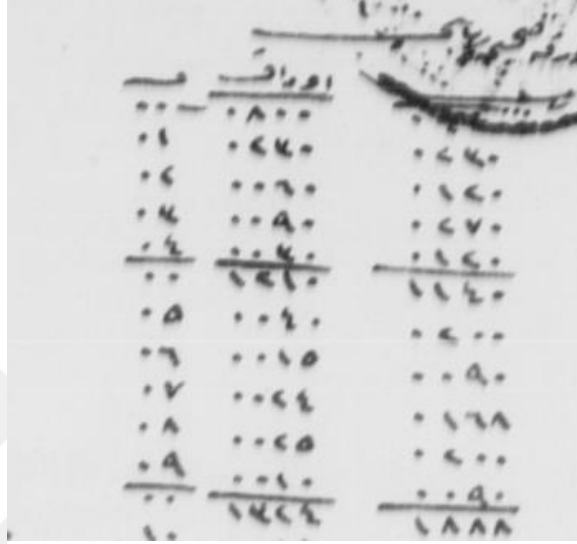
	31 kuruşluk			3	93
	32 kuruşluk	3	96	2	64
	33 kuruşluk	2	66		
	34 kuruşluk			2	68
	35 kuruşluk	5	175		
	38 kuruşluk			1	38
	40 kuruşluk			5	200
	41 kuruşluk			4	164
	42 kuruşluk			1	42
	44 kuruşluk	1	44	2	88
	50 kuruşluk	4	200	2	100
	55 kuruşluk	1	55	4	220
	60 kuruşluk	2	120	5	300
	65 kuruşluk			1	65
	70 kuruşluk			3	210
	75 kuruşluk	1	75	4	300
	80 kuruşluk	1	80	5	400
	85 kuruşluk			2	170
	90 kuruşluk			3	270
	100 kuruşluk	1	100	4	400
	150 kuruşluk	5	750	5	750
	200 kuruşluk			1	200
	250 kuruşluk			5	1250
	Bila semen sened	226	678	150	450
	Vakıf temessükü	3	9		
	Tapu senedi	4	12		
	Arzuhal	476	357		
	Kassâm			39	70
	İbrâ hücceti			17	85

	Bila-semen hüccet			30	90
	Mürasele			55	27
	İzinname			50	25
	Bila-semen i'lâm			18	54
	Toplam	2353	5849	1872	10012

Tırhala sancağının 1846-47 ve 1853-54 yıllarına ait evrak-ı sahihanın kullanımını gösteren kayıtları incelediğimizde Ankara, Şam ve Bağdat eyaletlerinin aksine 1853-54 yılındaki evrak-ı sahiha kullanımının oldukça az olduğunu görmekteyiz. Fakat kullanılan evrak-ı sahiha miktarı 1853-54 yılında, 1846-47 yılına nazaran daha az olsa da getirdiği gelir 1846-47 yılındaki gelirin yaklaşık iki katıdır. Bu da yüksek fiyatlı evrak türlerinin 1853-54 yılında daha çok kullanıldığını göstermektedir. 1846-47 yılında vakıf senedi, tapu senedi kullanımı mevcutken, 1853-54 yılında kassâm, hüccet, mürasele ve i'lâm gibi evrak-ı sahiha türlerinden kullanılmıştır. Defter kayıtlarının yazılış biçimi açısından da iki yıl birbirinden farklıdır.

Şekil 3.32: Tırhala sancağı evrak-ı sahiha defteri (1263), BOA, ML.VRD.d, No:1562, 1263.

1846-47 yılına ait evrak-ı sahiha kayıtları; meblağ aralığı “beş yüz guruşdan bin guruşa kadar”, yanında bahası rakamla “1”, hemen yanında kullanılmış olan evrak sayısı rakamla “352”, son olarak tutarı rakamla “352” şeklinde yazılarak tutulmuştur.

1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15
16	17	18
19	20	21
22	23	24
25	26	27
28	29	30
31	32	33
34	35	36
37	38	39
40	41	42
43	44	45
46	47	48
49	50	51
52	53	54
55	56	57
58	59	60
61	62	63
64	65	66
67	68	69
70	71	72
73	74	75
76	77	78
79	80	81
82	83	84
85	86	87
88	89	90
91	92	93
94	95	96
97	98	99
100	101	102
103	104	105
106	107	108
109	110	111
112	113	114
115	116	117
118	119	120
121	122	123
124	125	126
127	128	129
130	131	132
133	134	135
136	137	138
139	140	141
142	143	144
145	146	147
148	149	150
151	152	153
154	155	156
157	158	159
160	161	162
163	164	165
166	167	168
169	170	171
172	173	174
175	176	177
178	179	180
181	182	183
184	185	186
187	188	189
190	191	192
193	194	195
196	197	198
199	200	201
202	203	204
205	206	207
208	209	210
211	212	213
214	215	216
217	218	219
220	221	222
223	224	225
226	227	228
229	230	231
232	233	234
235	236	237
238	239	240
241	242	243
244	245	246
247	248	249
250	251	252
253	254	255
256	257	258
259	260	261
262	263	264
265	266	267
268	269	270
271	272	273
274	275	276
277	278	279
280	281	282
283	284	285
286	287	288
289	290	291
292	293	294
295	296	297
298	299	300
301	302	303
304	305	306
307	308	309
310	311	312
313	314	315
316	317	318
319	320	321
322	323	324
325	326	327
328	329	330
331	332	333
334	335	336
337	338	339
340	341	342
343	344	345
346	347	348
349	350	351
352	353	354
355	356	357
358	359	360
361	362	363
364	365	366
367	368	369
370	371	372
373	374	375
376	377	378
379	380	381
382	383	384
385	386	387
388	389	390
391	392	393
394	395	396
397	398	399
400	401	402
403	404	405
406	407	408
409	410	411
412	413	414
415	416	417
418	419	420
421	422	423
424	425	426
427	428	429
430	431	432
433	434	435
436	437	438
439	440	441
442	443	444
445	446	447
448	449	450
451	452	453
454	455	456
457	458	459
460	461	462
463	464	465
466	467	468
469	470	471
472	473	474
475	476	477
478	479	480
481	482	483
484	485	486
487	488	489
490	491	492
493	494	495
496	497	498
499	500	501
502	503	504
505	506	507
508	509	510
511	512	513
514	515	516
517	518	519
520	521	522
523	524	525
526	527	528
529	530	531
532	533	534
535	536	537
538	539	540
541	542	543
544	545	546
547	548	549
550	551	552
553	554	555
556	557	558
559	560	561
562	563	564
565	566	567
568	569	570
571	572	573
574	575	576
577	578	579
580	581	582
583	584	585
586	587	588
589	590	591
592	593	594
595	596	597
598	599	600
601	602	603
604	605	606
607	608	609
610	611	612
613	614	615
616	617	618
619	620	621
622	623	624
625	626	627
628	629	630
631	632	633
634	635	636
637	638	639
640	641	642
643	644	645
646	647	648
649	650	651
652	653	654
655	656	657
658	659	660
661	662	663
664	665	666
667	668	669
670	671	672
673	674	675
676	677	678
679	680	681
682	683	684
685	686	687
688	689	690
691	692	693
694	695	696
697	698	699
700	701	702
703	704	705
706	707	708
709	710	711
712	713	714
715	716	717
718	719	720
721	722	723
724	725	726
727	728	729
730	731	732
733	734	735
736	737	738
739	740	741
742	743	744
745	746	747
748	749	750
751	752	753
754	755	756
757	758	759
760	761	762
763	764	765
766	767	768
769	770	771
772	773	774
775	776	777
778	779	780
781	782	783
784	785	786
787	788	789
790	791	792
793	794	795
796	797	798
799	800	801
802	803	804
805	806	807
808	809	810
811	812	813
814	815	816
817	818	819
820	821	822
823	824	825
826	827	828
829	830	831
832	833	834
835	836	837
838	839	840
841	842	843
844	845	846
847	848	849
850	851	852
853	854	855
856	857	858
859	860	861
862	863	864
865	866	867
868	869	870
871	872	873
874	875	876
877	878	879
880	881	882
883	884	885
886	887	888
889	890	891
892	893	894
895	896	897
898	899	900
901	902	903
904	905	906
907	908	909
910	911	912
913	914	915
916	917	918
919	920	921
922	923	924
925	926	927
928	929	930
931	932	933
934	935	936
937	938	939
940	941	942
943	944	945
946	947	948
949	950	951
952	953	954
955	956	957
958	959	960
961	962	963
964	965	966
967	968	969
970	971	972
973	974	975
976	977	978
979	980	981
982	983	984
985	986	987
988	989	990
991	992	993
994	995	996
997	998	999
1000	1001	1002

Şekil 2.33: Tırhala sancağı evrak-ı sahiha defteri (1270), BOA, ML.VRD.d, No:2499, 1270.

1853-54 yılı evrak-ı sahiha kayıtlarında ise yazı ile meblağ aralığı verilmeden; doğrudan evrakın bahası, yanına miktarı, onun yanına da toplam tutarı rakamla yazılmıştır. Tüm evraklar bu şekilde alt alta sıralanmıştır.

3.3.4. Bağdat Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha

Bağdat eyaletinde 1845 (Eylül-Şubat) ve 1852-53 (Haziran-Kasım) yıllarına ait 6 aylık dönemi kapsayan evrak-ı sahiha kullanımı aşağıda karşılıklı olarak verilmiştir.⁵⁵

⁵⁵ BOA, ML.VRD.d, No:1172, 1262; BOA, ML.VRD.d, No:2202, 1269.

		1261	1269
Yer	Evrak türü	Kullanılan	Kullanılan
Bağdat	20 paralık	1709	2490
	1 kuruşluk	1045	1580
	2 kuruşluk	765	581
	3 kuruşluk	454	613
	4 kuruşluk	253	210
	5 kuruşluk	210	170
	6 kuruşluk	116	131
	7 kuruşluk	88	46
	8 kuruşluk	87	42
	9 kuruşluk	30	26
	10 kuruşluk	62	51
	11 kuruşluk	27	24
	12 kuruşluk	24	26
	13 kuruşluk	38	7
	14 kuruşluk	28	7
	15 kuruşluk	23	19
	16 kuruşluk	18	0
	17 kuruşluk	37	9
	18 kuruşluk	12	1
	19 kuruşluk	7	3
	20 kuruşluk	14	13
	21 kuruşluk	6	0
	22 kuruşluk	1	0
	23 kuruşluk	6	16
	24 kuruşluk	7	10
	25 kuruşluk	11	0

	26 kuruşluk	6	7
	27 kuruşluk	6	4
	28 kuruşluk	3	4
	29 kuruşluk	1	6
	30 kuruşluk	8	25
	31 kuruşluk	3	10
	32 kuruşluk	4	3
	33 kuruşluk	5	0
	34 kuruşluk	4	2
	35 kuruşluk	6	2
	36 kuruşluk	5	13
	37 kuruşluk	1	13
	38 kuruşluk	5	3
	39 kuruşluk	1	0
	40 kuruşluk	3	0
	41 kuruşluk	6	3
	42 kuruşluk	5	0
	45 kuruşluk	2	0
	47 kuruşluk	6	0
	48 kuruşluk	2	0
	50 kuruşluk	5	8
	55 kuruşluk	8	6
	60 kuruşluk	7	3
	65 kuruşluk	7	3
	70 kuruşluk	8	4
	75 kuruşluk	3	1
	80 kuruşluk	6	0
	85 kuruşluk	3	0
	90 kuruşluk	5	2

	95 kuruşluk	3	0
	100 kuruşluk	6	3
	150 kuruşluk	63	16
	Bila-semen senetlik	171	605
	Arzuhallik	2080	2360
	Vakıf temessükü	20	0
	Tapu temessükü	1	0
	Vekalet hücceti		50
	Nafaka hücceti		100
	Muhalaa hücceti		70
	Müsâlaha hücceti		70
	Mübayaa hücceti		300
	Vesayet hücceti		70
	İbrâ hücceti		100
	İdâne hücceti		350
	İzinname hücceti		3800
	İ'lâmât hücceti		250
	Toplam	7556	14343

Bağdat eyaletindeki evrak-ı sahiha kullanımına baktığımızda, 1845 yılında kullanılan evrak-ı sahiha sayısı toplam 7556 adettir; 1852-53 yılında ise kullanılan evrak-ı sahiha miktarı 14343 adetle, 1845 yılı kullanım miktarının iki katına ulaşmıştır. Bu artışlarda evrak-ı sahiha kullanımının zorunlu olması ve kullanılmaması halinde cezai yaptırımlar uygulanmasının da payı bulunmaktadır.

3.3.5. Yanya Eyaletinde Sarf Olunan Evrak-ı Sahiha

Yanya eyaletine ait 1848-49 ve 1852-53 yılları, Haziran-Ağustos aylarına ait olan 3 aylık evrak-ı sahiha kullanımı aşağıda listelenmiştir.⁵⁶

		1265		1269	
Yer adı	Evrak türü	Kullanılan	Tutar	Kullanılan	Tutar
Yanya	20 paralık	3000	1500	318	159
	1 kuruşluk	989	989	415	415
	2 kuruşluk	150	300	431	862
	3 kuruşluk	179	537	105	315
	4 kuruşluk	193	772	52	208
	5 kuruşluk	85	425		
	6 kuruşluk	72	432	13	78
	7 kuruşluk	19	133	35	245
	8 kuruşluk	18	144	19	152
	9 kuruşluk	43	387	15	135
	10 kuruşluk	19	190	29	290
	11 kuruşluk	60	660	6	66
	12 kuruşluk	15	180	8	96
	13 kuruşluk	14	186		
	14 kuruşluk	5	70	7	98
	15 kuruşluk	5	75	14	210
	16 kuruşluk	8	128	5	80
	17 kuruşluk	7	119	2	34
	18 kuruşluk	7	126	4	72
	19 kuruşluk	5	95	3	57
	20 kuruşluk	8	160	5	100

⁵⁶ BOA, ML.VRD.d, No:1712, 1265; BOA, ML.VRD.d, No:2415, 1269.

	21 kuruşluk			3	63
	22 kuruşluk	8	176	4	88
	23 kuruşluk	9	207	2	46
	24 kuruşluk	4	96	1	24
	25 kuruşluk	3	75	2	50
	26 kuruşluk	2	52	4	104
	27 kuruşluk	4	108	3	81
	28 kuruşluk	4	112	1	28
	29 kuruşluk	2	58	1	29
	30 kuruşluk	6	180	2	60
	31 kuruşluk	3	93	5	155
	32 kuruşluk	6	192	2	64
	33 kuruşluk	2	66	1	33
	34 kuruşluk	5	170	3	102
	35 kuruşluk	3	105	6	210
	36 kuruşluk	4	144	1	36
	37 kuruşluk	3	111		
	38 kuruşluk	3	114		
	39 kuruşluk	4	156	1	39
	40 kuruşluk	8	320	2	80
	41 kuruşluk	3	123	4	164
	42 kuruşluk	5	210		
	43 kuruşluk	3	129	3	129
	44 kuruşluk	2	88		
	45 kuruşluk	2	90		
	46 kuruşluk	4	184		
	47 kuruşluk	3	141		
	48 kuruşluk	3	144		
	49 kuruşluk	1	49		

	50 kuruşluk	3	150	3	150
	55 kuruşluk	2	110	1	55
	60 kuruşluk	5	300	2	120
	65 kuruşluk	1	65	3	195
	70 kuruşluk	3	210		
	75 kuruşluk	2	150	2	150
	80 kuruşluk			2	160
	85 kuruşluk	4	340		
	90 kuruşluk	4	360	1	90
	95 kuruşluk	1	95		
	100 kuruşluk	1	100		
	150 kuruşluk	3	450	10	1500
	Arzuhal	1893	1419	1039	779
	Tapu senedi	140	420		
	Bila-semen senet	54	162	77	231
	Tezakir-i esliha			349	261
	İ'lâmât			2	44.5 para
	Toplam	7176	15632	3028	8778

SONUÇ

Evrak-ı sahiha, Tanzimat döneminde diplomatika alanında bir modernleşme hareketi olarak ve daha birçok girişim için gereken mali ihtiyacı karşılamaya yönelik gelir getirmesi amacı ile çıkarılması kararlaştırılan bir belge türüdür. Devletin bütçe sorununa payı az da olsa çare olarak bulunan evrak-ı sahiha, devamlı gelir kaynağı olarak kullanımı sürdürülmüştür. 22 Mayıs 1845 tarihli kararname ile uygulamaya konulan ve sonrasında kullanılmaya başlanan evrak-ı sahiha belgeleri zaman zaman çıkarılan kararname ve nizamnamelerle iyileştirilerek günden güne daha modern hale getirilmiştir.

Tanzimat dönemiyle beraber gelen yenileşme hareketleri devletin birçok alanına etki etmişti. Örnek alınan modern uygulamalardan biri de bürokrasi alanında standartlaştırma olmuştur. Bununla beraber birçok belge üretimi ve belgelerin saklanması da değişmiştir. Belgeler üzerinde de standartlaşmaya gidilerek belli kurallar çıkarılmış yeni modern matbu belgeler üretilmeye başlanmıştır. Bürokraside kullanılan belge türleri ve belge muameleleri hakkında, modernleşmeyle beraber çıkarılan Matbu belgelerle ilgili birçok araştırma yapılmış ve konuya dair birçok yayın çıkarılmıştır. Fakat yine aynı dönemde gerçekleştirilen ve yine devletin resmi işlemlerinde kullandığı birçok belgeye getirilen soğuk damgalı ve ücretli evrak uygulaması hakkında pek araştırılma yapılmamıştır. Bu eksikliği gidermek adına yüksek lisans tez çalışmasında araştırmalar bu yönde yapılmıştır.

Evrak-ı sahihanın çıkarılmaya karar verilmesi, üretilmesi, dağıtılması, uygulanması farklı bir belge muamelatını da beraberinde getirmiştir. Bu süreci anlatan birçok arşiv belgesi ve yazma eseler analiz edilmiş ve konuya dair bilgiler özenle bir araya getirilmiştir.

İlk evrak-ı sahiha belgelerinde damga kullanımı belirli belgeler üzerinde uygulanırken zamanla belge üzerine vurulan damgalarda ve üzerine evrak-ı sahiha damgası vurulan belgelere çeşitlilik olmuştur. Damga usulüne yenilikler getirildiği gibi damga vurulan belgelere de yenileri eklenmiştir. İlk önce soğuk damga ile başlanan evrak-ı sahiha damgası içerisinde “varaka-i sahiha” yazan yuvarlak bir şekilden oluşmaktaydı. Belge türünün ne olduğu hangi işlemlerde kullanılacağı ve

fiyatı hemen damganın alt tarafında yazı ile belirtilirdi.

İlerleyen tarihlerde soğuk damga yerine yine yuvarlak çerçeve ve siyah mürekkepten oluşan, ortasında tuğra bulunan ve tuğra etrafında belgenin özelliklerini belirten ibarelerin yazıldığı bir damga kullanılmaya başlanmıştır. Eğer damga vurulan bir belge evrak-ı sahiha-i nisbîye tâbi ise bu damga içerisinde belgenin kullanım için belirlenen meblağ aralığı rakamlarla belirtilir ve belgenin kaç kuruş hem rakamla hem de yazı ile tuğra etrafına yazılırdı. Mührün altına ise açık açık yazı ile yine belgenin miktar aralığı, hangi işlemler için kullanılacağı, evrak-ı sahiha sınıfı belirtilir ve son olarak fiyat bilgisi açık açık ifade edilip rakamla yazılırdı.

Evrak-ı sahiha-i maktûa sınıfına tâbi olan belge türleri üzerine vurulan damgalarda ise mühürdeki tuğra etrafına belgenin hangi evrak-ı sahiha sınıfına tâbi olduğunu belirten ibare açık açık yazılmış alt kısmına da fiyat bilgisi “kıymeti 1” şeklinde belirtilmiştir. Damga altına ise yazı ile yine belgenin hangi işlemde kullanılacağını açıkça belirtilip fiyat bilgisi not edilmiştir. Bu damgaların böyle hazırlanmasının sebebi daha önce de belirttiğimiz gibi evrak-ı sahiha-i maktûanın herhangi bir meblağa bağlı olmamasıydı.

1845 tarihinde bu uygulamanın etraflıca açıklanması için çıkarılan kararnamede sadece evrak-ı sahiha uygulamasının fiyatları türleri, sayısı ve ne amaçla nasıl kullanılacakları konusunda bilgilerin verildiğine ulaşmıştık. 1861 tarihli Evrak-ı Sahiha Nizamnamesiyle beraber kanunların daha kapsamlı hazırlandığını gördük. Kanunlarda evrak-ı sahiha işini yerine getirecek kişilerin yapacakları görev açıklamalarına, evrak-ı sahiha sınıflarının mahkeme ve nizamname gibi kullanım alanlarına göre ayrı ayrı tarifeler hazırlanmasına, evrak-ı sahiha kullanımını yaygınlaştırmak konusunda daha kapsamlı ve nizami şekilde uygulanması için yapılması gerekenlere, devletin her yerinde bu uygulamanın en iyi şekilde işlemesi açısından yapılması gerekenlere kadar her şey daha ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Ayrıca bu amaçla nizamname evrak-ı sahihanın uygulanması ve evrak-ı sahihanın idaresi olarak iki kısım halinde yayınlanmıştır.

Nizamnamelerde belirtilen kanunlarda, cezalar konusunda da büyük ilerleme kaydedilmiştir. İlk nizamnamelerde sadece bu uygulama kapsamındaki belgelerin

belirtildiği usulde kullanılmasınn zorunlu olduğu için belge kullanmayanların aptıracakları cezalardan ve evrak-ı sahiha uygulamalarında sahtecilik gibi usulsüzlükler hakkında şahıslara verilecek cezalardan bahsedilmiştir.

Daha sonra çıkarılan 1873 tarihli nizamname ile berber evraklarda usulsüzlük yapanların işledikleri suça göre alacakları cezalar ve aptıracakları para cezalarındaki fiyatlar hakkında daha ayrıntılı kanunlar çıkarılmıştır. Her bir yeni nizamnamede bunlar hakkında daha ayrıntıya inilerek kapsamlı bir kural tablosu oluşturulmuştur. Özellikle pul uygulamasının başlamasıyla beraber evrak-ı sahiha ve pul nizamnamesi konularına göre bölümlere ayrılmış ve kanunlar daha düzenli şekilde hazırlanmıştır.

Evrak-ı sahiha uygulamasının asıl çıkarılış amacı devlete düzenli gelir getirecek bir kapı olmasıydı. Tezin ikinci bölümünde evrak-ı sahiha gelirleri başlığı altında bu konuya dair bilgileri iletmiştik. Gelirler tablo halinde verilerek yıllara göre gelirlerdeki değişimlerin değerlendirilmesi de yapılmıştır. Gelirleri ele aldığımız başlık altında yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi evrak-ı sahiha uygulaması, yıllara göre değerşiklik gösteren geliri ile devlete katkı sağladığı da olmuştur. Fakat evrak-ı sahiha uygulaması, beklenen mali gelire ulaşmakta yetersiz kalmış ve 1897 yılında evrak-ı sahiha tamamen tedavülden kaldırılmıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BOA. A.AMD

BOA. A.DVN

BOA. A.DVN.MKL

BOA. A.M

BOA. A.MKT

BOA. A.MKT.MHM

BOA. A.MKT.MVL

BOA. A.MKT.NZD

BOA. A.MKT.UM

BOA. C.ADL

BOA. C.MF

BOA. C.ML

BOA. HR.MKT

BOA. İ.DH

BOA. İ.MMS

BOA. İ.MVL

BOA. KB.MAA.FE

BOA. ML.VRD.d

BOA. MVL

BOA. ŞD

BOA. YB.021

BOA. YEE

BOA. YEE.KP

Resm-i Damga Kanunu, İstanbul, 1298/1300/1882, (Çevrimiçi)
katalog.ibb.gov.tr/yordambt /yordam, 20.11.2016.

Resm-i Damga Kanunu Ve Rûsûm-ı Maktua Nizamnamesi, İstanbul, 1893,
(Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 14.12.2016.

Yeni Damga Resmi Kanunu Ve Mahakim Ve Devair-i Adliyyede Alınmakta Olan Harçların Tezyidine Dair Kanun, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1928, (Çevrimiçi) catalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam, 20.11.2016.

- Akyıldız, Ali: **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993.
- Akyıldız, Ali: **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, 3. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Aydın, Bilgin, İshak Keskin: “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi”, **Osmanlı Araştırmaları**, C.31, No:31, 2015, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/oa/issue/10947/130855>, 09.03.2017, s. 197-228.
- Candemir, Murat: “Osmanlı Bürokrasisinde Standart Kâğıt Kullanımına Yönelik Bir Teşebbüs (1911)”, **Tarih Dergisi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, No:42, 2005, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/iutarih/issue/9614/120101>, 09.03.2017.
- Çakır, Coşkun: **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.
- Çolak, Güldane: Osmanlı Matbaacılığında Takvimhane-i Amire'nin Yeri Ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Demirkol, Kurtuluş: “Evrak-ı Sahiha İdaresi: Osmanlı İmparatorluğunda Resmi Evrakların Tekelleşmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.6, No:2, 2017, s. 873-896, (Çevrimiçi) <http://www.itobiad.com/issue/28774/308836>, 07.02.2018, s. 873-896.
- Develioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 25. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2008.
- Düstur:** Matbaa-i Amire, İstanbul, 1289, 1. Tertip, C.II.
- Düstur:** Matbaa-i Amire, İstanbul, 1293, 1. Tertip, C.III.
- Gültepe, Necati: Mührün Gücü: İlk Türk-İslam Devletlerinde Ve Osmanlılarda Bürokrasi, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.

- Güran, Tevfik: “Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları, 1841-1861”, **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, C.XIII, No:17.
- Kütükoğlu, Mübahat: **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1994.
- Lütfi, Ahmed: **Tarih-i Lütfi**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1328, C.VIII.
- İbrahim, Mehmed: **Pul Rehberi: Damga Resmi, Hazine Pulları, Belediye Pulları**, İstanbul, 1340/1924.
- Özdemir, Hüseyin: **Osmanlı Devleti’nde Bürokrasi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2001.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.I.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.II.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimler Sözlüğü**, 16. Bs., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, C.III.
- Sakin, Orhan: **Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2014.
- Sarıyıldız, Gülден: **Sokak Yazıcıları: Osmanlılarda Arzuhaller ve Arzuhalciler**, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010.
- Süleyman Sûdî: **Defter-i Muktesid**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1307, C.III, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 11.04.2017.
- Şentop, Mustafa: **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar, Tadiller, Layihalar**, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2004.
- Uzun, Ahmet: “Tanzimat Döneminde Vergilere İlişkin Temel Sorunlar 1840-60”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 39. Seri, 2012, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/iutamk/issue/753/8156>, 24.01.2017.

GAZETELER VE SALNAMELER

Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis, İstanbul, Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis Matbaası, 1278, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 18.04.2017.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, İstanbul, Darü't-Tıbaatü'l Amire, 1279-1293, (Çevrimiçi) <http://isamveri.org/?url=salname>, 19.02.2017.

Takvim-i Vekayi, İstanbul, Matbuat Dahiliye Dairesi, 1278, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 11.04.2017.

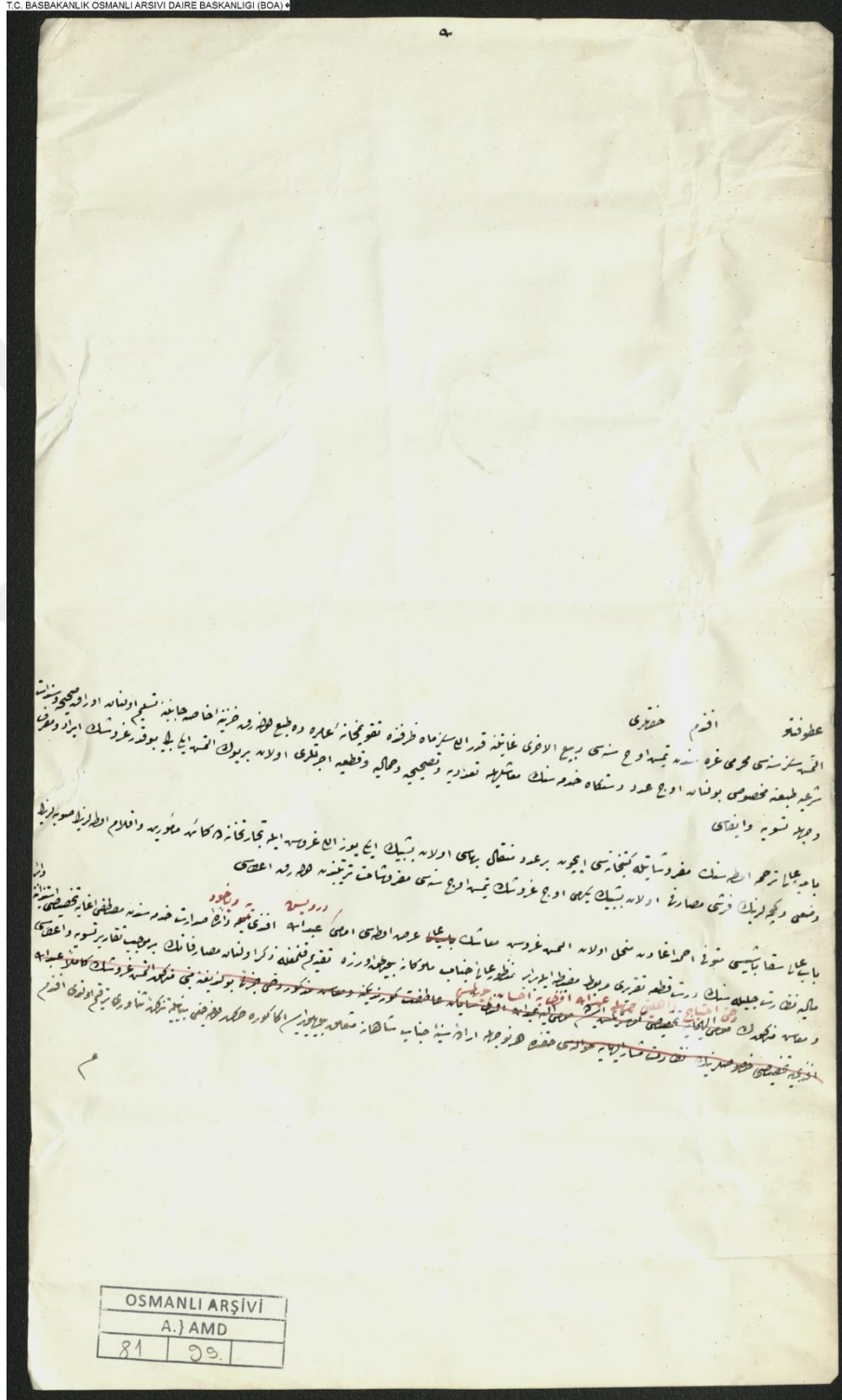
Tasvîr-i Efkâr, İstanbul, Matbaa-i Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 1279, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 10.04.2017.

Tercüman-ı Ahvâl, İstanbul, 1278, (Çevrimiçi) katalog.ibb.gov.tr/yordambt,yordam.php?dilsecim=YordamBTSYS, 19.04.2017.

EKLER

EK 1: Evrak-ı sahiha ve senedat-ı şer'iyye tab'ına mahsus tezgâhta çalışan hademenin ücretleri ve sair masraflarına dair belge. (BOA, A.AMD, No:81/99, 12 Cemaziyülahır 1274)

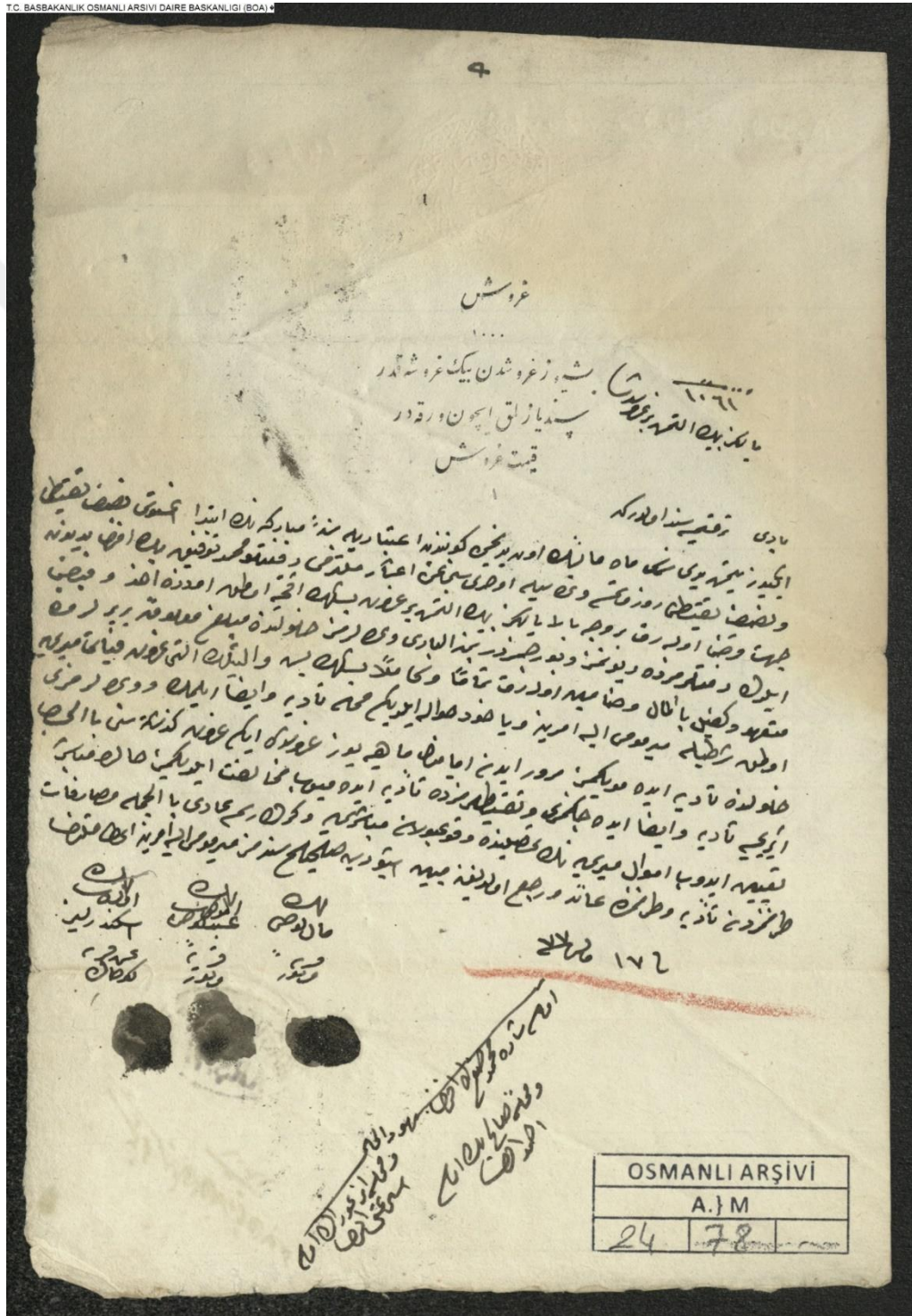

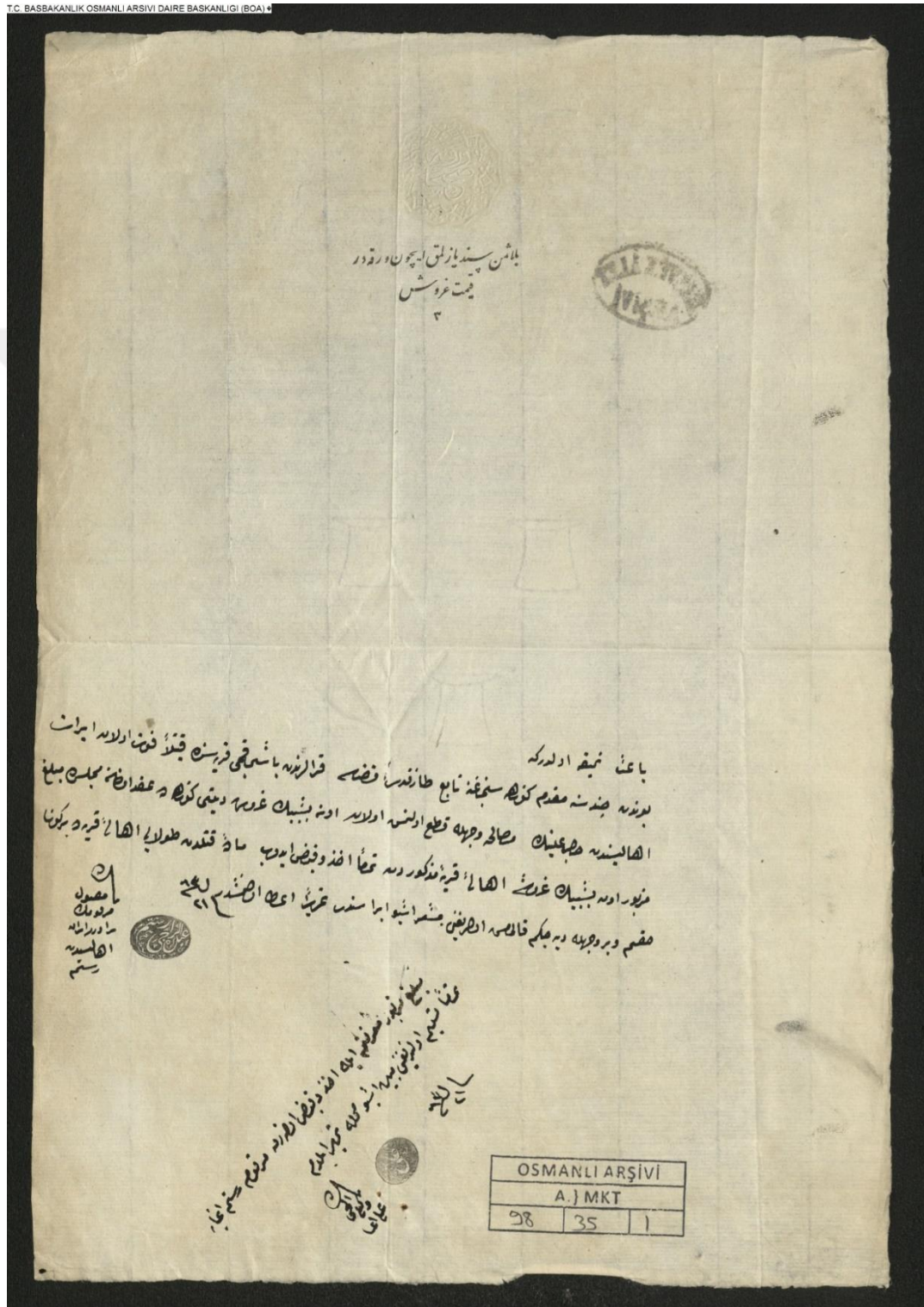
A.} AMD.00081.00099.001

EK 2: Evrak-ı Sahiha İdaresi’nde istihdam edilecek memurlar ve maaşlarına dair cetvel. (BOA, A.DVN.MKL, No:87/18, 29 Zilhicce 1309)

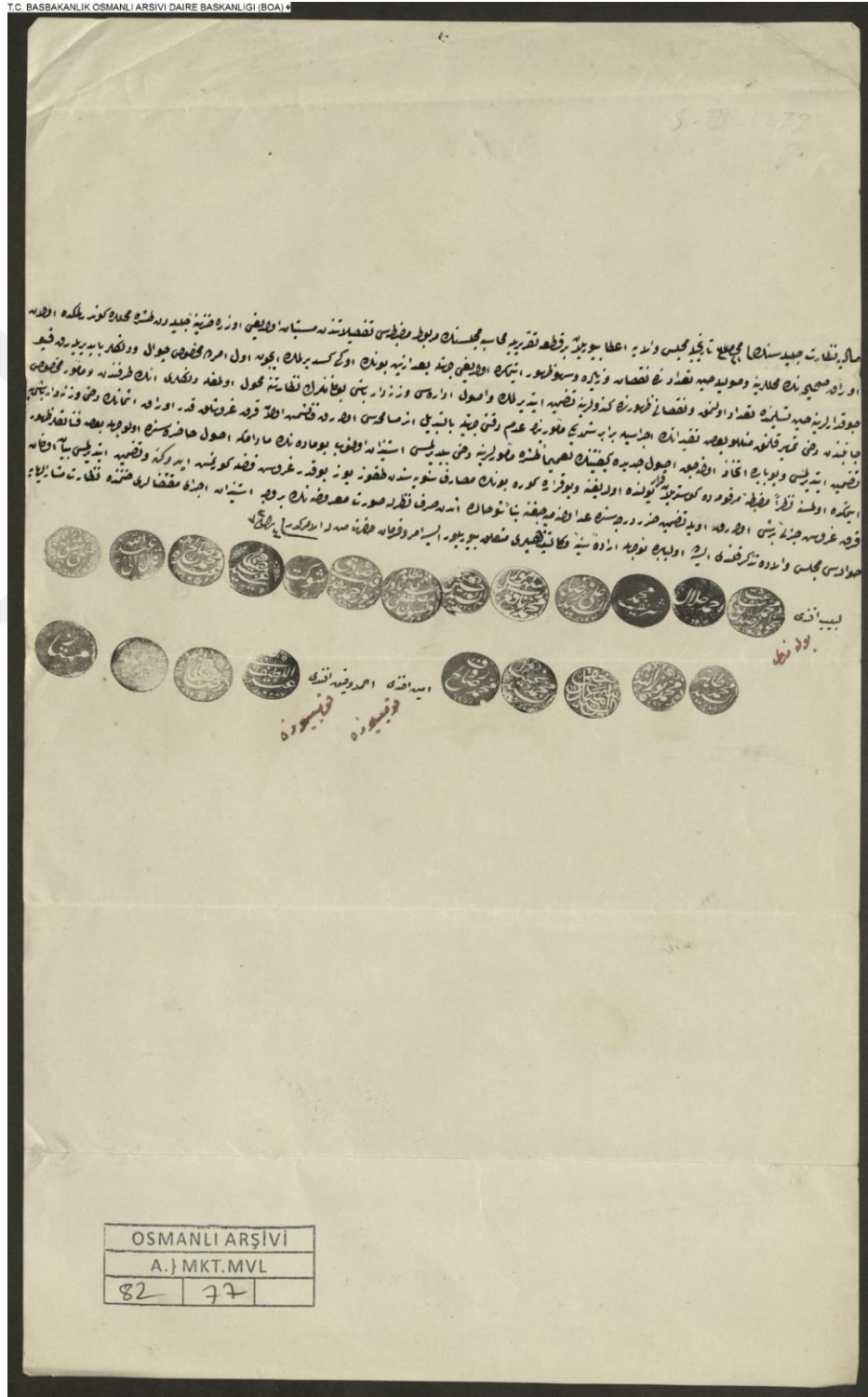
[illegible]

EK 3: 1 kuruş değerinde borç senedi örneği. (BOA, A.M, No:24/78, 19 Zilkade 1277)

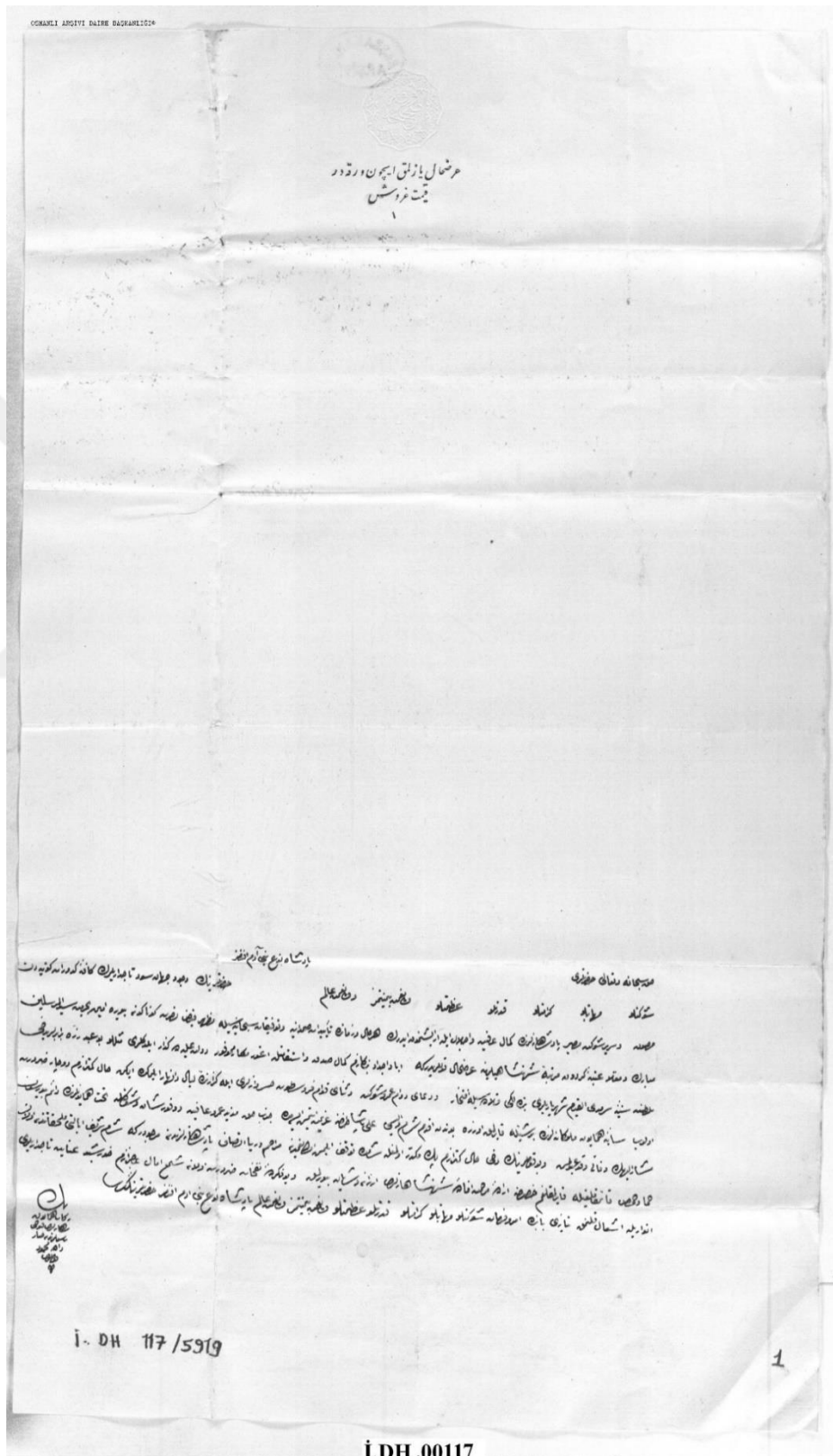

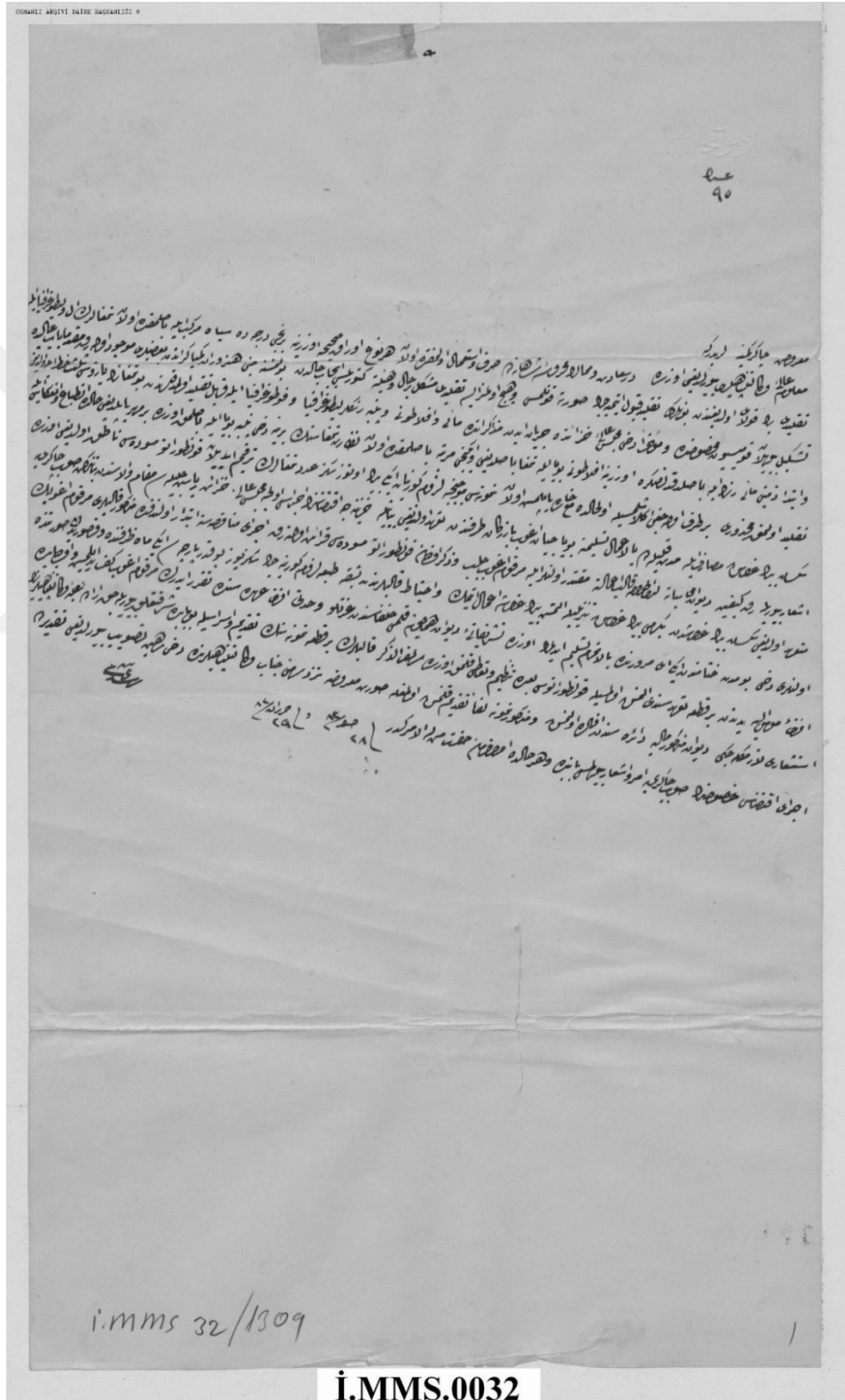
EK 5: Taşraya gönderilen evrak-ı sahihanın kaybolmaması için çuval ve denklere konularak mühürlenmesi hakkında belge. (BOA, A.MKT.MVL, No:82/77, 5 Rebiyülevvel 1273)

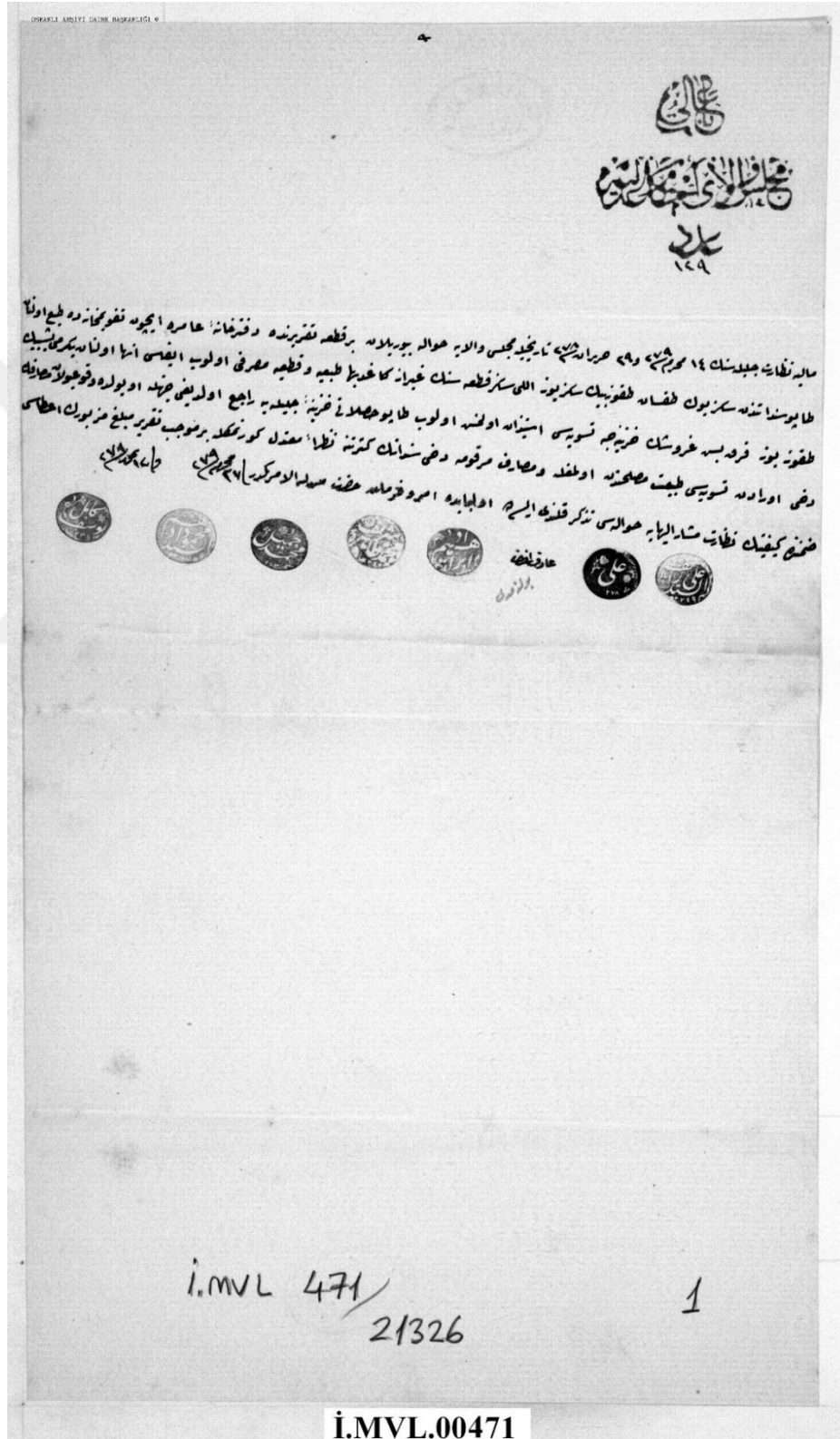
EK 8: 1 kuruş değerinde arzuhal. (BOA, İ.DH, No:117/5919, 14 Safer 1262)

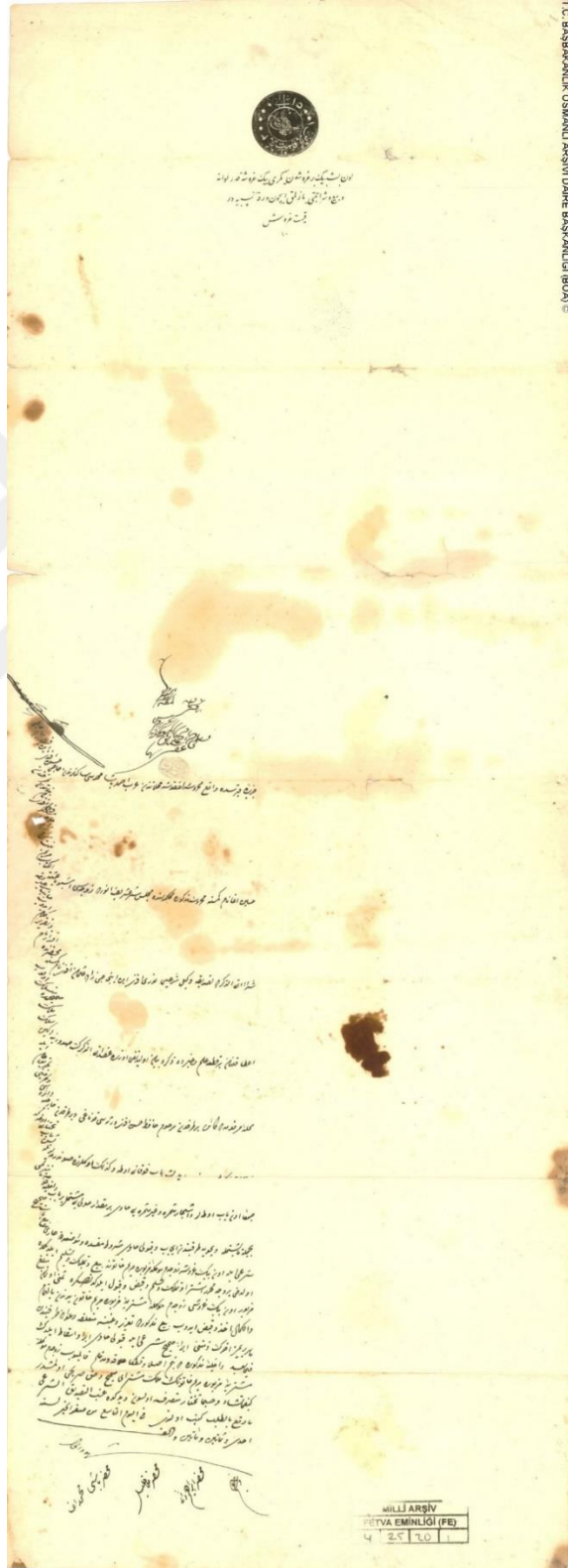
EK 9: Basılacak evrak-ı sahiha ve masraflarına dair belge. (BOA, İ.MMS, No:32/1309, 13 Rebiyülevvel 1283)

EK 10: Defterhane-i Amire için Takvimhane’de basılan tapu senetlerinin masrafı.
(BOA, İ.MVL, No:471/21326, 6 Safer 1279)

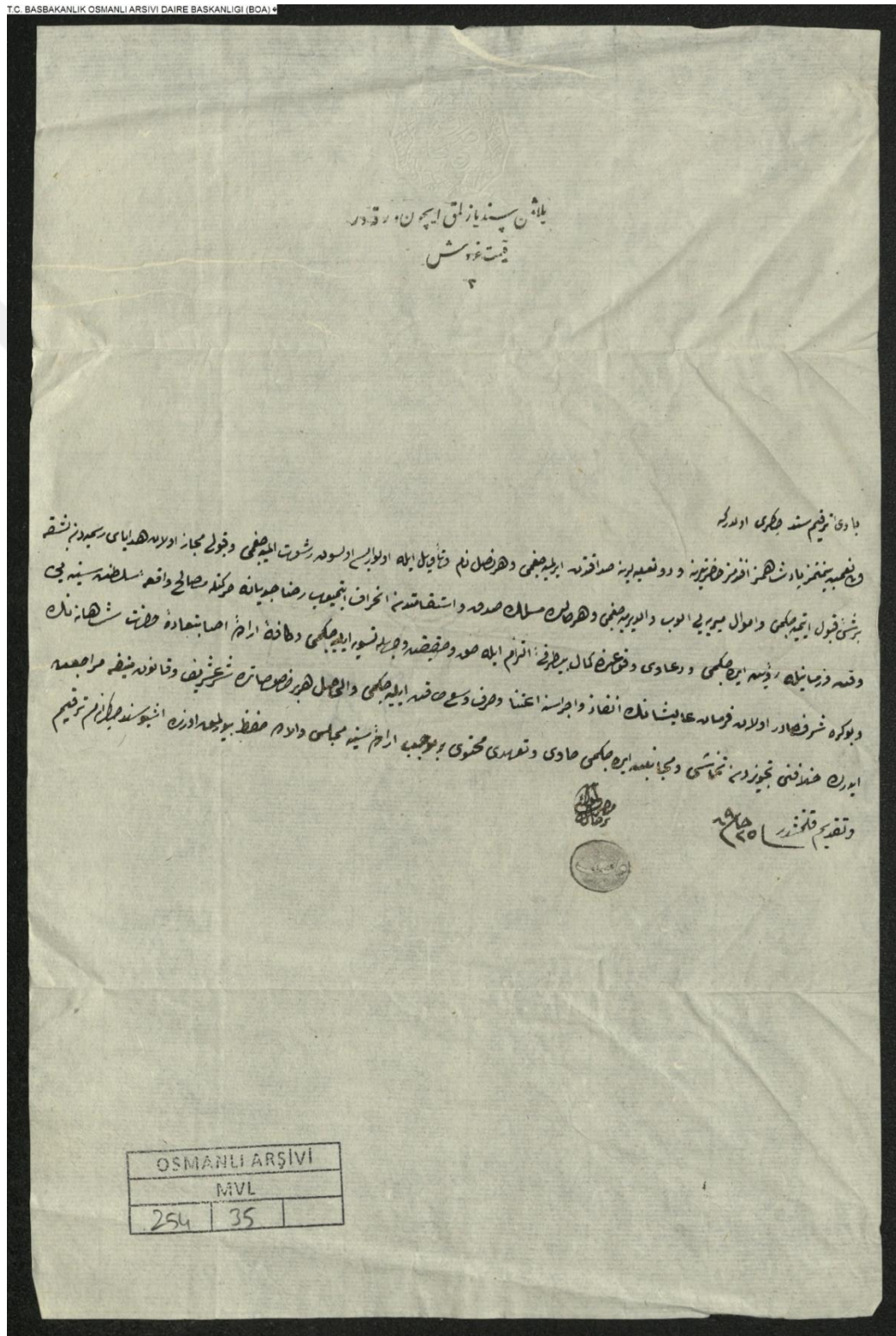

EK 11: 10 kuruş değerinde idâne ve bey'ü şirâ hücceti. (BOA, KB.MAA.FE, No:4/2520, 14 Temmuz 1864)

The image shows an open manuscript with two pages, numbered 2 and 3. The text is written in Persian script, likely from a historical or scientific work. The pages are filled with dense handwritten text, organized into columns. There are several large, stylized calligraphic letters or symbols interspersed throughout the text. The manuscript is bound in the center, and the pages show signs of age, including discoloration and some wear. A ruler is placed at the bottom of the image for scale, showing measurements in centimeters. The overall appearance is that of a well-preserved but aged historical document.

EK 13: 3 kuruş değerinde taahhüt senedi. (BOA, MVL, No:254/35, 25 Cemaziyülevvel 1269)

EK 14: Bir kuruş değerinde damgalı arzuhal kâğıdı. (BOA, ŞD, No:2881/38, 5 Safer1292)